ئیفادەی کوردەکان بۆ ماجەرای رەفا و ئەربەکان

مێزگرد و گفتوگۆ

ئامادەکردنی: ستران عەبدوڵڵا

سلێمانی - ٢٠١٢

ئیفادەی کوردەکان
بۆ ماجەرای رەفا و ئەربەکان
ئامادەکردنی: ستران عەبدوڵڵا
سلێمانی - ٢٠١٢

چیرۆکی ئەم کتێبە

ناوەڕۆکی مێزگردێکی کوردستانییە لەسەر یەکەم بردنەوەی حزبێکی ئیسلامی لە تورکیا (حزبی رەفا کە هەڵبژاردنی گشتی ساڵی ١٩٩٥-ی بردەوە) کەچەندین نووسەرو سیاسەتکاری کورد بەشدارییان تێداکردو بە دوای خۆیدا زنجیرەیەک نووسین و بەدواداچوونی هێنا. کۆی ئەم نووسینانە قۆناغێک لەبیرکردنەوەو هەڵسەنگاندنی نووسەرانی کورد، لەو سەردەمە، دەردەخەن.

ئیفادەی کوردەکان

بۆ ماجەرای رەفا و ئەربەکان

ئیفادەی کوردەکان
بۆ ماجەرای رەفا و ئەربەکان

مێزگرد و گفتوگۆ

ئامادەکردنی: ستران عەبدوڵڵا

سلێمانی ـ 2012

- ناوی کتێب: **ئیفادەی کوردەکان بۆ ماجەرای رەفا و ئەربەکان**
- بابەت: **مێزگرد و گفتوگۆ**
- چاپ: **چاپی یەکەم**
- تیراژ:
- بەرگ:
- چاپخانە:

پێشەکی

هەر کتێبێک چیرۆکێکی هەیە، کە دەشێ لاوەکی بێت لەچاو ناوەڕۆکەکەیدا، بەڵام ئەم کتێبە چیرۆکێکی خۆشی هەیە، شایانی ئەوەیە لێرەدا بیگێڕمەوە، بۆ ئەوەی تاموچێژی باسوخواسەکانی بۆ خوێنەران خۆشبکات.

لە (1995/12/25)دا، یانی پێنج ڕۆژ پێش سەری ساڵی (1996)، لە وڵاتی تورکیا هەڵبژاردنێکی گشتی کرا، کە بۆ یەکەمین جار حزبێکی ئیسلامی پلەی یەکەمی لە ڕیزبەندیی براوەکاندا بەدەستهێنا. حزبی ڕەفای ئیسلامیی بە سەرۆکایەتی ئەندازیار نەجمەدین ئەربەکان ساڵی نوێی بەو بردنەوەیە دەستپێکرد، کە هەژانێکی گەورە بوو لەناو جەرگەی قەڵایەکی سەرسەختی سیکولاریزم لە شێوە کەمالییەکەیدا.

نزیکەی دوو مانگ تەنگژەی سیاسی ڕێی لە وەگرت ئیئتیلافێکی تۆکمە حکومەتی نوێ پێکبهێنێت، کەس نەیدەتوانی حزبی ڕەفا نادیدەبگرێت و کەسیش نەیدەوێرا پێشنیازی هاوپەیمانێتی ئیئتیلافی لەگەڵ بکات، لە گەرمەی ئەو تەنگژەیەدا، وەک ڕۆژنامەنووسێکی تازەکار لەناو ڕۆژنامەنووسیی تازە سەرهەڵداوی کورد لە سایەی ئازادیی کوردستاندا، بیرۆکەی مێزگردێکم لا گەڵاڵەبوو، ئەو کاتە کوردستانی نوێ، ئەو ڕۆژنامەیەی کارم تێدا دەکرد، بارەگا

سەرەکییەکەی لە هەولێر بوو، وام بەبیرداهات هەمە ڕەنگییەک لە کارەکەدا بکەم، بەو شێوەیەی یەک تیمی و فرە ئاڕاستەیی تێدا بێت: خۆم لە هەولێر کاردەکەم، مێزگردەکە لە سلێمانی و بەناوی نووسینگەی ڕۆژنامەکەوە لە سلێمانی، سازبکەم، میوانەکانیش هەر لە سلێمانی بن.

بەمجۆرە لەگەڵ مەرحوم مامۆستا محەمەد نوری تۆفیق، بەرپرسی ئەو کاتی نووسینگە، ڕێککەوتم کە ئەو بەناوی نووسینگەوە ئامادەبێ و تاوتوێی میوانەکانیشم لەگەڵدا کرد، هەوڵم دا میوانەکان لە ڕووی حزبی و ئایدیۆلۆژییەوە، هەمەڕەنگ بن. میوانەکان بەم شێوەیە و بەناونیشانی ئەوکاتی خۆیانەوە، دیاریکران:

- شەهید کاک عەبدولستار تاهیر شەریف مامۆستای زانکۆ، سیاسەتکار و شارەزا لە کاروباری تورکیا.
- کاک مەحمود ڕەزا بەڕێوەبەری سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژیی کوردستان.
- کاک دڵشاد ڕەشید سەرنووسەری گۆڤاری دیموکراسی ئۆرگانی بزووتنەوەی دیموکراسیخوازان.
- کاک ئاوات محەمەد لە سەرکردایەتی حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان.
- کاک حەمە شوان لە حزبی شیوعی کوردستان- عیراق.

هەوڵێکی زۆرم دا کاک عومەر عەبدولعەزیز سەرنووسەری ئەو کاتی ڕۆژنامەی (یەکگرتوو) لەگەڵمان بەشداربێت، بەڵام بەداخەوە لە بەرواری مێزگردەکەمان لە هەولێر بوو، ئەوکاتە تۆڕی تەلەفۆن لە ئابلۆقەو نەداریی کوردستاندا بە زۆر دەنگی دابیندەکرد، چەندی پەیوەندیمان بەست، کەڵکی نەبوو.

کاک مەحمود رەزا پێشنیاریکرد لە بارەگای سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژی، لە گەڕەکی عەقاری، میوانداری مێزگردەکە بکرێت، کاک حەمە شوان لوتفی نواند و سووربوو لەسەر ئەوەی لە بارەگای محەلی سلێمانی، لە نزیک هۆڵی رۆشنبیری و جەماوەر، بەچایی و قاوەی حزبی شیوعییەوە لە خزمەتدا بێت. گوتمان رۆژنامە هی یەکێتی، با میوانداری هی هاوڕێیانی حزب بێت.

بەداخەوە رۆژی مێزگردەکە پابەندییەکی سیاسی هاتە پێش، بە جۆرێک کاک حەمە شوان نەیتوانی بەشداربێت، دواتر بەنامەو وەڵام قسەی خۆی لەسەر تەوەرەکان وت، بەڵام هاوڕێیانی حزبی شیوعی، لە جێی ئەو، قسوورییان لە میوانداری نەکرد.

مێزگردمان کرد و کاسێت و کاغەزی خۆم بردەوە بۆ هەولێر، بەداخەوە هیچ وێنەیەکی ئەو دەمی مێزگردەکەم لانەماوە. وەکو لە ژمارەکانی رۆژنامەشدا بڵاوبۆتەوە، پێدەچێت هیچ وێنەیەکی یادگاریمان نەگرتبێت، حەیف و مەخابن. هەرچەندە سێ ئەڵقەی مێزگردەکە بە وێنە و تیفتیفەی جوانەوە رازێنراوەتەوە، وێنە و نەخشەی کارەکتەرەکانی ئەو دەمی سیاسەتی تورکیایە کە میوانەکان شرۆڤەی رەوش و رەوتیان کردووە.

ئەو کاتە چالاکی مێزگردی رۆژنامەوانی و کردنەوەی دۆسێ لەسەر کێشەیەک کەمتر لە رۆژنامەکاندا باوی بوو، ئەسڵەن تەجرەبەی رۆژنامەوانی ئازاد لە کوردستانی دوای راپەڕیندا هەمووی چوار ساڵ بوو خۆی نمایانکردبوو، بەتایبەتی تەجرەبەی رۆژنامەوانی سیاسی لاوازبوو، شتێکی نوێ بوو لە رۆژنامەیەکی (8) لاپەڕەییدا لاپەڕەیەکی تەواوی سێ ژمارە بۆ باسوخواسێک تەرخانبکرێت. دۆسێ دەنگیدایەوەو رەدوبەدەلی

هەواڵنامەی کتێب

لەگەڵ خۆیدا هێنا، کە هەموویان دەرخەری ئەوە بوون ئەندێشەو روانینی دەستەبژێری کورد لە نیوەی یەکەمی نەوەدەکان، لە گەرمەی ئابڵوقەی ئابووری و رۆشنبیری و نەهاتنی کتێبدا، گەشاوەو دەوڵەمەند و فراوانە.

وەک چۆن بەشداریی میوانەکان هەمەڕەنگ بوو، تاقیبکارانیش پەلکەزێڕینەی بیرکردنەوەی جیاجیابوون. لەسەر یەک ئەم بەڕێزانە هاتنە سەر خەتی وەڵامدانەوە:

- بەڕێز عومەر عەلی سیمانی (رۆژنامەوان و نووسەر عومەر عەلی غەفور) لە یەکگرتووی ئیسلامی، روانینێکی ئیسلامی لەسەر حزبی رەفا و پرۆژەکەی بەرامبەر بە کورد.
- بەڕێز عەلی شان ئاراس، لە رێکخراوی کاوە، لە تەڤگەری کوردایەتیی کوردستانی باکوور.
- نیاز سەعید عەلی، لێکۆڵیارو بەڕێوەبەری پەیمانگەی پێگەیاندنی کادیران، وەڵامدانەوەیەکی عەلمانی.
- بەڕێز رێناس سەمەد (د. یوسف گۆران) وەڵامدانەوەیەک لەسەر مەنهەجی مێژوویی.

کاک عومەر عەلی لە دەروازەی مافی تاقیبکردن، لە روانگەیەکی ئیسلامییەوە، وەڵامەکەی خۆی نووسی، وەڵامەکانی تر هەموویان وەڵامدانەوە بوون بۆ شرۆڤەکەی بەڕێزیان. پشتی چەند ساڵ کە بەتەلەفۆن پەیوەندیم پێوە کردو زانیم ئەم عومەر عەلی سیمانی-یە هەمان عومەر عەلی غەفوری رۆژنامەوانی چالاکە. پێیگوتم ئەویش لەلایەن خۆیەوە جوابی جوابکارانی داوەتەوەو ناردویەتی بۆ کوردستانی نوێ، بەڵام بڵاونەبۆتەوە. بەداخەوە من نە لەبیرم ماوەو نە وەڵامەکەی دواییشم بینیوە، هەروەکو بۆی گێڕامەوە کە لە بەشێکی

گێـڕانەوەی ئەزمـوونی خـۆی لەنـاو یەکگرتـووی ئیـسلامی کوردســتاندا (بەچەنـد ئەڵـقەیەک لە ڕۆژنـامەی بـاس بڵاویکـردۆتەوە) وێستگەیەکی بۆ تەجرەبەی بەشداریکردن لەو دۆسێیەدا تەرخانکردووە. کە زانی ئەم مەیلی پەیوەندییەم بۆ مەیلی چاپکردنی مێزگرد و گفتوگۆکانیەتی، دوای (16) ساڵ، بەشۆخییەوە پێیگوتم: کاکە دانەیەکی ئەو کتێبەش بۆ من بنێرە، چونکە زۆربەی گفتوگۆکان سەروگوێلاکی منی گرتەوە، هەقی خۆمە! ڕاستیشی دەکرد.

من بـۆ تازەکردنەوەی ئەم مەیلە (16) ساڵییە پەیوەندیم بە هـەموو دۆستانی بەشدارەوە کرد، تا هـەم ژیاننامەیان و هـەم ڕوخسەتی چـاپکردنەوەیـان لێ وەربـگرم. ئــەوی لە نـاوەوەو ئەوی لە دەرەوەی وڵات بـوون، تەنها کاک عــەلی شان ئاراس و کۆچکــردوو د. عـەبدولستار نەبێت، کــە بەداخەوە دەستی تیرۆری سیاسی ڕەشی خۆی لەگەڵدا نواند.

ئەوی میوانەکان و دۆستانی بەشدار لەم دۆسێیەدا گوتیان هی ئەوەن لە دووتوێی کتێبێکدا چاپبکرێت، تا شاهیدی وێستگەیەک بن لە لێکدانەوەو شـرۆڤەی ڕۆژانەی ڕونـاکبیرو سیاسـەتکاری کـورد لەسەر ڕەوشی وڵاتێکی گرنگی وەکو تورکیا، لە ساتەوەختێکی هەستیاری مێژوودا کە کاریگەریی لەسەر ڕەوشی کوردستان و مەسەلە نەتەوەییەکەشی هەبوو. ئەم بیرۆکانەی لێرەو لە زەمەنی خۆیاندا وتراون جێی ڕێزو ئاماژە بۆ کردنن و پێکەوە، سەرەڕای فرە ئاڕاستەیی و بەریەککەوتنیان، وێنەیەکمان لەسەر قۆناغبەندی گەشەی هوشیاری شرۆڤەکاری کورد دەدەنێ. هیوادارم بەم لە چاپدانەوەیە هەم دۆستایەتیم لەگەڵ بەشداران زیندووکردبێتەوەو

هەمیش خوێنەرانی ئەوساو ئێستای رۆژنامەی کوردستانی نوێشم لەسەر یەک خوانی لێکدانەوەو مشتومڕی جیاجیا کۆکردبێتەوە.

حزبی رەفای تورکی

بۆ ئەوەی خوێنەران بزانن گفتوگۆکاران باسی کام حزب و کام قۆناغی سیاسی تورکیا دەکەن، وەکو وەبیرهێنانەوە ئەم زانیاریانە دەنووسمەوە.

حزبی رەفا میراتگری ئایدیۆلۆژی دوو حزبی پێشووی ئەندازیار نەجمەدین ئەربەکانە:

حزبی نیزامی نیشتمانی و حزبی سەلامەت کە بەهەرسێکیان رەوتی پراکتیزەکردنی بیرۆکەی (میللی گوپروش)ن. بیرۆکەی میلیگەرایی (Milli gorus)، بیرۆکەیەکە نەتەوایەتی تورک لەگەڵ ئیسلامێتی تێکەڵدەکات.

رەفا ساڵی (1983) هاتە کۆڕی ململانێی سیاسییەوە، بەڵام لەبەر بەربەستگەلێک نەیتوانی بەشداریی یەکەم هەڵبژاردنی سایەی حکومەتەکەی تورکوت ئۆزال بکات، کە دوای کودەتای ساڵی (1980) دەیخواست وردەوردە ژیانی دیموکراتی و حزبایەتی بگێڕێتەوە. بۆیە لە هەڵبژاردنی شارەوانییەکان لە (25)ی ئاداری (1984)دا، بەختی خۆی تاقیکردەوەو لە کۆی (69) پارێزگا تەنها سەرۆکایەتی دوو شارەوانیی بردەوە، کە ئەوانیش هەردوو پارێزگای کوردستانی باکوور: ئورفە و وان بوون.

ساڵی (1987)، کە تابۆی سیاسی لەسەر سەکردە سیاسییەکانی پێش کودەتای ساڵی (1980) نەما، نەجمەدین ئەربەکان هاتەوەکایە و سەرۆکایەتی حزبی رەفای لە ئەحمەد تکدال

وەرگرتەوە. تکدال کرابووە سەرۆکی حزب، چونکە ئەربەکان بۆی نەبوو سیاسەت بکات، تاوەکو قەدەغەیان لەسەر لابرد. کە ئەفەندی گەڕایەوە، تکدال یەکسەر بەرەو پۆستی جێگیری کشایەوە.

ساڵی (1987) هەڵبژاردنی گشتی کرا، بەڵام رەفا هیچی بەهیچ نەکرد، ساڵی (1989) لە هەڵبژاردنی شارەوانییەکان بازێکی گەورەی داو (40) شارەوانی بردەوە.

لە هەڵبژاردنی گشتیی ساڵی (1991)دا رەفا لەگەڵ دوو حزبی نەتەوەپەرست هاوپەیمانێتی کرد و (38) کورسی لە ئەسڵی (62) کورسی هاوپەیمانێتییەکە مسۆگەرکرد.

ساڵی (1994) لە هەڵبژاردنی شارەوانییەکان زەنگێکی دەنگدەرەوەی بەگوێی سوپا و حزبە عەلمانییەکان دا، وەختێک لە (19.1%) دەنگەکانی مسۆگەرکرد.

ئینجا نەبەردییە گەورەکە لە هەڵبژاردنەکەی (1995/12/25)دا هات، ئەو هەڵبژاردنەی بابەتی ئەم مێژگردەو گفتوگۆ و تاقیبەکانێتی. بەرنامەی رەفا بۆ ئەو هەڵبژاردنە بریتی بوو لە:

1 – جێگیرکردنی برایەتی ئیسلامی بۆ چارەسەری کێشەی کورد.

2- دابینکردنی پەیوەندی و دۆستایەتی لەنێوان دەوڵەت و گەلدا.

3- بەرەنگاری بێکاری.

4- دەرکردنی هێزی چەکوشی ئامادە لە تورکیا (ئەو هێزەی ئەمریکا کە لە بنکەی ئینجەرلیکەوە ناوچەی دژە فڕینی لە

هەواڵنامەی کتێب

کوردستان دەپاراست و گوایە بۆ بەرپەرچدانەوەی هەر هێرشێکی حکومەتەکەی سەددام حسین بوو لە دژی کورد).

5- هەڵوەشاندنەوەی باری نائاسایی لە ویلایەتەکانی باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا (لە کوردستانی باکوور).

6- کارکردن بۆ لابردنی ئابڵوقەی ئابووری لەسەر عیراق.

7- بایەخدان بە بەها مەعنەوییەکان لە پەروەردەو پەیڕەویکردنی ڕێبازی میللی، کە ئیسلام و تورکیایی بوون تێکەڵدەکات.

8- لابردنی بەربەستەکانی بەردەم بەرهەمهێنان و گواستنەوە بۆ سیستمێکی ئابووری دادپەروەرانە.

(بڕوانە کتێبی الدین والدولة فی ترکیا المعاصرة – صراع الاسلام و العلمانیة – د.کمال حبیب الناشر مکتبة الایمان – مکتبة جزیرة الورد – چاپی یەکەم ساڵی 2010، ل253.)

ئەم خشتەیە ئاکامی هەڵبژاردنەکانی ئەو ساڵە دەردەخات

حزبەکان	حزبێك دەنگی هەیە	ڕێژەی لەسەدا	ژمارەی کورسییەکان
ڕەفا	6012450	٪12.4	158
ڕێگای ڕاست	5396009	٪19.2	135
حزبی دایك	5527288	٪19.6	132
چەپی دیموکرات	4118025	٪14.6	76
پارتی گەلی کۆماری	3011076	٪10.7	49
بزووتنەوەی نەتەوەیی	2301343	٪8.2	
حزبی دیموکراتی گەلی	1171623	٪4.2	
بزووتنەوەی دیموکراتی نوێ	133889	٪0.48	
پارتی نەتەوە	127630	٪0.45	

پارتی خۆری نوێ	95484	٪0.34	
پارتی کارێکاران	61428	٪0.22	
حزبی نوێ	36853	٪0.13	
سەربەخۆکان	133895	%0.5	

سەرچاوە: هەمان سەرچاوەی پێشوو ل255.

بەم بردنەوەیە دەبوایە نەجمەدین ئەربەکان وەک سەرۆکی حزبی براوە حکومەت پێکبێنێت، بەڵام (ژمارەی کورسییەکانی حزبی رەفا بۆ پێکهێنانی حکومەت و بەدەستهێنانی دەنگی متمانە وەرگرتن بەس نەبوو، پێویستی بە هاوپەیمانێتی لەگەڵ حزبەکانی تر هەبوو، نەجمەدین ئەربەکان زۆر هەوڵی دا تا حزبی نیشتمانی دایک بۆ هاوپەیمانێتی هان بدات). (بڕوانە کتێبی ئیسلام و عەلمانیەت لە تورکیا – سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان – سلێمانی ساڵی 2008 ل291.)

بۆیە دۆخەکە وا کەوتەوە تانسۆ چیللەر لە حزبی رێگای راست و مەسعود یەلماز لە حزبی نیشتمانیی دایک حکومەتێکی ئیئتلافی ناچاری پێکبێنن، کە شەش مانگ بەرگەیگرت و ئەوە بوو تۆمەتی دارایی درایە پاڵ یەڵماز، ئینجا رێگا لەبەردەم ئەربەکان تەخت بوو، کە لەگەڵ چیللەر حکومەتێکی وا پێکبێنن:

دابەشکردنی گرنگترین پۆستە وەزارییەکان لەنێوان رەفاو رێگای راستدا

گرنگترین پۆستەکان	ئەندامانی کابینە	حزب
سەرۆك وەزیر	نەجمەدین ئەربەکان	رەفا
جێگری سەرۆك وەزیران و وەزیری دەرەوە	تانسوو چیللەر	رێگای راست
وەزیری بەرگری	تورها تایان	رێگای راست

هەواڵنامەی کتێب

وەزیری ناوخۆ	محەمەد ئاگار	ڕێگای ڕاست
وەزیری پەروەردە	محەمەد سەجلام	ڕێگای ڕاست
وەزیری پیشەسازی و بازرگانی	یالیمە ئەریز	ڕێگای ڕاست
وەزیری تەندروستی	یلدیرم ئەقتونا	ڕێگای ڕاست
وەزیری گەشتوگوزار	بورهاتین بوسیل	ڕێگای ڕاست
وەزیری وزە	ڕەجائی تۆفان	ڕێگای ڕاست
وەزیری دارایی	عەبدوللەتیف شەنەر	ڕێگای ڕاست
وەزیری داد	شەوکەت قازان	ڕێگای ڕاست
وەزیری نیشتەجێکردن	جەودەت ئیهان	ڕێگای ڕاست
وەزیری ڕۆشنبیری	ئیسماعیل کەهرەمان	ڕێگای ڕاست
وەزیری کشتوکاڵ	موس دەمرس	ڕێگای ڕاست
وەزیری ژینگە	زیادەدین تورکار	ڕەفا
وەزیری کار	نساتی سلیك	ڕەفا
وەزیری دەوڵەت	فەهیم تەداك	ڕەفا

الدین و الدوله، سەرچاوەی پێشوو ل314+315

.

سەرەنجام گەلەکۆمەکێ لە ئەربەکانی سەرۆک وەزیر کراو کودەتایەکی مۆدێرن ئەم حزبەی گەیاندە قۆناغی قەدەغەکردن لە ساڵی 1998دا و سەرۆکەکەشی کەوتە زیندان.

وەک عادەتی سیاسەتی تورکیا، کە حزبێک قەدەغەدەکرێت، بەناوێکی ترەوە دێتەوە مەیدان، بۆیە حزبی (فەزیلە) جێی ڕەفای گرتەوە، فەزیلەش لە ساڵی 2000 قەدەغەکراو ئینجا دوو حزبی نوێ پێکهاتن:

یەکەمیان سەعادەت وەک ڕەوتی دێرینی ئەربەکان و دووەمیان حزبی داد و گەشەپێدان، کە ڕەوتێکی نوێ بوو لە منداڵدانی ناڕەزایی و ڕاستکردنەوەی ڕێبازی ئەربەکان لەدایکبوو، (سەعادەت)

هەواڵنامەی کتێب

هەر بەنـاو وابـوو دەنـا تووشـی پەژارەی شكـست و كەوتـن هـات، حزبەكەی تـریش، دادو گەشـەپێدان بە سـەرۆكایەتی رەجەب تەیب ئەردۆگـان، وا دە سـاڵە حـوكمڕانی توركیـایەو لە سـایەی ئەودا ئەربەكان لە زیندان دەركرا. تا ڕۆژی 27ی شوباتی 2001 وەفـاتی كرد.

هێشتاش چیرۆكی ئیسلامی سیاسی لە توركیا درێژەی هەیەو هێشتاش خەبـاتی كـوردایەتی، لە بـاكوور، لە چـاوەڕوانی بەری رەنجدایە.

ستران عەبدوڵڵا

2012/7/14

هەواڵنامەی کتێب

■ فەسڵی یەکەم

هەواڵنامەی کتێب

میزگردی کوردستانی نوێ

ئایندەی حوکمرانی لە تورکیا

ئەم مێزگردە بەسێ بەش لە ژمارەکانی (1228، 1230، 1234)

لە ڕۆژانی (3- 5- 1996/3/10)ی

ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)دا بڵاوبۆتەوە.

هوالبهی کتب

ناساندنی بەشداران

*د.عەبدولستار تاهیر شەریف: لە ساڵی 1935 لە شاری کەرکوک لەدایکبووە، ساڵی 1958 بۆتە ئەندام لە پارتی دیموکراتی کوردستان و ساڵانی 1966 بۆ 1969 بەرپرسی لقی سێی پارتی - باڵی مەکتەبی سیاسیی بووە لە کەرکوک. سکرتێری پارتی شۆرشگێری کوردستان بووە لە (1973ـ1985) کە لەگەڵ حکومەتی عیراق هاوکاری و هەماهەنگی هەبوو. وەزیری نیشتەجێکردن، شارەوانی و گواستنەوە بووە لە حکومەتی ئەحمەد حەسەن بەکردا، ساڵی 1975 خانەنشینکراوە. ساڵی 1995 بەغدای جێهێشتووەو گەراوەتەوە کوردستان، لە زانکۆ کاری مامۆستایەتی کردووە (دکتۆرای هەیە لە دەروونناسی). رۆژی 2008/3/5 لە کەرکوک تیرۆرکراوە- چەندین کتێبی هەیە کە دیاریترینیان (کۆمەڵە و رێکخراو و حزبە کوردییەکان لەنێو سەدەدا 1908ـ1958)دایە.

*محمد رەزا ئەمین: لە 1954/7/1 لە سلێمانی لە دایکبووە.

ساڵی خوێندنی 1978ـ1979، لە بەغدا دبلۆمی تەکنیکی (دبلوم فنی) لە سامانی ئاژەڵدا، وەرگرتوە.

ساڵی 1980ـ1985 لە کارگەی ئالفی کەنەکەوەو دەواجنی سلێمانی فەرمانبەر بووە. لە ماوەی ساڵانی هەشتاکانەوە تا ئێستا، هەزاران وتار و دەیان لێکۆڵینەوەی نوسیوە.

-لە دوای راپەرینەوە هەتا ناوەراستی 1996 کە تیایدا چووە بۆ هەندەران، لە خولی کادران و پەیمانگای پێگەیاندنی ئەفسەرانی ئاسایش و کۆلێجی سەربازیی قەڵاچوالان، وانەی ئەمنی قەومی وتۆتەوە.

-ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجیی کوردستان (1992)و بەرێوەبەری سەنتەر (1993ـ1996) و ئەندامی دەستەی نوسەرانی گۆڤارەکەی سەنتەر (1992ـ1997) بووە.

-ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری پەیمانگای پێگەیاندنی ئەفسەرانی ئاسایش و وانەبێژی پەیمانگاکە بووە (1996).

-لە 1972ـ1975 ئەندامی یەکێتی قوتابیانی کوردستان و پارتی و ئەندامی لە ماوەی 1977ـ2008 دا لە یەکێتی خەباتی سیاسی و پێشمەرگایەتی کردووە، لە دامەزراندنی بزوتنەوەی گۆڕانەوە هەڵسوراوی بزوتنەوەکەیە.

*ئاوات محەمەد ئەمین: دەرچووی بەشی زمانی ئینگلیزی زانکۆی بەغدایە.

-بۆ ماوەیەکی زۆر لە رێکخراوە مەدەنییەکاندا کاریکردووە.

-بەشداریی چالاکیی سیاسیی کردووەو ئەندامی سەرکردایەتیی حزبی زەحکمەتکێشان بووە. لە چەندین کۆرو کۆنفرانسی ناوخۆیی و دەرەکی بەشداریکردووە.

-لە بواری رووناکبیریشدا چالاکی هەیە و چەندین لێکۆڵینەوەی سیاسیی و فیکری بلاوکردۆتەوە. لە ساڵی 2005وە ئەندامی ئەنجوومەنی پارێزگای کەرکوکە لەسەر لیستی برایەتی.

*دڵشاد رەشید عەلی: لەدایکبووی ساڵی 1948-سلێمانی دەرچووی کۆلێجی ئەندازیاری بەشی شارستانی-زانکۆی بەغداد ساڵی 1970.

-پێشمەرگەی شۆرشی ئەیلول ساڵی 1974 بۆ ماوەی ساڵێك خۆی کاندیدکردووە بۆ یەکەم هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان لە ساڵی 1992، لەسەر لیستی دیموکراسیخوازان، سەرنوسەری گۆڤاری دیموکراسی بووە، ئێستا کاری ئازاد دەکات.

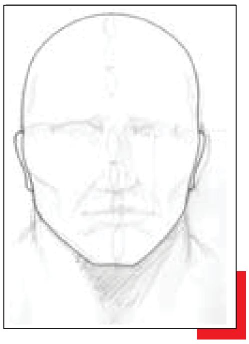

*حەمە شوان رەسول: لە 2956/7/1 لە سلێمانی لەدایکبووە.

فەلسەفەی لە بەغدا تەواوکردووە.

تێکۆشەری ریزەکانی حزبی شیوعی عیراق و حزبی شیوعی کوردستان بووە.

لە نیوەی دووەمی نەوەدەکانەوە چۆتە هەندەران و ماوەیەك ئەندامی کۆنگرەی نەتەوەیی کورد بووە.

-1-

ڕۆژی 1996/2/23 نووسینگەی سلێمانی کوردستانی نوێ مێزگردێکی لە بارەی ئایندەی حوکمڕانی لە تورکیا لە ژێر ڕۆشنایی قەیرانی ئێستای حوکم و دەرکەوتنی حزبی ڕەفاهی ئیسلامی، وەکو ڕکابەرێکی سەرسەختی حزبە عەلمانییەکان، سازکرد، لە گفتوگۆ و چەندین موداخەلەی ئازادا ئەم بەڕێزانەی خوارەوە ڕاو سەرنجی خۆیان خستەڕوو: **د.عەبدولستار تاهر شەریف** (سیاسەتمەدار و نووسەر) **دڵشاد ڕەشید** (سەرنووسەری ڕۆژنامەی شارستانی) **ئاوات محمد** (نووسەر و ڕووناکبیر) **مەحمود ڕەزا** (نووسەر و ڕووناکبیر) **حەمە شەوان ڕەسوڵ** (سیاسەتمەدارو ڕوناکبیر). مێزگردەکە بەسەر چوار تەوەردا دابەشکرابوو، هەریەک لە بەشداربووە بەرێزەکان لە کۆتایی هەر تەوەرەیەکدا تێبینی و بیروڕایان گۆڕییەوە، بە سوپاسەوە لیژنەی پارێزگای سلێمانی لە حزبی شیوعی کوردستان-عیراق میوانداری مێزگردەکەی گرتەئەستۆ. هەروەها بەرێز حەمە شوان وەڵامەکانی بە نامەیەک بۆ ڕەوانەکردین، چونکە دەرفەتی بەشداری ڕاستەوخۆی بۆ نەڕەخسا.

دڵشاد ڕەشید: لە ساتەوەختێکی دراماتیکیدا، ئەتاتۆرک دەوڵەتی عەلمانی ڕاگەیاند

لەسەرەتادا بەڕێز **محەمەد نوری تۆفیق** بەخێرهاتنی میوانانی کرد و بایەخ و سروشتی مێزگردەکەی ڕوونکردەوە. پاشان گفتوگۆ دەربارەی تەوەرەی یەکەم (پێشینەو چۆنیەتی سەرهەڵدانی تەیاری ئیسلامی لە تورکیا و خەسڵەتەکانی) دەستپێکرد. بەڕێز دڵشاد ڕەشید: ئاماژەی بۆ پێشینەی ئامادەگی ئیسلام لە تورکیا کرد، کە چۆن تورکەکان لە ڕێگای گواستنەوەی خەلافەتەوە وەک (نتیجە)ی خولەفای ڕاشیدین و دامەزراندنی ئیمبراتۆریەتی عوسمانی توانییان وڵاتانی ڕۆژهەڵات، بە کوردستانیشەوە، داگیربکەن و ئەو فراوانخوازییە بەرەو ڕۆژئاواش پەلی هاویشت، تا لە شوێنێکدا چەقی بەست و گوتی: (لە سەردەمێکی تردا، دوای شەری جیهانی یەکەم، ئەو ئیمبراتۆریەتە عوسمانییەی عەرەبەکان پێیدەڵێن تێکەڵییەک بووە لە بەداوەتی تورکی و ئیسلام، شکستیخواردو وڵاتانی ژێر سایەشی پارچەپارچەکران. تورکەکان سەرەرای ئەو شکستە توانیان خودی تورکیا بپارێزن. ئەتاتورک و هاوکارانی پێشیانوابوو کە ئیسلام ڕێگری پێشکەوتنی تورکیا بووە. بۆیە لە ئەنجامی ئەو (صدمە)یە و لە دژەکرداری تێکشکاندا، لە ساتەوەختێکی دراماتیکی و بە مەرسومێک ڕاستییە جوگرافی و مێژووییەکانی کەلتوری ڕۆژهەڵاتی تورکیا و بگرە پێکهاتەی فرە نەتەوەیی تورکیا، کە کوردیش دەگرێتەوە، ئاوەژووکرانەوەو پشتیان تێ کرا. سەرەنجام ئەتاتۆرک دەوڵەتی تورکیای عەلمانی دامەزراند. لایەنی ئیجابی ئەو وەرچەرخانەی

ئەتاتۆرک ئەوە بوو، کە یەکپارچەیی تورکیای پاراست و پێشکەوتنی پیشەسازی وەدیهێناو تا سەردەمی فرەحزبی لە تورکیا ئەم وەزعە درێژەی کێشا).

دەرکەوتنی هێزی کۆمەڵایەتیی تازە و گەڕانەوە بۆ کەلتوری ڕۆژهەڵاتی

هەر دۆخی فرەحزبییەکەی خۆی و پێشکەوتنی پیشەسازی بوو (درێژەی قسەکانی دلشاد رەشید)ە، کە هێزی کۆمەڵایەتی نوێی هێنایە مەیدانەوە، لێرەوە ئیسلام رۆژ بە رۆژ لە شێوەی رواڵەتی سەرپۆش و نوێژکردنی هەینی و.. هتد لە تورکیا سەریهەڵدایەوە. حزبە عەلمانییەکانیش بۆ وەدەستهێنانی دەنگی زیاتر بە شێوەیەکی دیماگۆگییانە موجامەلەی ئەو خەڵکەیان دەرکرد و هەستی ئاینی ئەوانیان بە ئاراستەی دەعمی خۆیان دەبرد.

لەو سەروبەندەدا، کە رێگای پرۆژەی کەمالیستی گەیشتە بنبەست، بەهۆی سنوورداری توانای خودی تورکیاوە، لایەنی سەلبی دەرکەوت. (دیاردەی هەڵاوسان: بێکاری، گرفتی کۆمەڵایەتی و کێشەی کورد) هاوشانی ئەمەش فاکتەری دەرەکی بە سەرکەوتنی شۆرشی ئیسلامی لە ئێران، رووخانی سۆڤیەت و شکستی پرۆژەی ناسیۆنالیستی عەرەب و ئینجا دەرکەوتنی ئەمریکا وەک رابەرێکی بەناو سیستمی نوێی جیهانی، ئەمانە هەموو پاڵنەربوون بۆ ئەوەی رەفاە-دەرکەوێ، دەبینین ناوەکەشی ئیسلامی نییە، چونکە لە تورکیا حزبی دینی قەدغەیە، بەڵام ناوەرۆکەکەی ئیسلامی سیاسییە، بۆیە خەڵکێکی زۆر لە دەوری کۆبوونەوە. لە سەرەتادا مەترسی نەبوو. لە (10-15٪) دەنگەکان، کە دەکاتە (62) کورسی پەرلەمانیان وەدەستهێنا، دواتر

گەشـەیکرد، تورکەکـان دەیـانەوێ بەلای رۆژهەڵاتـدا بـادەنەوە، بە پرۆژەیەکی ئیـسلامی کە لە بنەرەتـدا ئـابوورییە: ئەوان پیـشەسازییان هەیە و پێویستیان بە وزەی وڵاتانی رۆژهەڵات هەیە، تەنانەت حزبە عەلمانییەکـــانیش نیازیـــان گەرانەوەیە بـــۆ رۆژهەڵات، بەڵام بە شێوەیەکی جیاواز، چونکە دەرکەوت ئەو دەلاقە شارسـتانییەی نێـوان تورکیا و رۆژئاوا هەروا بە ئاسـانی پڕنـاکرێتەوە. وڵاتێکـی پـڕ گرفتـی دونیای سێ لە یانەی ئەوروپاییدا جێی نابێتەوە.

ک.ن: بەڵام دروشـــــــمی (لادانەوە بە لای رۆژهەڵات) کە رەفاهی ئۆپۆزسیۆن هەڵگرێتـی ئەگەر پەسـەندبوایە، ئەوا حـزبە عەلمانییەکان رەفاهیان لە گەمەکەدا قبولدەکرد و هەوڵی چوونە نێو یەکێتی گومرگی ئەوروپایان نەدەدا؟

دڵشاد رشـید: هەروەکو وتم هەردوولا بە شێوەیەکی جیاواز ئـیش بۆ بادانەوە بە لای رۆژهەڵاتدا دەکەن عەلمانییەکان بە هۆی هێرشـی ئابوورییەوە (گاپ بۆ نموونە) بەشێوەیەکی هاوچەرخ و بێ وازهێنـان لە رۆژئاوا. ئیسلامییەکان هەمان ئامانجیان هەیە: تورکیـایەکی گەورە، وزەو بـازاری چـاک و هەرزان، چـونکە پیـشەسازی تورکیـا نـاتوانێ کێبرکێ لەگەڵ کاڵا و بەرهەمی رۆژئاواییەکاندا بکات.

ک.ن: بەرای جەنابـت حزبـی رەفـاهی نـوێنەری چ تـوێژێکی کۆمەڵگەی تورکیایە؟

دڵشاد رشـید: پێـشکەوتنی تورکیـا چـوون یەک نەبـوو، بەڵکـو لە شـێوەی سـتوونی بـوو. پیـشەسازییەکی گەشـەکردوو، بـێ ئەوەی کـشتوکاڵ پێـشبکەوێ و لە خزمەتـی کەرتـی پیـشەسازیدا بـێ، بـۆیە

کـۆچێکی زۆر لە لادێ-وە بـۆ شـار رووی دا. جـاران رێـژەی لادێ نـشینان لە 70٪-ی خەڵکـی تورکیـا بـوو، ئێـستا بەرامـبەرن لەگەڵ شارنشیناندا. ئەم لادێ نشینانە هەمـان کەلتـووریی خۆیـان گواسـتەوە شارو رەفاه-یش شەعبیەتی لەنێو ئەواندا هەیە.

مەحمـود رەزا: کچـی ئەربەکـان لە کۆبـوونەوەیەکی فراوانـدا گوتـوویەتی نەتەوەی تـورک بە شـەرەفترین نەتەوەی سەر زەمینە!

کاك مەحمود رەزا: لە موداخەلەیەکـدا تێبینی لەسەر قـسەکـــانی کاک دڵشاد دەربری و گـوتی: (سـەردەکەی کـاک دڵـشاد-م پـێ بـاش بوو، بەڵام هەندێک سەرنجم هەیە. پێش سەردەمی فـرە حـزبیش لە تورکیا، حزبی شیوعی کارتۆنی هەبوو، کە ئەتاتۆرک خۆی لەناویبردن. دوای ئەوە کە ساڵی 1945 لە سەردەمی (عیسمەت ئەنینۆ) فرەحزبـی راگەیەندرا. حزبـی شـیوعی تـازەش دامەزرا. شـیوعییەکان روویـان لە سۆڤیەت و رۆژهەڵات و دژی ناتۆ بوون. لە بەرامبەردا عەلمانییەکـان لە ململانێ و شـەری ساردی نێـوان رۆژهەڵات و رۆژئـاوا دڵنەوایـی ئیسلامییەکانیان کـرد. (عەدنـان مەنـدریس) لە شەسـتەکاندا خوێنـدنی دینی گەراندەوە تورکیا، بانگی مزگەوتی کردەوە عەرەبی و...هتد.

دەربارەی بـادانەوە بەلای رۆژهەڵاتـدا بە دژواری دەبیـنم. چـونکە ئەگەر ئەوە لە سایەی عەلمانییەکاندا رووبـدات، ئەوا لەگەڵ عەرەبـدا دەکەونە ململانێوە. عەرەب تورکیا بەهۆی شکـستی ئیـسلام دەزانـێ. ئابووری تورکیاش بەستراوەتەوە بە رۆژئاواوە. راستە گاپ و بەنـداوی ئەتـاتۆرک هەیە، بەڵام لە ئاینـدەدا هەر ئەوە خـۆی دەبێـتە مـایەی گرفت، چـونکە ئەوە تـورک دەکـات بە هێزێکـی ئیقلیمـی پڕ توانـا. پێموایە لە ئایندەدا شەڕ لەسەر ئاو لەنێوان هەردوولا دروست دەبێ.

ئەگەر بـادانەوەکە لە سـایەی ئیـسلامییەکان روبـدات، ئەوا هێـشتا گرفت هەر دەبێت. تورکیای ئیسلامی دەکەوێتە ململانێی نفوز لەگەڵ ئێران لەسەر ناوچەی ئاسیای ناوەراست، هەروەها دەکەوێتە ململانێی مەزهەبییەوە لەگەڵ عەرەبداو دەکەوێتە کێشەی هەقانیەتی هەڵگرتنی ئاڵای ئیسلام کە عەرەب لەمەدا خۆیان بە خاوەن حەق دەزانن.

ک.ن: خیتابی سیاسی یان ئامـانجی حزبـی رەفـاهی ئیـسلامی چییە؟

مەحمود رەزا: مـن هەر گـوێم لە لێـدوانەکانیان بـووە، خیتـابی سیاسیان زۆر شۆڤێنیە، لەژێر پەردەی ئیسلامیدا دەیـانەوێ دەسـەڵاتی فراوانخوازی تورکیـا بگێـرنەوە. رەفـاە تـوێژاڵێکی ئیـسلامی بە خـۆدا داوە، بەڵام لێدوانەکانیان ئاشکرایە، ئەوان دەبێ قورئانی پیرۆز بکەن بە رێـرەوی خۆیـان و لە قورئانـدا ئـایەتێکی وانیـیە تـورک گەلـی هەڵبـژاردەی خـوایە. کەچـی کچـی ئەربەکـان دەڵێـت تـورک بە شەرەفترین نەتەوەی سەر زەمینە کە ئەوە ئەو پەری شۆڤینیەتە.

د.عەبدولستار تاهر شەریف: رەفاە بۆشایی سیاسی و شکستی عەلمانییەکانی قۆستەوە

د.عەبدولـستار تـاهر شـەریف: بە بۆچـوونی مـن هـۆی گەشەسـەندنی رەفـاە ئەو بۆشـاییە سیاسـییە بـوو، کە حـزبە عەلمانییەکان دروستیانکرد. ئەوان وەکـو ئیـسلامییەکانی جەزائیـر، کە چۆن کەمتوانایی بەرەی رزگاریخوازی جەزائیری حوکمرانیـان لە چارەسەرکردنی هەڵاوسان و کورتهێنانی دارایی قۆسـتەوەو خۆیـان وەکـو ئەلتەرناتیفێـک خـستەروو. دەسـتیانکرد بە خـستنەرووی بەرنـامەیەکی تـازە. بە تـایبەتی کە رەفـاە پێـشتر حـوکمی نەگرتـۆتە

دەست، تاوەکو بزانرێ شکست یان سەرکەوتن بەدەستدێنێ؟ بۆیە شکستی عەلمانییەکان و شەری کورد کە تورکیا وەکو عیراق نەوتی نییە تاوەکو بودجەی ئەو شەرە پڕبکاتەوە، ئەمانە هەمووی رۆڵیان لە سەرکەوتنی رەفاهـدا–بینی. تێبینییەک لەسەر قسەکەی کاک مەحمود رەزا، بەرنامەی رەفاه کە جاران حزب (السلامة) ئینجا (الخلاص) بوو، بەرنامەیەکی ئیسلامییە و شۆڤێنی نییە، من لە ساڵی (1976)دا چاوم بەئەربەکان کەوتووە.

ئەگەرچی کچی ئەربەکان وابڵێ مانای وانییە لێدوانەکە رەنگدانەوەی بەرنامەی حزبەکەیە، بەرنامەی رەفاه نزیکە لە (ئیخوان موسلمین) واتە سەرەتا خەڵک، پاشان کۆمەڵگە دەگۆڕن. بەشێنەیی نەک بەکودەتا و شۆڕش.

تێبینییەکی تر: کاک دڵشاد باسی ناهاوسەنگیی گەشەکردنی پیشەسازی و کشتوکاڵی کرد، بەڕای من لە تورکیا ئەو دەلاقەیە گەورەنییە و لەوانەیە دوای پرۆژە تازەکانیش گرفتەکان کەمتر ببنەوە، بەڵکو دەتوانین بڵێین پیشەسازی و کشتوکاڵی سەرکەوتوو نەبوو، راستە کوردستانەکەی دواکەوتووە، بەڵام شوێنێکی وەکو (قۆنیا) لە کشتوکاڵدا لە ئەوروپادا وێنەی دەگمەنە و من خۆم پێشکەوتنی کشتوکاڵی ئەو شوێنەم بینیوە.

ئاوات محەمەد: عەلمانییە راستڕەوەکان بۆ راگرتنی پەرەسەندنی بزاڤی چەپ، ئیسلامییەکانیان هاندا.

ک.ن: کاک ئاوات تۆ تێبینیت چییە لەم بارەیەوە؟ ئایا هۆی گەشەسەندنی رەفاه لاوازی و ناکۆکیی نێوان حزبە عەلمانییەکانە، یاخود چۆنایەتی پرۆژەکەیەتی؟

ئاوات محەمەد: مامۆستا د.عەبدولستار ئاماژەی بە جەزائیر کرد، لەو وڵاتەدا پەرەسەندنی خەباتی سەندیکایی و بزووتنەوەی رادیکاڵی چەپ و دواتر مانگرتنی کرێکاران لە (1989)دا روویدا، ئەو مانگرتنە بەهێزی سەربازی سەرکوتکرا، (شازلی بن جدید)و حکومەتی عەلمانی قەومی بڕیاری تەعدیلاتیان لە یاسای حزبەکان-دا بەمەبەش شەپۆلی بزووتنەوەی ئیسلامیان بۆ راگرتنی تەیاری چەپ هێنایەپێش، تورکیا چەندین جار ئەم تاقیکردنەوەیەی ئەنجامداوە، ئەو کودەتایانەی روویاندا هەمووی بۆ پێشگرتن بە چەپ بووە.

کودەتای حەفتاکان دوای ئەوە بوو کەحزبی (کار) (حزبی کرێکاری تورکیا) بنکەی جەماوەری بۆ خۆی پێکهێناو تەنانەت دانی بەبوونی گەلی کوردیش-دانا، هەروەها تاساڵی (1979) و ئینجا بەهاتنی (کەنعان ئیڤرن)، بەم شێوەیە بەربەست لەبەردەم ئیسلامییەکاندا نەبووە، چونکە بەشێک بوون لە ستراتیژی ئەمنی قەومی تورکیا و پاراستنیان بە ئەرکی نیشتمانی دادەنرێ، ئەو مەرجانەی بۆ هەڵبژاردن (لە 10٪) دانراون بۆ ئەوەیە پێش بە تەیاری چەپ بگیرێت و نەتوانێ بەرامبەر بە تەیاری عەلمانی راسترەو بێتەمەیدان، بەڵام عەلمانییە راسترەوەکان نەیانزانی مونافسێکیان لە تەیاری ئوسولی (رەفاه) بۆ پەیدادەبێ، تەنها جیاوازییەک ئەوەیە رەفاه ئایدۆلۆژیای جیایە، پرۆژە ریفۆرمیستەکەی نە سەرکەوتووتر و نە ئیجابیترە لەوەی چیللەر و یلماز، ساڵی (1993) ئەربەکان لە لێدوانێکدا گوتی هۆی پەرەسەندنی کێشەی کورد لە تورکیا گرفتی ئابوورییەو گەشەپێدانی ئابووری وا لە خەڵک دەکات واز لە خەباتی چەکداری بێنن، هەرگیز بەلای کێشەی کورددا نەچووە

وەکو کێشەیەکی سیاسی کە دەبێ دانی پیابنرێ و چارەسەرێکی بۆ بدۆزرێتەوە، هۆی ئەمە لاوازی چەپە، چونکە ڕاسترەو بەعەلمانی و رەفاهەوە زۆرینەن، خۆ ئەگەر راسترەوەکان یەکیان نەگرتووە هۆیەکەی ئەوەیە، چونکە قەیرانی حوکم هەیەو رەفاو هەموو ئەوانیتر تێیدا بەشدارن، قەیرانەکانی تورکیا وایان لە خەڵک کردووە کەوا بزانن رەفاهی ئیسلامی چارەسەری کێشەکانی پێیە.

لەباری مێژوویشەوە ئەوەی لە تورکیا روویدا دابڕان نەبوو لە ڕۆژهەڵات، تورکیا دوای نەمانی دەوڵەتی عوسمانی کەوتە نێوان پاشماوەی دەوڵەتەکە کە خودی تورکیاو هەندێ وڵاتی لاوازو ناکامڵ و دواکەوتوو لەلایەک و رۆژئاواییەکی سەنعەتی پێشکەوتووبوو، دەبوایە رێگە چارەیەک بدۆزێتەوە. دەوڵەتی عوسمانی (200) ساڵ دەبوو کەناڵی پەیوەندیی لەگەڵ رۆژئاوا دروستکردبوو، (تورکیای لاو) و سوپای عوسمانی لە هاتنی سوڵتان عەبدولحەمیدەوە ئاراستەی بەرەو رۆژئاوا دەستپێکرد. عەبدولحەمید دەرکی بە هەڕەشەی تەیاری عەلمانی کرد، بۆیە هەردوو ئەنجومەنی هەڵوەشاندەوەو دەستووری تازە داڕێژراوی پەکخست و بەمجۆرە خۆ دەربازکردنێک هەبوو لە ڕۆژهەڵات، بەڵام سەبەبەکەی خۆبەستنەوە بوو بە ڕۆژئاواییەکی پێشکەوتوو لە ڕووی ئابووریی و کۆمەڵایەتییەوە. ئێستاش تەنانەت (رەفاه) نایەوێ بگەڕێتەوە بۆ رۆژهەڵات، بەڵکو دەیەوێ فۆرمەلەی گفتوگۆیەک یان حیوارێک لەگەڵ رۆژئاوا دابڕێژێ، دەستیکردووە بە گفتوگۆ لەگەڵ هێزەکانی ناوەوە وەک دەستپێک بۆ رێکخستنەوەی دۆخی ناوخۆیی و ئامادەگی بۆ حیوار لەگەڵ رۆژئاواو دیاریکردنی سروشتی پەیوەندییەک. لەم نێوانەشدا هیچ

جیاوازییەک لەنێوان بەرنامەی ئیسلامی سیاسی لە تورکیاو حزبە ئیسلامییەکانی وڵاتانی تردا نییە، تەنها ئەوە نەبێ کە ئەوەی رەفاە بۆیاغێکی تورکی پێوەیە و تورکیزم تێکەڵ بە ئیسلام دەکات!

–2–

لە بەشی دووەمی تەوەرەکەماندا دەربارەی ئەو دەرکەوتانەی لە دەرچوونی رەفاهەوە دەکەوێتەوە چین؟ پرسیار لەسەر ئایندەی پەرلەمان و حکومەتی تورکیا کرا، لە حاڵێکدا ئەگەر رەفاە و حزبی نیشتمانی دایک پێکهاتن، هەرچەندە رووداوەکانی چەند رۆژی دوایی ئەو پێکهاتنەیان نەسەلماندو ئێستا چیللەر و یەڵماز لەسەر حوکمی نۆرە بەنۆرە رێککەوتن، بەڵام ئەو تێبینیانەی بەرێزان لە مێزگردەکەدا خستوویانەتەروو بەڵگە و پێشینەی خۆیان هەیە، وەک دەبینین مەترسیی دەستووردانی سوپا، کە لێرەدا باسی لێوە کراوە، یەکێک بووە لەو گوشارانەی خرابوونە سەر (یەڵماز)، بۆ ئەوەی درێژە بە دانوستاندن نەدا لەگەڵ ئەربەکانداو بیر لە وەرچەرخان بەلای چیللەردا بکاتەوە. لێرەدا ئەگەرەکانی رێککەوتن و رێک نەکەوتن تاڕادەی سەرلەنوێ هەڵبژاردن دەخوێنینەوە.

چیللەر وتی: ئێوە تورکیا دەگێڕنەوە بۆ تاریکاییەکی سامناک

لە بەشی دوەمی تەوەرەکەماندا قسەمان هەیە دەربارەی ئەو دەرکەوتانەی لە دەرچوونی رەفاهەوە دەکەوێتەوە چین؟ پرسیار لەسەر ئایندەی پەرلەمان و حکومەتی تورکیا کرا، لە حاڵێکدا ئەگەر رەفاە و حزبی نیشتمانی دایک پێکهاتن، هەرچەندە رووداوەکانی چەند رۆژی دوایی ئەو پێکهاتنەیان نەسەلماند و ئێستا چیللەر و

یەلماز لەسەر حوکمی نۆرە بەنۆرە رێککەوتن، بەڵام ئەو تێبینییانەی بەڕێزان لە مێزگردەکەدا خۆستوویانەتەروو بەڵگە و پێشینەی خۆیان هەیە. وەک دەبینین مەترسی دەستوەردانی سوپا، کە لێرەدا باسی لێوە کراوە، یەکێک بووە لەو گوشارانەی خرابوونەتە سەر (یەلماز)، بۆ ئەوەی درێژە بەدانوستاندن نەدا لەگەڵ ئەربەکاندا و بیر لە وەرچەرخان بەلای چیللەردا بکاتەوە. لێرەدا ئەگەرەکانی رێککەوتن و رێکک نەکەوتن، تاڕادەیەک، سەرلەنوێ هەڵبژاردن دەخوێننەوە.

د.عەبدولستار تاهر شەریف ئاماژەی بەوە کرد، خواستی گەورەی رەفاه ئەوەیە کە دەسەڵات بگرێتەدەست: (لە هەر دانوستانێکدا رێگەنادرێ رەفاه یەک لە وەزارەتەکانی (ناوخۆ، بەرگریی، دەرەوە) وەربگرێت، تاوەکو نەچێتە نێو ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی تورکیاوە، رەفاهیش بەوە رازی نابێ، چونکە ئەگەر بەو دەستکەوتە کەمە قایلبێ، ئەوا بنکەی جەماوەریی خۆی دەدۆڕێنێ. هەروەها جەماوەری حزبەکەی یلماز خۆپیشاندانیان لە دژی ئەگەری رێککەوتنی نێوان ئەو و ئەربەکان کرد، بگرە لەو حاڵەدا دوورنییە لێکترازانی تێ بکەوێ، ئەمە و سوپا قایل نییە بەو ئیئتلافە و هەڕەشەکەی دەگێڕنەوە بۆ تاریکاییەکی سامناک. بۆیە لە حاڵی رێککەوتنی رەفاه و نیشتمانی دایک مەترسی کودەتا هەیە، یان هەڵبژاردن دەکرێتەوە.

هەروەها **د.عەبدولستار** دەربارەی قسەکانی کاک ئاوات گوتی: (رەفاه جێی چەپی نەگرتۆتەوە، بەڵکو جێی حزبەکەی چیللەر و یلماز و ئەجەویدی گرتۆتەوە، چونکە چەپ کە بەو رێژەیەوە نەیتوانی بێتە پەرلەمان و بیباتەوە، ئەوا رەفاه هیچی لە بەشی ئەو نەخواردووە، ئەگەر لە هەڵبژاردنی ئایندە بەهۆی لاوازی و هەڵەکانی رەفاهەوە یەکێک بیباتەوە، ئەوا مانای وایە لە بەشی رەفاهی خواردووە).

ک.ن: کاک مەحمود لە حاڵێکدا ئەگەر رەفاه بتوانێ بچێتە حکومەتەوە، چۆن ئەربەکان بەرنامەی رادیکاڵی خۆی جێبەجێدەکات و رەنگدانەوەی ئەوە چۆن دەبێت؟

مەحمود رەزا: ئەوە گریمانێکی زۆر دوورە و من پێموانییە رووبدات. سوپای تورکیا، بەگوێرەی دەستوور، ئەگەر مەترسی کەوتە سەر عەلمانیەت، دەتوانێ کودەتا ئەنجامبدات، لەوەشدا لەگەڵ د.عەبدولستار دام.

دوو تێبینیم لەسەر قسەکانی کاک ئاوات هەیە، دەربارەی ئەوەی کە بەرنامەی رەفاه ئیسلامییە نەک شۆڤێنی دەڵێم لە ڕۆژهەڵاتدا حزب بەپێی بەرنامە هەڵناسەنگێنرێ، بەڵکو بەپێی هەڵسوکەوت لە مەیدانی سیاسیدا، لەبارەی قەیرانی چەپ لە تورکیا من دەڵێم (70)ساڵ حزبی شیوعی سۆڤێت لە یەکێتیی سۆڤیەت حوکمی کردو بەرنامەیەکی شمولی لە هەموو بوارەکاندا هەبوو، کەچی کە هەلوەشایەوە چەندین قەیرانی بەدوای خۆیدا هێناو کێشەی نەتەوەکانیش با لەولاوە بوەستێ، مەرج نییە مەسەلەکە ئەزمەی چەپ بێ.

سەرەنجام کە ئێمە بەدوورمان زانیبێ رەفاه، لە ئیئتلاف سەربکەوێ گریمانەکانی تریش نابن.

ک.ن ماوەیەک لە دوای سەرکەوتنی رەفاه لە هەڵبژاردنەکاندا ئەربەکان هەندێک لێدوانی میانڕەویدا لەبارەی ئەوەی گوایە دەیەوێ بنکە سەربازییەکانی ئەمریکا بەهەندێک مەرج بهێڵێتەوە، یان دەیەوێ رێککەوتنامەی گومرگی لەگەڵ ئەوروپا بەهەندێک مەرجەوە پەسەندبکات و...هتد ئایا ئەوە گۆڕانە لە سیاسەت یان تەکتیکدا؟!

دڵشاد رەشید: لەڕاستیدا پێشبینیکردنی رەفاه لەوەی کە ئەگەر رۆژێک بێتە سەر حوکم چۆن رەفتاردەکات، تۆزێک زەحمەتە. مەسەلەکە ئەوەیە، ئەگەر هەر حزبێکی ئیسلامی بێتە سەر حوکم چۆن رەفتاردەکات، ئێمە ئەزموونی سودان و ئێران دەبینین کە هەر وڵاتە و بەپێی بەرژەوەندییە ئابووریی و نەتەوەییەکانی خۆی رەفتار لەگەڵ دەوروبەری دەکات و لە ناوەوەش موفرەداتێکی حوکمی ئاسایی وەک هەر وڵاتێکی دیکەی دونیای سێ پەیڕەودەکات، دەستووری ئێرانی لەسەر بنەمای دەستووری فەرەنسایە و لە پەرلەماندا موناقەشەی کێشە ئابووریی و کۆمەڵایەتییەکان دەکرێت.

هەرچەندە ئەزموونی رەفاه جیایە و ئەو دەیەوێ لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە بگاتە حوکم، چ بۆ ئەمرۆ چ بۆ ئایندە، بەڵام ئەویش لەکاتێکدا بچێتە حوکمڕانی هەڵسوکەوتدەکات بەهەندێک کاری رواڵەتی وەکو سەپاندنی سەرپۆش، چونکە لە تورکیا دامەزراوی دیموکراتی و عەلمانی هەیە و ئاسانیش نییە رەفاه دژایەتیان بکات، ئەمە دەبێتە ئینتحار بۆ خۆی، چونکە راستە لە (21٪)ی دەنگەکانی بەدەستهێناوەو چ لە ئۆپۆزسیۆن بێت و چ لە حوکم ئاسۆی ئەوەی لەبەردەمدا نییە کە بتوانێ بێنێ و بەتەنها حوکمڕانی بکات.

ئەو وەختەی رەفاهی ئیسلامی جەماوەری خۆی لەدەستدەدا!

ئاوات محەمەد: بەڵام سودان و ئێران دوو دەوڵەتی ئیسلامین. راستە لەبارەی پەیوەندی نێودەوڵەتییەوە واقیعبینانە

بەرژەوەنـــدییەکانیان رەچـــاودەکەن و ئـــابووری ســـەرمایەداری پەیڕەودەکەن، بەڵام دەوڵەتی ئێران دینی و مەزهەبیشە.

ک.ن ئەگەر بکرێ ئاماژە بۆ کردنەکان هەر لەسەر تورکیا بن.

د.عەبدولستار: مـوداخەلەیەکم هەیە، کە رەنـگە ئەو مەسـەلەیە چارەسەربکات، ئایینی ئیـسلامی بەرنـامەیەکی ئـابووری نیـیە، بەڵکـو بەرنامەی هەیە بۆ خێزان، کۆمەڵگە و مەسەلەکانی تەشـریع و...هتـد. لەبەرئەوە هەموو وڵاتێکی ئیـسلامی وەکـو هەر وڵاتێکـی تـر لەسـەر بەرژەوەندی و ئابووری دەڕوابەڕێوە.

مەحمود رەزا: خـۆزگە رەفـاه بـۆی دەلـواو دەچـووە حـوکم، ئەو وەختە ئەگەر شوێنێکی نەدرێتـێ لە ئەنجـومەنی ئاسایـشی نەتەوەیـی تورکیادا، ئەوا دوو خاڵی لێ دەکەوێتەوە:

یەکەم: حزبی رەفاه ئەو جەماوەری ئێستای نامێنێ.

دووەم: بەڵکـــو نمـــوونەیەکی تـــازە دروســـتببێت لە هاوکـــاری و پێکەوەژیانی نێوان عەلمـانی و ئیـسلامییەکان و لەم بـارەیەوە رەفـاه ژیرانە هەلسوکەوت بکات.

ک.ن: ئـــەگەر رێککەوتن نـــەگەیـشتە ئیئـتلاف و گـــریمان هەڵبـژاردن کـرایەوە، ئـــایا رەفـــاه چـی دەکـات بـۆ ئەوەی جـــارێکی تـر زۆریـنەی دەنگەکـان بێنێـت، عەلمانییەکـانیش چ دەکـــەن بـۆ ئەوەی رێ لە ســەرلەنوێ دەرکـــەوتنەوەی ئەو بگرن؟

مەحمود رەزا: کۆمەڵێک حزبی دینـی هەن، حـزب الـلە-ی قاچـاغ، حزبی رەفاه و حزبی کوڕەکەی (عەدنان مندریس)، کە سـاڵی (1993)

دامەزراوەو ئەویش لە یلماز نزیکترە تا لە ئەربەکان، حزب الله لەگەڵ.

رەفاه رێک ناکەوێت، بۆیە (رەفاه) ناتوانێ پێشوەخت بۆ هەڵبژاردنی ئایندە رێکبکەوێت لەگەڵ لایەنێکی تردا، دەمێنێتەوە عەلمانییەکان، دەبێ حزبە بچووکەکان و گەورەکانیش راوێژبکەن و رێبکەون، رەفاە ناتوانێ زۆرینەی رەهای دەنگەکان بەدەستبێنێت. (30) ملیۆن عەلەوی دژی ئەون، (15) ملیۆن کورد هەن کە (5)ملیۆن عەلەوین هەردوو کورد و عەلەوی پێکەوە (30) ملیۆنن (45 – 50) ملیۆن کەس کە دەکاتە (65٪)ی دانیشتووان دەنگی بۆ نادەن. ئەمە جگە لە لایەنگرانی حزبە عەلمانییەکان، لەم هەڵبژاردنەی کۆتای ساڵی پاردا ژمارەیەکی زۆری کورد دەنگیان سووتا، چونکە یاسای هەڵبژاردن ئەوە بوو کە هەر کەسەو دەبێ (3)ساڵ لە شوێنێکدا نیشتەجێ بووبێت، کە ئەوە بۆ کوردە راگوێزراوەکان نەدەلوا، مەگەر ئەو کوردانە نەبێ کە سەر بەحکومەتن و ئەوانەش دەنگیان بەحزبی (هەدەپ)دا. ئەم حزبە بۆی هەیە لە هەڵبژاردنەکانی ئایندەدا ئیئتلاف لەگەڵ یەلماز و کوڕی عەدنان مندریس–دا بکات.

پێویست بەدەستتوەردانی سوپا ناکات، چونکە دامەزراوی سەربازی لە پشتەوە رووداوەکان ئاڕاستەدەکات!

ک.ن: راستە دەستوور بوار بە سوپا دەدا مواداخەلە لە دۆخەکە بکات، بەڵام خۆ دەستوور تاقە بڕیاردەری مەسەلەکان

نییە، بەڵکو پەیوەندییە دەرەکییەکانی ئەنقەرەش رۆڵی خۆیان هەیە، لەم میانەدا رۆژئاوا چۆن هەڵسوکەوتدەکات، ئەگەر ببینێت یەکێک لە ئەندامە ئایندەییەکانی خێزانی ئەوروپی پەنادەباتە بەر سوپا؟

ئاوات محەمەد: رەفاە بۆ ئایندەی گەشەکردنی خۆی بەنیازە حیوارێک لەگەڵ رۆژئاوا ئەنجامبدات، هیچ رێگرێکیش نییە لەم بارەیەوە. خۆ سعودییەش وڵاتێکی ئیسلامییەو بەرژەوەندییەکانی رۆژئاوای پاراستووە، مەسەلەی ئەوەی سوپا بێتە سەر هێڵی دەستوەردان، ئەوە بەدووری دەزانم، چونکە سوپا خۆی لەپشتەوە رووداوەکان ئاڕاستەدەکات و هێشتا قەیرانەکە نەگەیشتووەتە ئەو ئاستەی وا پێویستبکات کە موداخەلە لە وەزعەکە بکات.

د.عەبدولستار تاهیر شەریف: پێموایە قەیرانەکە قووڵەو سوپاش لە قەیرانەکاندا دێتەناوەوەو لەوانەیە جگە لە ڕاگەیاندنی وادەی هەڵبژاردنێکی تر لەلایەن حکومەتێکی کاتییەوە ئەربەکان وەک ئەزموونی دێمێریل و ئەجەوید و تورکیش قاچاخبکرێت و لێ نەگەڕێن سیاسەت بکەن بۆ ماوەیەکی دیاریکراو.

ک.ن: هەروەکو لە ڕێک نەکەوتنی ئەربەکان و یەلماز و پاشان لە ڕێککەوتنی یەلماز و چیلەردا رۆڵی شاراوەی سوپا بێ هاتنە ناوەوە دەرکەوت، لە ڕێگای گوشاری هەمەچەشنەوە.

دڵشاد رەشید: بۆچوونی حزبە عەلمانییەکان دەربارەی کورد روونە، ئەویش نکۆڵیکردنە لە مافەکانی!

تەوەرەی سێیەمی مێزگردەکەمان تایبەت بوو بە ئایندەی کورد لە ژێر ڕۆشنایی ئەو دەرکەوتە تازانەی تورکیا، کە ڕەفاهیان هێنایە نێو هاوکێشەی سیاسییەوە. (کوردستانی نوێ) پرسیاریکرد لەحاڵێکدا کە حزبە عەلمانییەکان تێڕوانینێکی ڕۆشنیان دەربارەی کێشەی کورد نییە، بەهاتنە پێشەوەی ڕەفاه پێگەی کێشەی کورد چۆن دەبێ؟

دڵشاد ڕەشید: من لەگەڵ ئەو بۆچوونەدا نیم، بۆچوونی ئەوان دیارو ڕوونە، ئەویش نکۆڵیکردنە لە کوردو مافەکانی. لەساڵی (1924)ەوە تورکیا وڵاتێکی عەلمانی دیموکراتییە، بەڵام ئێستا ئێمە لە هەنگاوە سەرەتاییەکانی کێشەی کورددایین لە تورکیا. پرسیارەکە ئەوەیە، دیموکراسی لە وڵاتێکدا کە نەتەوەیەکی ژێردەستی تێدا دەژی چ دەگەیەنێت؟ لەگەڵ ئەم هەموو پێشکەوتنەشدا بچووکترین ماف، کە ناسنامەی کوردییە، نەسەلمێنراوە. ئایا لە عیراقی دیموکراتی دواڕۆژدا کێشەی کورد لێرە چۆن دەبێت؟

ڕەنگە لە دونیای تاکجەمسەری و هەوڵی تورکیا بۆ چوونە نێو خێزانی ئەوروپییەوە هەندێک شت بکرێت، بەڵام لێدوانی تا ئێستای ئەو حزبانە ئەوەیە کێشەیەکی ئابووری لە ناوچەی باشووری ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ هەیە و خەڵکەکەش لەبەر بێکاری و هەژاری دەستیانداوەتە چەک هەڵگرتن!

ک.ن: بەڕای ئێوە لەم دۆخە ئاڵۆزەدا بۆ کورد کامیان باشترە: ناوەندێکی لاواز یان گەشەسەندنی ڕەوتی دیموکراسیی تورکیا؟

د.عەبدولستار تاهیر شەریف: من لەگەڵ بۆچوونەکەی کاک دڵشاددا نیم، بوونی دیموکراسی باشترە لە تاکحزبی، (بۆ نموونە لە ئیسرائیل) ڕەوتی پەرلەمان (کنیست) و گوشارێک بۆ دانوستاندنی لەگەڵ فەلەستینیەکان دروستبوو، چارەسەری سەربازی لە قازانجی ناوەندی

دەسەڵاتە، چونکە هێزی زۆریان هەیە. لە ململانێی دیموکراتیدا حزبەکانی تورکیا پێشبڕکێ دەکەن لەپێناوی راکێشانی کورد بەلای خۆیاندا، سبەی مەسعود یەلماز چەند برگەیەک دەخاتە بەرنامەکەیەوە بۆ ئەوەی کورد دەنگی بداتێ، رەفاە بەناوی ئیسلامەوە چەند بڕگەیەک بەقازانجی کورد تۆماردەکات، بەو شێوەیە سبەی (PKK)ە لەپێناوی چەند سەکەوتنێک بۆ کورد وا لە لایەنگرانی خۆی دەکات دەنگ بە یەلماز بدەن، ئێستا بەم رەوتە دیموکراتییە تورکیای (1995) هەرگیز تورکیای (1976) یان (1985) نییە. بەقەناعەتی من بەهێزبوونی رەفاە و هاتنە سەر حکومی بۆ کورد باشترە. ئێمە وەکو کورد بیر لە مەسەلەکە دەکەینەوە، بەڵام رەفاە وەکو کورد بیر لە مەسەلەکە ناکاتەوەو ئەگەر بتوانن بۆریی نەوتی عیراق بۆ تورکیا بخاتەوە کار ئەوا گرەودەباتەوە، رەفاە باشترە لە حزێکی شۆڤێنی تورکی دژ بە کورد.

ئاژاوە یان گەشەسەندنی دیموکراسی، کامیان لە قازانجی کورددایە؟

مەحمود رەزا: بەراوردێک دەکەم، ئەگەر لە عیراقدا سەدام بەئاژاوە بروخێ باشترە بۆ کورد لەوەی بە بەرنامەیەکی رێکوپێک و دیموکراتی حوکمێکی تازە بێت کە نەزانین چی پێیە بۆ کورد؟

تورکیا جیاوازە، لەوێ دەتوانین بە گەشەسەندنی دیموکراسی کێشەی کورد زیاتر بچێتە پێشەوە، بەڵام بۆچوونی من وایە، لە (فەوزاش)دا دەتوانین بچینە پێش، چونکە گۆم تا بنی قوڵ بێت مەلەی خۆشترە! ئەگەر رەفاە لە ئایندەدا زۆرینەی رەها بێنێ،

سەرەتا هیچ نەبێ بۆ رازیکردنی جەماوەرەکەی خۆی دەکەوێتە دەمەقاڵێ-ەوە.

ئێستا رۆژئاوا لە بەرخاتری حکومەتی تورکیا بە (PKK) دەڵێن تیرۆریست، هەرچەندە ئەم حزبە چەندین جار ئاگربڕی راگەیاندوەو بانگێشتی ئاشتی لە ئەمریکا و دونیا کردوە، ئەگەر رەفاە لە حوکم بن هاوسەنگی هێز تێکدەچێ و کورد دەتوانن سوودی لێ وەربگرن و رۆژئاواش بە (PKK) نالێ تیرۆریست. قازانجی ئێمە لەم بوارەدایە، ئەگینا لەگەڵ د.عەبدولستاردا نیم کە دەڵێ رەفاە شۆڤێنی نییە!

ک.ن: کەواتە ئاژاوە یان دیموکراتی لە تورکیا؟

مەحمود رەزا: دیموکراتیەت مافی کورد دابیندەکات، بەڵام لە ئاستێکی دوورترداو بەشێنەیی، بەڵام ئاژاوەی ئێستا زووتر کێشەی کورد بەدەستەوە دەدات.

ک.ن: باشە د. عەبدولستار تاهیر شەریف گوتی حزبە عەلمانییەکان و رەفاە دەکەونە پێشبڕکێوە بۆ راکێشانی کورد بەلای خۆیاندا، ئێوە چ دەڵێن؟

دڵشاد رەشید: لە هەڵبژاردنی رابردودا هیچیان بە کورد نەداو رەنگە لە داهاتووشدا هەروابێ. حزبەکانی تورکیا، بەرەفاهیشەوە، نەیانتوانیوە قاوغی کلاسیکی و نەتەوەیی خۆیان تێپەڕێنن لەبەر خاتری کورد.

رەفاە-یش حزبێکی قەومییە و ئایینی ئیسلام بۆ پاراستنی یەکێتیی نەتەوەیی تورکیا بەکاردێنن. ئەو کاتە ئەگەر بێتە سەر حوکم، لە

هەڵبژاردنەکـانی داهـاتوودا، دەڵـێن ئـێمە موسـڵمانین و هـیچ نیـیە لەنێوانمانــداو کۆمەڵێــک جوتیــاری کــورد چەواشــەدەکەن بــۆ دوورخستنەوەیان لە شۆڕشـی کـورد، ئەوەش پاشـماوەی خراپـی لـێ دەکەوێتەوە.

سـەبارەت بەوەی ئایـا دیمـوکراتی باشـترە یـان ئـاژاوە؟ مـن دەڵێم راستە رەوتی دیمـوکراتی هەنـدێک مـافی رەوا بـۆ کـورد دەســەلمێنێ، بەڵام وەکــو بنەمــایەکیش تێکــشکانی بەرەی دوژمنـانی کـوردو دورسـتبوونی ئـاژاوە لە قـازانجی کـورددایە، بەڵام ئیحتمــالی ئەوەش هەیە لەو ئــاژاوەیەدا حکــومەتێکی سەربازی فاشی بێـتە سـەر حـوکم و قەتلوعـامی کـوردان بکـات. بەهەرحـاڵ، ئـێمە نـاتوانین لە دوورەوە پێـشبینی مەسـەلەکان بکەیـن، کـورد نـوێنەری خـۆی لە کوردسـتانی تورکیـا هەیەو دەتــوانێ ئەو هەلانەی دێــنە پێــشەوە بە قــازانجی کــورد بقۆزێتەوە.

دەربارەی بۆچوونەکەی د.عەبدولستار تـاهیر شـەریف، مـن دەڵـێم لەکاتێکدا هەوڵـدەدرێ بە دیمـوکراتی مـافی کـورد وەربگیـرێ، نـابێ شێوەکانی دیکەی خەبات لەبیربکرێ.

د.عەبدولـستار تـاهیر شـەریف: ناکۆکییەکمـان لەسـەر ئەوە نیـیە، ئەگەر متابعەتکردبێــت لە حیــواری تەلەفزیــۆنی نێــوان یەلمــاز و چیللەردا، یەلماز تانەی لە چیللەر داو گوتی لە فـلانە شـوێن کـوردت بەکوشــتداوەو خوێنــدنگەت کــردووەتە ئۆردوگــای ســەربازی، واتە بەرنامەکەی لەسـەر ئەوە بـووە کە بە شـەڕی کـورد تـانە لە چـیللەر بدات.

دڵـشاد رە شـید: بەڵام کــورد زۆر لەوە شایــستەترە کە ئەوان باسیدەکەن.

د.عەبدولستار: خواستی نەتەوەی کـورد جیـایە، مەسـەلەکە ئەوەیە ئایا تۆ چوویتە نێو بەرنامەی حزبێکی عەلمانییەوە یاخود نا؟ چوویت! ئیتـر خواسـتی مـن و تـۆ چەنـدە ئەوە شـتێکی تـرە، لە ئاینـدەدا یەلمازیش پتر دێتە پێشەوە، رەنـگە (PKK)ش نـاکۆکی لەگەڵ بکـات ئەگەر (15) (PKK) کورسـی پەرلەمـان وەدەسـتبێنێ هاوسـەنگی هێزەکان دەگۆڕێ.

مەحمود رەزا: هەندێک هەوڵی دیموکراتی هەبوو، ئۆزاڵ هەوڵیـدا، بەڵام مەرگـی یـان راسـتتر کوشـتنی، وەک بنەمـاڵەکەی دەگێـڕنەوە، رێگەی پێگرت. چیللەر پێشتر گەشتێکی بە ناوچە کوردنیشنەکاندا کرد و بەڵێنی پێدان، بەڵام چـونکە وەکـو ئـۆزاڵ کەسایەتییەکی بەهێـزی نەبوو و دەترسێ چارەنووسی وەکو ئەو بێ، یاخود دەگوترێ چـیللەر لەلایەن سوپاوە ئاڕاستەدەکرێت. بەهەرحاڵ پرۆسەکە درێـژە، چـونکە دامەزراوی سـەربازی دەسترۆیـشتووە لە دەوڵەتـدا، لە ئەنجـومەنی ئەمنی نەتەوەیی و لە پەرلەمانیـشدا، زۆری دەوێ تـاوەکو عەقڵیەتـی سوپا دەگۆڕێ!

دایکم ئەسڵی کوردە!

ک.ن: گوزارشـتێک هەیە لە تورکیـا دەربـارەی هەوڵـی پـێش هەڵبژاردنی حزبەکانی تورکیا بـۆ دڵنەوایکردنـی کـورد، بەوەی رابەرەکەیان دەڵێ دایکی من ئەسڵی کوردە! ئایـا دۆخـی کـورد چـۆن دەبـێ لەکاتێکـدا رەفـاه بەرنـامەیەک و عەلمانییەکـان بەرنامەیەکی تر بۆ گرتنەخۆی کورد دەخەنەڕوو؟ کورد خۆی لەم نێوانەدا چ دەڵێ؟

ئاوات محەمەد: کورد قسەی خۆی دەبوو، ئەگەر دیموکراسی هەبوایە. ئەو هەڵبژاردنانە لە غیابی بەشداریکردنی کوردە. سیستمی دیموکراتیەتی تورکیا حەقیقی نییە، بەڵکو پارێزەری ئەمنی قەومی تورکیایە. بۆچوونی رەفاه دەربارەی کێشەی کورد دیارە داوادەکا سوپایەکی تایبەت بەسەرکوتکردنی کورد هەبێ (لێدوانی ساڵی 1933) لەکاتێکدا یلماز و چیللەر تەحەفوزیان هەبووە، چونکە تواناکانی تورکیا ئیستنزافدەکات. ئەگەر مەسەلەکە بەراوردبێ، من یلمازم پێ باشترە لە ئەربەکان. رەفاه لە چەندین لاوە زیان بە کورد دەگەیەنێ، لەلایەک ئەمە هەڵوێستێتی بەرامبەر بە کورد، لەلایکی تریشەوە لە ڕووی ئایدیۆلۆژییەوە گەرانەوەیە بۆ دواوە.

دەربارەی ئاژاوە یان دیموکراتی کە تۆ کاک مەحمود-ت لەبەردەم دوو هەڵوێستدا دانا. راستە زۆر جاران میللەتان هەلومەرجێکی نالەباریان قۆستۆتەوە بە مەبەستی سەرکەوتن، هەڵوەشاندنەوەی یەکێتیی سۆڤیەت و سەربەخۆیی چەندین نەتەوە باشترین نموونەیە. بەڵام ئەوە زۆر (مەزموون) نییە، هەڵوەشانەوەی یۆگسلافیاش نموونەیەکە کە شەری لێ کەوتەوە. دیموکراتی گەشەسەندێکی مێژوویی دەستەبەرترە بۆ دابینکردنی مافی میللەتان، چونکە لەوانەیە ئاژاوە تراژیدیایەک یان بەهێزبوونەوەی ناوەندی بەدواوەبێ. کۆماری مهابادیش نموونەیەکی لەم بارەیەوە.

مەحمود رەزا: هەلومەرجی زاتی (pkk) جیایە. (pkk) رێکخراوترە. ئەو تراژیدیایەی باسیدەکەیت لە حاڵێکدا روودەدات کە خۆت سوود لەو ئاژاوەیە وەرنەگری.

ک.ن/ واتا کە خۆت لەئاژاوەدا بژیت؟

مەحمود رەزا: بەڵێ وایە، (pkk)سوپایەکی مەشقپێکراوی هەیەو ئامادەیە بۆ قۆستنەوەی دەرفەتەکان.

ئاوات محەمەد: بەڵێ راستە، بەڵام کاک ستران من مەبەستم ئەوەیە ئایا تورکیا چ ئاژاوەیەک بەخۆوەدەبینێ؟ ئاژاوەیەک کە ئەوەندە بخایەنێ و ئەوەندە بەردەوام بێت کە ئیتر پاڵبدەنەوە؟ تۆ بڵێی ئەزموونی راپەڕینەکەی کوردستانی عیراق رووبداتەوە؟ ئەگەر لەبیرتان بێ رژێمی بەغدا هەر ئەوەندەی راستبۆوە بەچەند لیوایەکی سوپا پەلاماری داینەوە.

مەحمود رەزا: بەڵام مەبەستمان ئەوەیە ئەمە لە حاڵێکدا رووبدات کە رەفاە لەسەر حوکم بێ. واتا ئاژاوەیەک کە لە حوکمرانی رەفاە دەکەوێتەوە. ئامادەبووانی تر: ئەوکاتە رۆژئاوا پشتگیری لە کورد دەکات بەرامبەر بەرەفاە.

ئاوات محەمەد: من وای بۆ دەچم رەفاە بۆ دیفاعکردن لەو دەستکەوتەی خۆی بەدەسەتیهێناوە، بەکەمیش رازییە. ئەگەر حزبێکی عەلمانی لەگەڵ رەفاهدا رێکبکەوێ، ئەوا ئینتحاری ئەو حزبەیە، نەک رەفاە کە بەو بەشەی ئێستای خۆی رازییە.

تاچەند کێشەی کورد لە تورکیا چارەسەربکرێ و رەوتی دیموکراتی گەشەبکات ئەوەندە لایەنگیری تورکیا بۆ پارتی لە شەڕی ناوخۆدا کەمدەبێتەوە.

ک.ن: لە دواتەوەری مێزگردەکەماندا، ئەم پرسیارانەی تائێستا کردمان لەسەر وەزعی ناوخۆی تورکیا بوو، ئەگەر تێبینیتان نەبێ لە تەوەرەی چوارەم و کۆتاییدا باسی رەنگدانەوەی دەرکەوتنی رەفاە و هاتنە پێشەوەی ئەو حزبەمان بۆ بکەن لەسەر

کوردستانی عیراق. ڕەنگدانەوەی نفوزی ڕەفاە لای خۆمان چۆن دەبێت؟ بەتایبەتی ئەگەر لە ئایندەدا ڕەفاە دەنگێکی باشتر بێنێ و حکومەت پێکبێنێت.

دڵشاد ڕەشید: خۆی بەشێوەیەکی گشتی دیارە وەزعی ناوخۆی تورکیا تەئسرێکی گەورەی هەیە لەسەر کوردستانی عیراق، چونکە تورکیا تەنها دەروازەی ئێمەیە لەگەڵ دەروەو بنکەی ئەنجەرلیکیش هەر لەو وڵاتەدایە. ئەم گۆڕانکارییانە ئێستا بەو توندوتیژییە نییە کە هەر ئێستا ڕەنگدانەوەی هەبێ. پەیوەندی تورک- ڕۆژئاوا ئەوەندە تۆکمەیە کە هەروا بەئاسانی تەرازووی هێز ناگۆڕێ. بەسەرکەوتنی ڕەفاە لە مەیدانی سیاسیدا، ڕەفاە ناتوانێ دژایەتی ناتۆ و ئەو دامەزراوە سەربازییە بکات کە لە ئەنجەرلیک گیرساوەتەوە.

ئێمە لە هەرێمدا جگە لە پەیوەندیمان، وەکو نەمری واقیع، لەگەڵ تورکیا، پەیوەندی نەتەوەییمان لەگەڵ کوردەکانی کوردستانی تورکیا هەیە. تورکیا چۆن لە ئایندەدا مامەڵە لەگەڵ کێشەی کورد دەکا؟ ئەگەر دۆخی تورکیا بەرەو دیموکراتی و گەشەسەندن بچێ. گوشار لەسەر کوردی عیراق کەمدەبێتەوە، کە ئێستا گوشارێکی زۆر هەیە کورد پێشیلی دابونەریتی یەکێتیی نەتەوەیی بکات، هەروەکو خاڵی شەشەمی ڕێککەوتنی دبلن. ئەگەر دۆخەکە بەرەو ئیجابی بڕوا تەئیدی تورکیاش بۆ لایەنێکی شەڕی ناوخۆ (پارتی دیموکراتی کوردستان) کەمدەبێتەوە. ئێستا ڕێگای بازرگانی نەوت، کەلەوپەل و داهاتێکی باشی بۆ بنەماڵەی بارزانی دابینکردووە. ناشڵێم پارتی چونکە ئەو داهاتە هەمووی بۆ خۆیانە. ئەمە یارمەتیی پارتی داوە بۆ ئەوەی ئەو ناوچانە بەدەست خۆیانەوە بێ و زۆرترین ماوە سوودی لێ وەربگرن. ئەمەش ڕێگرە لەبەردەم کۆتاییهاتنی شەڕدا.

ک.ن کـــاک مەحمـــود، هەر لە پەیوەنـــدی بەو بـــابەتهوە، پەرەسـەندنی نفـوزی رەفـاە چ کـاریگەرییەک لەسـەر تەیـاری ئیسلامی لە کوردستانی عیراق دەبێ؟

مەحمود رەزا: تەئسرێکی تەڕدییە، تا رەفاە لەوێ توانـادارنێ، لێـرە دەبێـتە نمـوونەیەکی بەرز. ئێـران وەکـو نمـوونەیەکی سـەرکەوتووی حـوکمرانی ئیـسلامییەکان لەلایەن شـیعەمەزهەبەکان چـاوی لـێ کـرا. ئیسلامییە سوننییەکان دەرچوونی رەفاە بەسەرکەوتنی خۆیان دەزانـن. بـۆ نمـوونە، برادەرانـی یەکگرتـووی ئیـسلامی کوردسـتان بروسـکەی پیرۆزباییان بۆ نەجمەدین ئەربەکان لێدا. کاتێکیش وتەبێژی راگەیاندنی ی.ن.ک رەخـنەی لە تەیـاری ئیـسلامی کرودسـتانی عیـراق گـرت کە هەڵوێست دەربارەی لێدوانەکانی ئەربەکـان سـەبارەت بەهێرشـکردنە سـەر شۆڕشـی کـورد و وەسـفکردنی ئێـرە بەئـاژاوە، یەکگرتـوو روونکردنەوەیەکی دا، دیسانەوە پـشتگیریی ئەربەکانیـان کـرد، گـوایە ئەو سیاسەتی خۆی دەکاو هەقی خۆیەتی. بەداخەوە هەقـی خـۆیەتی بەناوی ئیسلامەوە بۆ تورک ئیشبکات. ئەی بۆ لای ئێمە ئیش بۆ کورد ناکرێـت؟ بـۆ ئەربەکـان (صـەدام) دەکـا بە دۆسـتی ئـازیزی خـۆی، لەکاتێکـدا بەنـاوی ئیـسلامەوە ئەنفـالی کـوردی کـردووەو تەشـویهی قورئانی پیرۆزی کردوە؟. خۆی دەبـوایە لەسـەر لایەنە ئیـسلامییەکەی مەسەلەکە، نەک لەسەر کورد، ئەربەکان ئەو لێدوانەی دەرنەکردبایە.

بەڵام رەنگدانەوەی نفـوزی رەفـاە لای خۆمـان چـۆن دەبێت؟

د.عەبدولستار تاهر شەریف: ئەگەر رەفاە بێـتە سـەر حـوکم، ئەمە دژی ئیرادەی رۆژئاوایە، ئەو کاتە رۆژئـاوا پـشتگیری (pkk) دەکـات.

هەروەکو کاک مەحمود ئاماژەی بۆ کرد. رۆژئاوا پشتگیری کوردی عیراقی کرد، لەبەرئەوەی سەددامیان لێ قووت بۆوە.

لەلایەکی ترەوە رەنگدانەوەی سەرکەوتنی رەفاه بەندە بە بەرنامەی حزبە حوکمرانەکانەوە، ئەو حزبانە تا چەند دەتوانن بۆشایی دروست نەکەن، تاوەکو تەیاری ئیسلامی پڕیبکاتەوە؟ تەیاری ئیسلامی کەڵک لە هەڵەکانی یەکێتی و پارتی وەردەگرێ. حزبە ئیسلامییەکانی کوردستانی عیراق بچووک و لاوازن. لێرە ئیسلام هەیە، خەڵک نوێژدەکەن و رۆژودەگرن، بەڵام ئیسلامی مسیس (بەسیاسییکراو) نییە، بەڵکو هەستی نەتەوایەتی بەهێزترە. حزبەکان ئەگەر نەتوانن وەڵامی پێداویستییەکانی خەڵک بدەنەوە، ئەوا حزبەکانی تر: ئیسلامی، شیوعی.. هتد جێگایان دەگرنەوە.

ک.ن: لە حاڵێکدا ئەگەر لە دوارۆژدا رەفاه حوکمی گرتەدەست و نموونەی چارەسەری ئەو بۆ کێشەی کورد بە دڵی کورد نەبوو، رەنگدانەوەی ئەوە چوون کاریگەری دەبێت لەسەر تەیاری ئیسلامی خۆمان؟ ئەوان چۆن وەڵامی ئەو ئیحراجبوونە دەدەنەوە؟

ئاوات محەمەد: ئیحراجبوون نییە، ئەوان خۆیان بەموحرج نازانن، لە هەموو حاڵێکدا رەفاه بەڕاست دەزانن.

ک.ن/ لەراستیدا ئێمە هەواڵمان دا کە برایەک لە تەیاری ئیسلامی بەشداری مێزگردەکەمانی بکردبایە، تا وەک کۆڕی گفتوگۆ گەرمتربوایە، بەڵام دیارە دەرفەتیان نەبوو. بەهەرحاڵ

مێزگردەکە والآیەو بواری تەعقیب و بەدواداچوون و لەسەر نووسینی هەیە.

دڵشاد رەشید: پێویستە حزبەکانی خۆمان، بەعەلمانی و ئوسوڵییەوە، لە روانگەی بەرژەوەندی نەتەوەییەوە بیر لە دۆخەکە بکەنەوەو هەڵوێستی خۆیان بەروونی دیاریبکەن و بەرژەوەندیی باڵای نەتەوە لە سەرووی بەرژەوەندی ئایدولۆژییەوە دابنێن.

مەحمود رەزا: هەموو حزبە ئیسلامییەکانی دونیا بۆ نەتەوەکانی خۆیان ئیشدەکەن. هەروەها ئەتاتورک-یش لەکاتێکدا رێککەوتننامەی سێڤرە تورکیای گەیاندبووە حوکمی نەمان، ئەو توانی بەناوی ئیسلامەوە، بەناوی برایەتی ئیسلامیی کوردو تورکەوە، تورکیا لە پارچەپارچەبوون رزگاربکات و لە کوردستانیشەوە خۆی رێکبخاتەوە. ئەگەر هەقە تورک و عەرەب و فارس ئاینی ئیسلام-ی پیرۆز لەگەڵ بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی خۆیاندا ئاوێتەبکەن، بۆچی مافی کوردی نەگبەت نەبێ کە وابکات؟ ئەگەریش ئیسلام هەقی بەنەتەوەکان نەداوە بۆچی من قبوڵی بکەم ئەربەکان بەناوی ئیسلامەوە دیفاع لە نەتەوەکەی خۆی بکات؟

ک.ن/ ئەگەر هیچ سەرنجێکتان نەبێ بەشی کاک حەمە شوان دەهێڵینەوە. دەتوانن دید و بۆچوونی بەرێزیشی بخوێننەوە. تاوەکو لێکچوون و جیاوازییەکان تێبینی بکەن. زۆر سوپاس بۆ ئێوە، بێگومان هەموو خوێنەران بۆیان هەیە تەعقیب لەسەر ئاخاوتنی بەڕێزان بەشداربووانی سیمینارەکە بکەن.

پـوختەی سـەرنج و تێبینیەکـانی کـاک حەمە شـوان (سیاسەتمەدارو رووناکبیر)

بەرێز حەمە شوان لەسـەرەتای وەڵامەکانیـدا دەڵـێ دەسـتووری تورکیا رێگەی بە دروستبوونی حزبـی چەپ و ئوسـولی نەدەدا تـا ساڵی 1961، کە رێگادرا بە حزبە چەپەکان بەو مانـایەی کە ئەوانە دژایەتییەکـــی بنچیـــنەی کەلتـــووری ئەتـــاتورک نـــاکەن، لەچـــاو ئیسلامییەکاندا کە دەیانەوێ ئاسەواری ئەتاتۆرکیزم نەمێنێت، بـۆیە لەبەرئەوەو لەبەر هۆکـاری ئیقلیمـی دروسـتبوونی حزبـی دینـی قەدەغەکرا.

لەئەنجـامی ئەو قەیـرانە قـووڵەی بەدرێژایـی ئەم سـێ سـاڵەی دوایی رژێمە یەک لە دواییەکەکانی تورکیـا تیـێکەوتن، لە هەمـوو بوارەکان و دژایەتیکردنـی گەلـی کـورد، بەتـایبەتی لە سـەردەمی حکومەتی تانسـۆ چیللەردا، کەوتە ژێـر قەرزێکـی زۆرەوە بەبـڕی زیاتر لە 74 ملیار دۆلار و ساڵانەش 10 ملیـار دۆلار تەرخـانکراوە بۆ کوژاندنەوەی بـزووتنەوە رەواکەی گەلـی کـورد لە کوردسـتانی تورکیا. ئەمانەیش بوونەتە هۆی هاتنە بوونی فەزایەکـی سیاسـی و ئیسلامی سیاسی ئەو تەیـارانەی قۆسـتۆتەوەو بەرەو گەشـاندنەوە رۆیشتووە.

سەرەرای سیاسەتی میانرەوی رەفاه و دابەشـکردنی یـارمەتی و خۆراک و پۆشاک بەسەر دانیـشتواندا و سـەردانی سـەر قەبـران و مـاڵان. ئەمـانەو گەلـی هۆکـاری تـری دەرەکـی و نـاوەوە رۆڵیـان بینیوە لە سەرهەڵدانی ئوسولیەتدا.

دەربـارەی سروشـتی حزبـی رەفـاە و جیـاوازیی لەگەڵ تەیـارە ئوســـولییەکانی تورکیـــادا، کـــاک حەمە شـــوان دەڵـــێ (حـــزبە

ئوسـوڵییەکان بەگـشتی، لەوانەش رەفـاه، ئامانجیـان پێکهێنـانی حکـومەتێکی ئیـسلامییەو ئەمەش لە بەرنامەکەیانـدا هـاتووە. دەربـارەی کێـشەی کـوردو دیموکراسـیش لە تورکیا هـیچ شـتێکی دیاریکراویان نییە. ئەوان بۆچوونیکیـان هەیە دەڵـێ، پێویـستە ئەو مەسـەلەیە لە چوارچێـوەی (برایەتـی ئیـسلامی)دا چارەسـەربکرێ. واتە لە دەوڵەتێکی هەمەلایەنیـدا چارەسـەری ئیـسلامییانەی دۆزی گەلی کورد بکەن.

دەربـارەی ژیـانی دیموکراسـیش باوەڕیـان بەوە هەیە کە ئەو دەسـەڵاتوەرگرتنە دەبـێ لە شـەرعەوە بـێ، نەک لەگەل و دەستووری سەر زەمینەوە.

بۆچوونیشیان لەسەر مەسەلەی ئافرەت لاتەریککردن و رۆڵ پێ نەدانە. لە هەڵمەتـی پروپاگەندەکەیانـدا ئەربەکـان وتـی هێـشتا دیموکراسـی لە تورکیـا نەگەیـشتووتە ئەوەی ئـافرەت بە سەرپۆشـەوە بچـنە پەرلەمـان. واتە لە جەوهەردا لەگەڵ تەیـارە ئیـسلامییەکانی تـردا یەکـدەگرنەوەو لە رەواڵەتـدا جیـاوازن. دەربـارەی ئایندەی تورکیـا، لەحاڵێکـدا کە رەفـاە سـەرکەوتنێکی وەدەستهێناوە لە زمانی ئەربەکانەوە دەگێـرێتەوە بەدوو ئاراسـتەی پـێش هەڵبـژاردن و دوای هەڵبـژاردن کە هەر دووکیـان هەڵـیەی رەفاه دەردەبرن بۆ گرتنەدەستی دەسەڵات.

سەرەتا ئەربەکان بۆ هەڵمەتی هەڵبـژاردن جاری دا پەیوەنـدی بە ئەوروپـاو یەکێتیـی گـومرگی ئەوروپـاوە دەبـڕین و لەگەڵ جیهـانی ئیـسلامی، بەتـایبەتی سـعودیە، توندوتۆڵیـدەکەین. کەمـالیزم پەیرەونـاکەین، چـونکە ئیمپراتـۆریەتی عوسـمانی لەنـاوبرد. بـنکەی ئەنجەرلیـک نـاهێڵین و پەیوەنـدی لەگەڵ عیراقـی دۆسـتمان چـاک دەکەینەوەو پێ لەسەر مافی تورکیا لە تەواوی قوبرسدا دادەگرین.

بەڵام دوای هەڵبــژاردن و پێویــستی حــزبەکەی بە ئیئتــیلاف لەگەڵ حزبەکــانی تــردا، لە هەڵــیەو پەلەپەلــی بــۆ دەســەڵات، رایگەیانــد: ئــێمە بەشــێکین لە ئەوروپــاو پەیوەنــدی بە یەکێتیــی گــومرگییەوە دەکەیــن. دژی کەمــالیزم نــین، چــونکە بنچیــنەی دەوڵەتەکەمانەو هەمووومان قەرزاری ئەتاتۆرکین.

بەڕێز حەمە شوان پێیوایە، جگە لە لاوازی حزبە عەلمانییەکـان، ئەم هۆکارانەش سەرکەوتنی رەفاه و دەرچونیان مسۆگەرکرد.

یەکەم: هەڵبژاردن کە پێش ساڵێک لە وادەی خـۆی کـرا، نیـشانەی قەیران و سەرنەکەوتنی ئیئتیلافی چیللەر و دەنیز بایکال بوو.

دووەم: قەدەغەکردنــی بەرەی ئاشــتی و دیموکراســی (حزبــی دیموکراســی گەلــی کــورد) کۆمۆنیــست و گــروپە چەپەکــان، عەلەوییەکــان و گـــــــرتنەبەری سیاســەتی تـــوندتیژی لەگەڵ ئەمـــانە و لەگەڵ نیـــشتمانیەروەرو مـــافیەرەوران و قەیرانـــی دیموکراسی، لەبەرامبەریشدا نەرمی و چاوپۆشینی رژێمـی تورکیـا لە چوونە پێش و گەشـەکردنی رەفـاه لە غیـابی ئەو ناوەنـدانەی سەرەوەدا.

سێیەم: داپلۆسێنی موسـڵمانانی بەلقـان کە پەیوەنـدییان لەگەڵ تورکەکانــدا دەگەڕێــتەوە بــۆ ســەردەمی دەوڵەتــی عوســمانی. لە ئەنجامی ئەوەدا زیاتر لە 25 هەزار بۆسنی کۆچییان بەرەو تورکیـا کــردو بەرەســەن بۆســنییەکانی تورکیــاش، کە ژمارەیــان پتــر لە 4 ملیۆنە، دەنگیان بەحزبی رەفاه-دا.

چــوارەم: کــۆمەککردنێکی زۆر لەلایەن ســعودیە و عیــراق و سودان و ئەفغانستان و ئێرانەوە.

پێــنجەم: رقــی پیــرۆزی کوردەکــان لە حکــومەتی تورکیــا و دەنگدانیان بۆ رەفاه.

هەروەکو روویدا، رەفاه لەگەڵ حزبە عەلمانییەکاندا رێک نەکەوت، لەبەر ئەو دەلاقە گەورەیەی هەردوولا لێک جوێدەکاتەوە. کاک حەمە شوان لە وەڵامەکانیدا دژواری ئیئتلافی (نیشتمانی دایک) لەگەڵ رەفاه بۆ ئەم هۆکارانە دەگێڕێتەوە:

یەکەم: حزبی دایک جەماوەری خۆی لەدەستدەدات.

دووەم: حزبەکانی تر فشاردەخەنە سەر حزبی دایک بۆ هەڵوەشانەوەی ئیئتلافەکە.

سێیەم: پێگەی حزبی نیشتمانی دایک لە وڵاتانی ئەوروپا لاوازدەبێت.

لە وەڵامی پرسیاری دەرکەوتنی رەفاه و لە ئایندەدا وەک ئەگەرێک حوکم گرتنەدەستی لە قازانجی کوردە یاخو نا، کاک حەمە شوان وتی: بەسەرکەوتنی رەفاه ئایندەی کورد بەرەو کوێ دەڕوات؟

بەرای من هیچ بزووتنەوە و حزب و دەوڵەتێکی ئیسلامی بەرنامەیەکی نییە بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد و مەسەلەی نەتەوەیی. بەتایبەتی حزبێکی وەک رەفاه کە لە بەرنامەکەیاندا هاتووە: چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد لە چوارچێوەی برایەتیی ئیسلامیدایە! ئایا ئەو برایەتییەیە کە لە ئێراندا کراوە. لەبەرئەوە من داهاتووی چارەسەری گەلی کورد بە چاکی نابینم و باوەڕیشم پێی نییە کە بتوانرێ چارەسەربکرێ.

لەم پێناوەشدا سەبارەت بە کورد لەنێوان بارگرژی و ئاڵۆزی لەلایەک و دیموکراسی لەلایەکی ترەوە، ئەوا بێگومان دیموکراسییە. چونکە هەموو کێشەیەک، گەورە بێ یان بچووک، لە خۆشکردنی زەمینەیەکی دیموکراسیدا چارەسەردەکرێت، پێچەوانەکەیشی راستە.

لەکۆتایدا هەر لە درێژەی ئەو ئەگەرەدا دەربـارەی ئەو گـۆرانە کە پێشبینیدەکرێ رەفاه ئەنجامیبـدات و ئایـا گـۆرانێکی رادیکـالی دەبێـــت، وتـــی: لە ســـەرەتادا بەڵـــێ، بەڵام لە دامودەزگـــا حەساسـەکاندا بەرە بەرە پەشـیماندەبێتەوەو بەنـاوی ئیـسلامەوە هەمووی هەڵدەوەشێنێتەوە. چاو گێرانەوەیەک بەمێژووی دوینیـدا، ئەو راستیانە دەسەلمێنن.

ئەربەکان و چیللەر، لەسەر یەک تەلی ئاواز حکومەت پێکدێنن

سوپا.. تارماییەک بوو بەسەر حکومەتەکەی ئەربەکانەوە

سوڵتان عەبدولحەمید
دۆستی کورد یان نەیاری؟

عەدنان مەندەریس

ئەجەوید و دیمیریل، ئەربەکانیان وەکو تایپێکی جیاواز دەبینی

مستەفا کەمال ئەتاتورک

کەنعان ئیڤرین کودەتا بەسەر ڕاست و چەپدا

چیللەر و یەڵماز، بژارەیەکی تر بۆ حکومەتی ئیئیتیلافی

چیللەر

ئەربەکان لەژێر چاودێری سوپادا

دەنیز بایکاڵ

ئەربەکان

ئۆزال: کرانەوە و فراوانی ئەندێشە

Hürriyet

YILDIRIM BASKI

BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ

Ordu yönetime el koydu

Hükümet ve Parlamento feshedildi, Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05.00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı

Genelkurmay Başkanı Evren'in başkanlığında Kara, Hava, Deniz Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı Milli Güvenlik Konseyi'nde görev aldı

DİSK ve MİSK'e bağlı bütün sendikalar faaliyetten men edildi. Bütün dernekler kapatıldı

Bu hafta hiç bir spor faaliyeti yapılmayacak

Bankalar ikinci bir emre kadar çalışmayacaklar

Yurt dışına çıkış yasaklandı. Yurt dışında çalışan işçiler ve turistler yurt dışına çıkabilecekler

İlk bildiriler:

1 numaralı bildiri

کودەتاکەی سوپا مانشێتی بەردەوامی ڕۆژنامەکانی تورکیا

عیسمەت ئەنینۆ

سەدام حسێن

کچەکەی ئەربەکان

■ فەسڵی دووەم

لە پەراوێزی مێزگردێکی (کوردستانی نوێ)دا:

پڕۆژەی (برایەتی ئیسلامی)..

لەنێوان(.....!!) و واقعیەتدا

نووسینی: عومەر عەلی سیمانی

ئەم وتارە لە ژمارە (1242)

لەڕۆژی (1996/3/19)ی ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)دا بڵاوبۆتەوە.

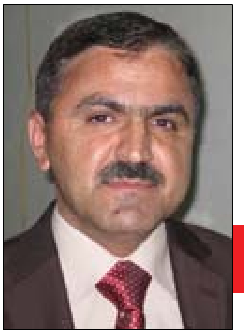

* عومەر عەلی غەفور

* لە ساڵی 1970 لە هەڵەبجەی شەهید لەدایکبووە.

* دەرچووی کۆلێژی زمان-بەشی زمانی ئینگلیزییە.

* لە 1995 تا 2000 ئەندامی دەستەی نووسەران و لە 2000_2004 بەڕێوەبەری نووسینی ڕۆژنامەی یەکگرتوو، هاوکات توێژەر بووە لە مەکتەبی باس و لێکۆڵینەوەی هەڵوەشاوەی یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان.

* لە 2008دا بە ڕەسمی وازی لە یەکگرتووی ئیسلامی هێناوە.

* لە 1997 یەکەم کتێبی بەناوی "مافی ئافرەت لەنێوان ڕەگەزسالاری و مرۆڤسالاریدا" چاپ کردووە و تا ئێستە ئەم کتێبانەی چاپ کردوون:

- جەدەلی ئیسلامی و عەلمانی.
- بەئایدیۆلۆژیاکردنی ئاین.
- ئەخلاق لە سیاسەتدا.
- ئاین لە فیکری مەسعود محەمەددا.
- مرۆڤایەتیمان لە بۆسەی ئایدیۆلۆژیادا.
- گوتاری ئاینی لەژێر وردبینیدا.
- ئافرەت وەك خۆی

ئەمە جگە لە بڵاوکردنەوەی سەدان وتار و لێکۆڵینەوە بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی.

بەناوی خوای گەورە

برایانی بەرێزی رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)

سڵاوی خوای میهرەبانتان لێ بێت

لە ماوەی رابردوودا مێزگردێکتان سازکرد لەبارەی (ئایندەی حـوکمرانی لە تورکیـا)، کە لە 3 ژمـارەی رۆژنامەکەتانـدا بڵاوکـرایەوە. (وەک رۆژنامەکەشتان نووسـیبوی) منـیش پـێم خۆشبوو نوێنەرێکی ئیسلامیش بەشداریبکردایە، تا مێزگـردەکە گەرمتر و بابەتیتر بـوایە. بـۆیە بینا لەسـەر ئەوەی (ک.ن) لە ژمارە (1234)یدا نوسیویتی (بواری تەعقیب و بەدواداچوون و لەسـەر نووسـینی هەیە)، منـیش وەک رۆشـنبیرێک حەزمکـرد بەم چەند دێرە بەشداریبکەم و رای خۆم دەرببرم.

پـاش ئەوەی پـارتی رەفـاهی ئیـسلامی لە هەڵبـژاردنە پەرلەمانییەکەی مانگی کانونی یەکەمـی (95)دا لە تورکیـا پێـشی حزبەکـانی دیـکەی تورکیـای دایەوە، لە بەدەسـتهێنانی ژمـارەی کورسیەکانی پەرلەمانداو ئەگەری گرتنەدەستی حکـومەت لەلایەن رەفـاوە-سـەریهەڵدا، لەسـەر روپەری هەنـدێ لە رۆژنامەکـانی هەرێمـی کوردسـتان قـسەوباس زۆر کـراو دەکـرێ، لەسـەر بەرنامەی (رەفاه)و هەڵوێـستی لەمەر نەتەوەو کێـشەی کـورد لە

توركیـــا و عێــراق، كە دیارترینیـــان ئەو مێزگــردە بـــوو رۆژنـــامەی (كوردستانی نوێ) لە ژێر ناوی (ئایندەی حوكمرانی توركیا) بـۆ چەنـد رۆشنبیرێک سازی دا و پوختەی بووچونەكان- لەم مێزگـردەو لەسـەر رۆژنامەكانی تریش- دروستكردنی گومـان بـوو لە راستی بـانگەوازە ئیـــسلامیخوازییەكەی (رەفـــاە)و تاوانبـــاركردنی بە (شـــۆفینیەت)و (درێژەكێــشاوی كەمالیــست)و هەنــدێ جــاریش تــانەدان لە خــودی پرۆژەی ئیسلامی لەمەر كێشەی كورد-چ ئەوەی لەلایەن (رەفـاە)ەوە بەنـــاوی(برایەتیـــی ئیـــسلامی)ەوە خـــراوەتەروو، چ ئەوەی لەلایەن ئیسلامییەكانی كوردستانەوە-و ناوبردنی بەلێڵی و نـاواقعی و هەنـدێ جـاریش پێچـانەوەی ئیـسلامیەكانی كوردســتانیش بە (رەفـاە)ەوەو هەڵسەنگاندنیان لە روانگەی بۆچوونەكانی ئەمەی دواییەوە.

منیش لای خۆمەوە وەک نووسەرێک حەزمكـرد بەم نووسـینە بەشـــداری لە شـــیتەڵكردنی ئەو مەســـەلەیەدا بـــكەم. (دیـــارە لەبەرئەوەی من كوردێـک نـیم لە توركیـادا بـژیم و لە نـزیكەوە ئاشـــناییم هەبـــێ لەگەڵ (رەفـــاە)و ڕادەی پابەنـــدبوون، یـــاخود پابەنـــدنەبوونی بەو بەڵێنـــانەی لە بـــارودۆخ و بـــۆنە و كـــاتە جیاجیاكاندا داویەتی، تا لەو روانگەیەشـەوە پێشبینی هەڵوێـست و بەرنامەیـــشی لەمەڕ كێـــشەی كـــورد-لەكـــاتی بـــوون بە حكومەتیدا-بكەم و بـزانم ئـاخۆ بەڵێنەكـانی بەجێـدەگەیەنێ یـان نـــا؟ ئەوەی لەو بـــارەیەوە چـــوویتە زەیـــنمەوەو دەیڵـــێم هەر ئەوەیە كە بیستوومە یان خوێنـدومەتەوە- دیـارە ئەو زانیاریـانە هەرچەنــدە وردو زۆرو هەمەلایەنەبــن، نــاگەن بەو راســتیانەی مرۆڤ لە ئەنجامی تێداژیان و لە نـزیكەوە بەدوادا گەران چنگـی دەكەوێ- بەڵــێ لەبەر ئەوەی مــن-و تــۆ و هەمــوو خەڵكــی هەرێمیش-لەناو ئەم بازنە جـوگرافیەدا دەژیـن. نـاوێرم و رێ بە

خۆم نادەم بە رەهایی حوکمی چاکەو ڕاستی بەسەر (رەفاه)و تەواوی هەڵوێست و هەنگاوەکانی و بەرنامەی سیاسی ئێستاو ئایندەیدا بدەم و پاساوی هەڵەکانی بدەم- کە هیچ تاکەو دەستە و حکومەتێک بێ هەلە نەبووەو نییە و نابێ- تەنها ئەوەندە دەتوانم لە روانگەی ناسینی خۆمەوە، ئەویش وەک گرویەکی ئیسلامخواز، کە کۆمەڵێک بۆچوون و قەناعەتی فکری و عەقائیدی و سلوکی هاوبەشمان هەیە. هەروەها لە رێی بینینی ئاسەواری لەبەرچاوی ئەو بەیداخەی هەڵیکردوە (لە خزمەتکردنی دڵسۆزانە لە دەزگاکانی بەلەدیاتداو بەدەستهێنانی متمانەی بەشێکی زۆر لە جەماوەری وڵاتی خۆی)و جەختکردنی بەردەوامی لەسەر پرۆژەی (ئیسلامخوازی): دەتوانم گومانی چاکم پێی هەبێ و بە سەرکەوتنی دڵخۆشبم و هیوای (استقامەت) لەسەر ئیسلام و گەشەسەندنی بۆ بخوازم- بێ ئەوەی بە فریشتەی بێ هەڵەی بزانم و یاسای (اعتقد وانت اعمی) بەسەر خۆما بسەپێنم.. بەهەمان پێودانگ دەبوایە ئەو نووسەر و لایەنە سیاسیانەیش کە بیرۆبۆچوونی فکری و سیاسیان لە (رەفاه)و (ئیسلامگەری) جودایە، رێ بە خۆیان نەدەن لێرەوە، لە هەرێمی کوردستانەوە، حوکمی شۆفێنی و خراپی و ناراستگۆیی بەسەر رەفاهدا بدەن، هەوڵیانبدایە زانینی رووی راستەقینەی مەسەلەکەیان لەو ملیۆنەها کوردەی کوردستانی تورکیایەوە وەرگرتایە، کە دەنگیان بە (رەفاه)دا و بە نوێنەری خۆیان هەڵیانبژارد و بێگومان ئاگادارن و مامەڵەی بەردەوامیان لە گەلی هەبووەو هەیە. ئەگەر رەفاهی ئیسلامی ئەو بەڵێنە بێ کە باسدەکرێ و گەلی کورد بیزانیایە بیری تۆرانیەت و شۆفینێزم و بەسووک سەیرکردنی کورد لە فکر و

بەرنامە و هەڵوێستیدا هەیە، لە پتر لە (14) پارێزگای کوردنشیندا لە هەر چوار حزبەکەی تری ناو پەرلەمان زیاتری نەدەهێنا! دیارە ئەو متمانەیەش لە هەوا و بۆشاییەوە نەهاتووە. ئەزموونی رۆژگار گەڵالەیکردووە. خۆ ئەگەر وانەبێ ئەوا دەبێ ئەو کوردانە بە گێژوویژ دابنێین، چونکە ئەوان لەوێ (رەفاه)یان نەناسیوە، ئێمە لێرە دەیناسین. ئەمە لەلایەک، لەلایەکی ترەوە بەڵێنی رەفاه سەبارەت بەکێشەی کورد پێچوپەنای تێدانییە، ئەویش چارەسەرکردنیەتی لە چوارچێوەی (برایەتی ئیسلامی)دا، گومان دەخرێتە سەر روونی و واقعیەت و راستگۆیی ئەم پرۆژەیە، بەڵام من دەڵێم تەنها خودی ناوی پرۆژەکە هەنگاوێکی بوێرانە و گەورەیە لە ڕێی چارەسەرکردنی کێشەی کورددا، چونکە بۆ یەکەم جار بەئاشکرا دروشمی (تورکی شاخ)ی لە کورد سڕیوەتەوەو دانی بەوەدا ناوە، تورک برایەکی هەیە کە پێیدەوترێ (کورد)و مافی برایەتییان لەنێواندا هەیە، ریشەیەکی عەقائیدی و دینیشی بەو دروشمە داوە. ئایا تا ئێستا کام لە حزبە عەلمانییە تورکەکانی تورکیا کوردی کردۆتە برای تورک، بگرە هەر دانی بە هەبوونی ئەو برایەدا ناوە؟ ئایا کامەیان شۆڤینێزمە؟ دەڵێن(رەفاه)، کە حوکمی گرتەدەست لەم بەڵێنە پاشگەزدەبێتەوە. دەڵێم ئەوە تەنها ئەگەرێکی لاوازو بێ بەڵگەی واقیعیەو بەوتەی قورئان (رجما بالغیب)ە،کێ دەڵێ وا دەبێ؟

قەوارەی سەربەخۆ مانای کۆتای زوڵم و زۆرە؟

با ئێستا بزانیین، کە داننان بە (کورد)دا دوو بوعدی هەیە، دانپێدانان وەک نەتەوەیەک و دانپێدانان وەک قەوارەیەکی سیاسی سەربەخۆ. دیارە رەفزکردنی ئەمەی دوایی مانای

ئینکارکردنی یەکەمیش ناگەیەنێ، کە بێگومان مەترسیی گەورە لە رەفزکردنی داننانەدایە بە هەبوونی (نەتەوە)و پێشێلکردنی مافە نەتەوایەتییەکان لێرەوە سەرچاوەدەگرێ. هەروەها دانانیش بەبوونی نەتەوەو قەوارەی سەربەخۆی کوردیشدا (بەتەنها) مانای کۆتاییهاتنی زوڵم و زۆر و دابینکردنی مافەکانی گەلی کورد ناگەیەنێ، بەڵکو بۆ بەدیهاتنی ئەم ئامانجانەی دوایی هەبوونی رەگەزێکی سێیەم پێویستە بۆ هاوسەنگکردن و تەواوکردنی هاوکێشەکە، ئەویش (دادگەری - العدالة)یە. واتە دەبێ هاوکێشەکە بەم شێوەیە بێ:

(نەتەوەی کورد قەوارەی کورد) دادگەریی= هاتنەدی مافە رەواکان.

بەبێ هەبوونی ئەم رەگەزە. با نەتەوە ئازادبێ، با فەرمانڕەوایانی وڵات کورد زمان بن. مەحاڵە برینەکان سارێژبن و ئاواتەکان بێنەدی. باشترین نموونەش، ئەزموونی حکومەتی هەرێمی کوردستانە لە ماوەی (5) ساڵی تەمەنیدا، کە دەبوو حزبی دەسەڵاتدار هەوڵی پێشخستنی باری گوزەرانی جەماوەرو بوژاندنەوەی کەلتوور و ئەدەب و هونەری کوردو ئاوەدانکردنەوەی کوردستان بدەن، کەچی ئەوە واقیعەکەیە و دەیبینین و من پێموایە ئەدەب و هونەر و زمانی کوردی-وەک نموونە - لە راپەرینەوە ئەگەر لە پێشتر پاشکەوتووترنەبێ، پێشتریش نەکەوتووە، کە ئەگەر هاوکێشەی:

(نەتەوە+قەوارە= هەموو شتێک)راستبووایە، دەبوو (پێچەوانە)بووایە. نموونەی تر لەسەر زوڵمی کۆمەڵێک لە کۆمەڵێکی هاونەتەوەی خۆیان زۆرو زەبەندەیە. کەواتە (بەتەنها) هەبوونی قەوارەی نەتەوەیی بەس نییەو تاکە مەرج

نییە بۆ سەربەرزیی و ئاسوودەیی هیچ نەتەوەیەک، مەگەر ئەو کاتەی ڕێبەرانی وڵات خاوەنی بەرنامەیەکی ئەوتۆ بن، کە دادگەری لە وڵاتدا بەرقەراربکات.. بەڵام ئایا بۆ هەردوو حزبی ناکۆکی کوردستان وانین بەرامبەر بەیەکتر و لایەنگرانی یەکتر؟ بۆچی ڕژێمە عەرەبییەکان لەگەڵ نەیارانی هاونەتەوەی ناوخۆیان و دراوسێیان وانین؟ بۆچی هندۆسەکان بەرامبەر موسڵمانەکانی هاوزمانیان وانین؟ مادام وابێ، دەگونجێ دوو نەتەوە یان زیاتر پێکەوە بژین، یەکێکیان دەسەڵاتداربێ، یاخود بە هاوبەشی دەسەڵات بەڕێوەببەن و زۆڵمیش لە یەکتر نەکەن- بەو مەرجەی بەرنامەیەکی (دادگەر) دەستووریان بێ و دیاردەی (زوڵم)یش سیفەتێکی خۆرسک و سروشتی نەبێ لە پێکهاتەی هیچ نەتەوەیەکدا (کە نیشە). من پێموایە ئایینی ئیسلام ئەو بەرنامەیەیە کە گەلانی ئەم ناوچەیەی لەسەر کۆبەوونەتەوەو زەمینەیەکی سازە بۆ ئەوەی کێشەکانی نێوانیانی لەسەر چارەسەربکرێ (نمونەیش لە مێژوو هەیە)و پاشتر هەوڵی سەلماندنی دەدەم.

بەڵام ناواقعیەتی هەندێک لە نووسەرانی نەتەوەگەریی لەوەدایە کە حساب بۆ واقعی لەبەرچاوی ئێرەو زۆر ناوچەو وڵاتی دی ناکەن، کە چۆن نەتەوەو قەوارەیی نەتەوەیی نەیتوانیوە ڕێ لە شەڕ و کوشتار و زوڵم و زۆر بگرێ، هەمیشە پێ لەسەر گیانی نەتەوەیی دادەگرن، وەک ئەوەی کورد وتەنی (قەوارەی نەتەوەیی) حەوت دەرمانە یاخود ئاوی زیندەگانی بێ و بە لەدایکبوونی زیندەگی بە ئاسودەگی نەتەوە بدات. بێ ئەوەی کار بۆ گەڵاڵەکردنی بەرنامەو نەخشەیەک بکەن، کە کاروباری ئەو قەوارەیەی بەشێوەیەکی دروست لەسەر

بەڕێوەببرێ. و تۆمەتی شۆفینیزمی بەسەر هەر نەتەوەیەکی خاوەن دەسەڵاتدا دەدەن، با دادگەر و بە ئینصافیش بێ و مافەکانی بسەلمێنێ. بەم شێوەیە لە باتی ئەوەی قەوارەی نەتەوەیی بکرێتە وەسیلەیەک بۆ حەواندنەوەی نەتەوە، قەوارەکە خۆی دەبێتە دوائامانج و بگرە رەنگە هەندێ جار حەوانەوەکەیش بکرێتە قوربانی.. بەڵام ئایا کێ رێ لە دروستبوونی قەوارەی کوردی -هەر چۆن بێ- دەگرێ؟

تا ئێستا هەردوو حزبی دەسەڵاتداری کوردستان و زۆر لە حزبەکانی تری هەرێمیش پێ لەسەر یەکپارچەیی خاکی عیراق دادەگرن، بەواتا رەفزی سەربەخۆیی قەوارەی کوردستان دەکەن، کە دەکرێت هەڵوێستی رەفاهیش سەبارەت بەکوردستانی تورکیا لەم روانگەیەی خۆمانەوە بۆی بڕوانین و کارنەکردنی بۆ پێکهێنانی قەوارەیەکی کوردی بە شۆڤێنی نەزانین، بەتایبەتی ئەگەر بزانین بڕیاری سەربەخۆبوونییەکی لە پارچەکانی کوردستان دەبێ لەلایەن زلهێزانی ئەمڕۆی دنیاوە بدرێ و رەنگڕێژی بۆ بکرێ، ئەویش لەم بارودۆخەدا کە ئەمریکا و خۆرئاوا -ئەگەر بەڕواڵەتیش بێ- کار بۆ دەستەبەرکردنی ئاشتی و ئارامی دەکەن لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، کارێکی ئەستەمە. چونکە بڕیارێکی لەو بابەتە کار لە هاوسەنگی هێزەکان و نەخشەی جوگرافی ناوچەکە دەکات و وڵاتانی ئیقلیمی و عەرەبیش تووڕەدەکات و کێشەی سنووری دەخولقێنێ و... هتد. کەوابێ لەم بارودۆخەی ئێستادا چارەی کێشەی کورد -وەک ئەمری واقیع- دەبێ لە چوارچێوەی حکومەتە مەرکەزییەکاندا بێ.

ڕەفاه بڵێ، یا نەیڵێ هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێ

گەلـــی کـــورد لە هـــیچ کـــام لە پارچەکـــانی کوردســـتاندا نەحەوێنراوەتەوە، ڕاستە دەوترێ هـۆی ئەو زوڵـمە، ئیعتیبـاراتی نەتەوەیی و مەزهەبییە، بەڵام مـن دەڵـێم ئەم هـۆیە هـۆیەکی (جزئـــی)یە لەنـــاو بـــازنەیەکی گەورەتـــردا، ئەویـــش نەبـــوونی ترازوویەکـــی فکریـــی هاوســـەنگە، کە تێڕوانینێکـــی دادگەرانە و ئینسافانەی هەبێ بەرامـبەر بە هەمـوو ڕەعـیەتەکەی. ڕاسـتە لە عیراقـی هاوچەرخـدا عەرەب زوڵمـی لە کـورد کـردووە، بەڵام لەبەرئەوە زوڵمی لێکردووە کە فەلسەفەو بەرنـامەیەکی ئەوتـۆی نەبـووە کە (کـورد)ی وەک بـرا پـێ بناسـێنێ، چەوساندنەوەی کورد یەکێک بووە لە ئاسـەوارەکانی ئەو تـرازووە خـواروخێچەی کە کـردویەتییە پێـوەری هەنگـاو و هەڵوێـستەکانی، تـورک و فارسیش هەروەها.

لێـرەوەیە دەڵـێم پـرۆژەی (برایەتـی ئیـسلامی) گونجـاوترین بۆتەیە، کە گەلانی بەدوژمنـی یەکترکـراوی ئەم نـاوچەیەی تێـدا بتـوێنەوە، چـونکە ئـاینی ئیـسلام مـرۆڤ پێـدەگەیەنێ، لەسـەر ڕێزگرتنـــی ئینـــسانیەتی ئینـــسان و خـــوێن و شـــەرەف و مـــاڵی ئیمانـــدار، هەمـــوو ئینـــسانەکان لەســـەر بنـــاغەی ئیمـــان (انمـــا المؤمنون اخوة) و لەسـەر بنـاغەی ئینـسانیەت (کلکـم مـن ادم) دەکاتە براو تەنها چاکەکاری و خواناسـی دەکـاتە پێـوەری بەرزی و نزمـی (ان کـرمکم عنـد اللـه اتقـاکم) و پێیـدەگەیەنێ لەسـەر ئەوەی وەک ئەمـانەت سـەیری (حوکمـداری) بکـات و خـۆی بە بەرپرسیاری ژێردەستەکانی بزانێ، ئەو کـاتە دادگەری دێـتەدی و جیـاوازیی نەتەوە نـابێتە هـۆی نـابەرامبەر. ئەمەیـش دەیڵـێم

چنـراوی خەیـاڵ و ئەندێـشەی شـاعیران نیـیە، مێـژووی دوورو نزیک پاڵپشتیدەکات، تا برایەتـی بەسـەر پەیوەنـدی نەتەوەکـانی ئەم نـاوچەیەدا زاڵبـووە، کـورد وەک نەتەوەو لەبەر (کـوردێتی) نەچەوســـێنراوەتەوە، توانیـــویەتی لە مـــاوەیەکی مێژووییـــدا ڕێبەرایەتـــی زۆرێـــک لە نەتەوەکـــانی دی بکـــات، زۆریـــنەی سـوپاکەی (سـەڵاحەدین) لە کـورد نەبـوون؟ بـێ ئەوەی هەسـت بەجیاوازی نەتەوەیی بکەن، ملکەچ و گـوێڕایەڵی سـەرکردەکەیان بـوون، دەیـان سـاڵ بنەمـاڵەی ئەیوبییەکـان حـوکمی میـسر و شامیان کردووە بێ ئەوەی عەرەبێکیان لـێ راپەڕێ و بڵـێ ئێـوە کورد و کەمینەن، چۆن حوکمی ئـێمەی زۆریـنە و خـاوەن وڵات دەکەن؟ چـــونکە نە ســـەڵاحەدین فەلـــسەفەی کـــوردیزمی پەیڕەوکردووە و نە ئەوانیش عەرەبیزم بـوون، بەڵکـو هەردوولا (موسڵمان) بوون.

گەلانـــی موســـڵمان وەلایـــان بـــۆ خەلافەتـــی تـــورکە عوســـمانییەکانیش بـــووە، چـــونکە پەیڕەویـــان لە شـــەریعەت کردووە، خۆ ئەگەر لێـرەو لەوێ زوڵمێکـیش کرابـێ، وەک لادان سـەیرکراوە لە ڕاسـتە شـەقام، نەک وەک زوڵمـی تـورک و بە پاڵنەری تورکایەتی، کورد لە چوارچێـوەی خەلافەتـی عوسـمانیدا چەنـدین میرنـشینی نـیمچە سـەربەخۆی هەبـووە، لە رۆڵەکـانی تاپلەی (شێخ الاسلام) رۆیـشتووە، لەوانە (ابـن مـسعود الامـدی) لە سەردەمی سلێمان القانونی دا و: (ابـراهیم حەیـدەری) لە دوا دوایی سەردەمی عوسمانییەکاندا.

ئەگەر مـــامەڵەی دەوڵەتـــی عوســـمانی لەگەڵ کـــورد لەگەڵ هەڵوێستی دەوڵەتـی تـورکی و رژێمەکـانی تـردا بەراوردبکەیـن، نـــاتوانین دان بە(باشـــتر)ی ئەوەی یەکەمـــدا نەنێـــین، هەڵوێـــستی

ڕۆشـنبیرە کوردەکـانی ئەو سـەردەمانە لەمەڕ خەلافەتـی عوسـمانی بەڵگەیەکـی واقیعـی و زینـدوون لەسـەر ئەم بۆچـوونە، لەوانە وەک مامۆستا مسعود محەمەد دەڵێ، (شاعیر و زانای ناودار ئیبن ئادەم کە بەڕێزەوە ناوی خەلیفەی عوسمانی بـردووە) مەحـوی لە دیوانەکەیـدا لە قەسیدەیەکی سەربەخۆدا وەسف و سەنای سوڵتان عەبدولحەمید و سەرکەوتنەکانی دەکات، لەوانە عەبدوڵڵا زێوەری شاعیر کە لە کتێبـی (یـادی مەردان و یاداشـتی ڕۆژانـی دەردەبەدەری)دا لەمیـانەی باسـی گەشـتێکی خـودی لەگەڵ شـێخ مەحمـودو کۆمەڵێـک خەڵـک بـۆ لای سولتان عەبدولحەمید باس لە دادگەری و کەرەمی سـوڵتان دەکـات و لەسـەر زمـانی سـوڵتان شـکاتی ئەوە دەکـات، کە دەسـتوپێوەندو مەئموری خائن لە وڵاتدا زۆربوون و شیرازەی وڵاتـی پـێ ڕانـاگیرێ، لەوانە مامۆسـتا سـەعیدی نورسـی نـوێکەرەوەو زانـای بەناوبـانگی کوردستانی تورکیا، کە زۆر سوڵتانی خۆشدەویست و بەوەلـی دادەنـا و بە (السلطان المظلوم) ناوی دەبرد، تەنانەت شـێخ ڕەزای تاڵەبـانی تا ماوەیەک خۆشیویستووەو قەسیدەی لە مەدحی حوکمیدا وتووە.

بەڵگەیەکی زەقتر لەسەر ریـشەداریی و کـاریگەری ئەو بـرایەتییە ئەوەیە کە —وەک مامۆسـتا ڕەفیـق حیلمـی لە یاداشـتەکانیدا باسـیدەکات- تەنـانەت ئەتـاتۆرک بەنـاوی برایەتـی ئیمـانییەوە وەلای کوردەکانی دەستخستبوو، خۆی ناونـابوو (غـازی)، بەڵام دواتـر ڕووی ڕاسـتەقینەی ئاشـکرابوو، هەر پـاش هەڵوەشـاندنەوەی زۆرەملێـی خەلافەتـیش شۆڕشـی شـێخ سـەعیدی پیـران لە کوردسـتانی تورکیـا هەڵگیرسا بۆ گێڕانەوەی خەلافەت.

ئایا دەگونجێ شێخ سەعید هەوڵ بۆ گێڕانەوەی چەتـری زوڵـم بدات؟ ئەگەر نییەتی ئەویش پاساوبدەین، ئەی جەمـاوەری کـورد چۆن شوێنی دەکەوێ؟!

برایەتـی ئیمـانی هەر تـورک و کـوردی پـێکەوە نەبەسـتبوو، بەڵام نەتەوەکــانی تریــشی کردبــووە بــرا، ئەوەبــوو لەگەڵ هەڵوەشـاندنەوەی خەلافەت شـۆرش لە هندسـتانەوە هەڵگیرسـا، تەنـانەت شـریف حـسێن کە بەئیعـازی ئینگلیـز لە حیجـاز لە دەسـەڵاتی خەلافەت یـاخیبوو، کـاتێ باشـتر زانـی ئەو ئیعـازە نەخـشەیەکی گـلاوو داگیـرکەرانە بـووە، زۆر لێـی پەشـیمانبوو، تانەی زۆر لێ درا.

ئەڵـــبەت ئەمـــانەی دەیـــانڵێم مەبەســـتم پاســـاودانی خراپەکارییەکـانی سـەرجەمی خەلافەتـی عوسـمانی نیـیە، بەڵکـو ئەوەیە کە قـولی و ریـشەداری و بەرهەمـداری برایەتـی ئیمـانی روونـبکەمەوەو دەریـبخەم کە زینـدووکردنەوەی ئەو بـرایەتییە دەستمایەیەکی گەورەیە، کە بەقازانجی گەلی ئێمە تەواودەبێ،

رەنگە تورک یاخود عەرەب ئەگەر ئـێمەش برایـان نەبـین بەو شێوە زیان نەکەن کە ئـێمە دەیکەیـن، چـونکە ئەوان حـاکمن و ئـێمەش مەحکـوم، ئەو بـرایەتییە سـنوور بـۆ زیادەڕەوییەکـانی ئەوان دادەنـــێ و هەســـتی خـــۆ بەکەمـــزانینیش لە ئـــێمەدا دەسڕێتەوە، بۆیە پێمـوایە ئەمە زەرورەتـێکەو گەرەکە کـاری بـۆ بکرێ.

هەرچـــی ئـــالیەتی عەمەلیکردنـــی ئەو چەمـــکەیە، ئەوە مەســـەلەیەکە لەســـەر چەســـپاندن و قـــوڵکردنەوەی بـــرایەتییەکە دەوەستێ. کاتێ ئەو رۆحـیەتە دروسـتبوو، دەتـوانرێ بەشـێنەیی بۆ دارشتنی ئالیەتەکەیش هەنگـاوبنرێ، لەو ئالیەتەیـشدا ئیمکـان هەیە کــورد وەک بەشـــداریکردن بەشـــداربێ لە بەڕێـــوەبردنی دەسەڵاتداو تەنانەت دەشگونجێ لەسـایەیدا کـورد ببێـتە رێـبەر، وەک لەسەردەمی (سەڵاحەدین)دا بوو بە ڕێبەر، بەواتایەکی تـر،

ئەگەر کورد بۆ (خۆرێبەرێتی) دەکۆشێ، برایەتی ئیسلامی مافی ڕێبەرایەتی گەلانیشی دەداتێ و یارمەتیشیدەدات بۆی.

ئەڵبەت ئەمەیش بە ڕۆژێک و دووان و ساڵ و دووان نایەتەدی، بەڵام هەر هەنگاوێک سەرکەوتنێکە هەنگاویشی بۆ نراوە، بەڵگەیش ئەوەیە کە ئیسلامییەکان دروشمی (برایەتی ئیسلامی)یان بەرزکردووەتەوەو دەستبەرداری دروشمی نەتەوەگەری بوون.

بەرزکردنەوەی ئەو دروشمە لەلایەن (ڕەفاه)ەوە خۆی لە خۆیدا بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە (ڕەفاه) تێڕوانینی شۆفێنیزمانەی نییەو تورک و کورد بەبرا دادەنێ، ئەوەندەی ئاگاداربم برا عەرەبە ئیسلامخوازە سوننییەکانیش هەمان تێڕوانینیان هەیە، کە ئەمەیش هەقە مایەی دڵخۆشی ئێمەی کورد بێ، نەک نیگەرانی و ڕەشبینی.

شێخ مەحمودی نەمر

مزگەوتێکی دیاربەکر

شەریف حسێن

سەعید نورسی

عەبدولحەمید

سیمای ئیسلامیی لە کوردستانی باکوور لەناو بە تەمەنەکاندا بەهێزە

مامۆستا ڕەفیق حلمی

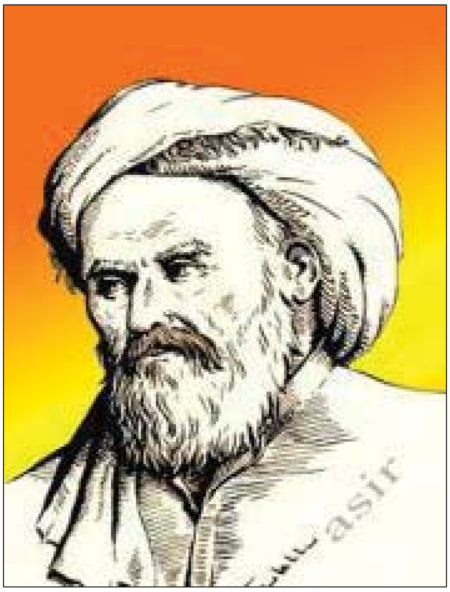

مەحوی شاعیر

شێخ سەعید و هەڤاڵەکانی

ئەربەکان خەونەکان بەکارەکتەری گەنج و ئۆردوگان نەسپارد

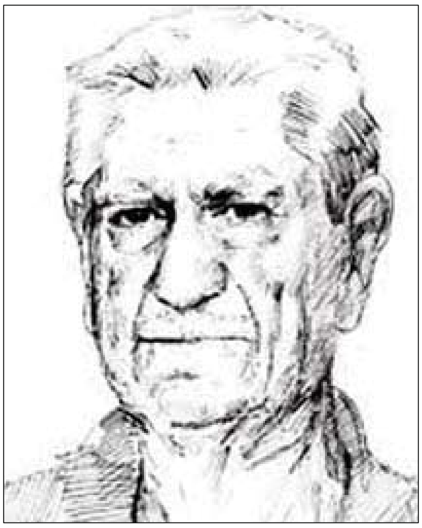

مامۆستا مەسعود محەمەد

ئەربەکان دوای بردنەوەی هەڵبژاردن

سەرکردە زوڵملێکراوەکانی شۆڕشی کوردستان

ئەربەکان

شێخ رەزای تاڵەبان

سەلاحەدینی ئەیوبی

سوڵتان سلێمانی قانونی

فەسڵی سێیەم

رەخنە لە رەخنە
یان بەپێچەوانە خوێندنەوەی

نووسینی: عەلی شان ئاراس

ئەم وتارە لە ژمارە (1258)
لەڕۆژی (1996/4/9)ی ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)دا بڵاوبۆتەوە.

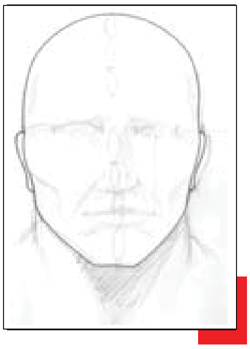

*عەلی شان ئاراس

-تێكۆشەر و روناكبیری كوردستانی باكوور.

-ئەندامی سەركردایەتی حزبی كاوە كە رێكخراوێكی كوردستانی باكوور بووە دواتر لەگەڵ ئاڵای رزگاری یەكێتی گرتەوە.

-ماجستێری لە سیاسەت لە زانكۆی سۆربۆن هەبووە.

-ئێستا لە هەندەران دەژی و بەداخەوە هەر ئەوەندە زانیاری لە بارەی پرۆفایلەكەیەوە هەبوو؟

له ژمــاره (1228)ی 1996/3/3 و ژمــاره (1230) 1996/3/5 و ژماره (1234)ی 1996/3/10ی رۆژنـامەی (کوردسـتانی نـوێ)ی ئـازیزدا مێزگردێکـی نوسـینگەی سـلێمانی کوردسـتانی نـوێ به ناونیـشانی "ئاینـدەی حـوکمڕانی له تورکیـا" بەسـێ ئەڵـقه بڵاوکرایەوە.

چەند برادەرەێکی رۆشنبیر و سیاسەتمەدار لەو مێزگردەدا راو بۆچـوونی خۆیـان دەربڕیـوەو هەریەکەیـان له روانـگەی خـۆیەوە بابەتەکەی هەڵسەنگاندووە.

دواتـریش له ژمـاره (1242)ی 1996/3/19 هەمـان رۆژنـامەدا برایەکی ئیسلامی به ناوی عـومەر عەلـی سیمانییەوە نووسینێکی خـۆی به ناونیـشانی "پـرۆژەی برایەتـی ئیـسلامی"... لەنێـوان ((....!!)) و واقیعدا) بڵاوکردۆتەوەو تێیدا سەرنجێک و رای خۆی دەربارەی مێزگردەکە نووسیوە.

سـەرنج و رامـان لەسـەر بۆچـوونی بەشـدارانی مێزگـردەکە هەیە. بەڵام لەبەر ئەوەی نووسـینەکەمان زۆر درێژدەبـێ و له چوارچێـوەی رۆژنــامه دەردەچــێ، ئــێمه ســەرنجی خۆمــان تەنیــا دەربــارەی نووسـینەکەی (عـومەر عەلـی سـیمانی) روونـدەکەینەوە، چـونکه ئەو ویستویەتی بەرگری له رەفاه بکات، بەڵام راستییه مێژووییەکانی لەم پێناوەدا شێواندووە.

کاکی نووسەر بۆ ئەوەی بیسەلمێنێ که رەفـاه پـرۆژەی بـۆ کـورد هەیه، هەروەهـا بـۆ ئەوەی بیـسەلمێنێ که سـوڵتان عەبدولحەمیـد مەزلوم بوو، بۆ ئەوەی بیسەلمێنێ شـێخ سـەعیدی پیـران خوازیـاری

گەرانەوەی خەلافەت بووە. لە پێناوی سەلماندنی ئەمانەدا مێژووی بە پێچەوانەوە خوێندۆتەوەو شیکردۆتەوە.

ئەم هەمــوو پــێچەوانە خوێنــدنەوەی مێــژووە لەســەر گفتوگــۆ دەربارەی حزبی رەفاه دەستیپێکرد. بۆ بەرگریکردن لە حزبێکی وەکـو رەفاه نەدەبوو راستییە مێژووییەکان تا ئەو رادەیە بیشێوێنرێن.

ئێمە نامانەوێ بەدوورودرێژی باسی مێژووی رەفـاه بکەیـن، بەڵام هەر ئەوەندە دەڵێین کە حزبی رەفاه پاشماوەو و بەردەوامیی حزبـی سەلامەتی نەتەوەییە (m·s·p)، ئەو حزبە کاتی کودەتای ئەیلولی ساڵی 1980 داخـرا. دوای کودەتـاکەش حزبـی رەفـاه لە شـوێنی ئەو حـزبە دامەزرا، کە ئەوەی تۆزێـک ئاگـاداری مێـژووی سیاسـیی تورکیـا بـێ، دەزانێ حزبی (m·s·p) چی بوو.؟ ئەربەکانیش سیاسـەتمەدارێکی تـازە نییە، نزیکەی 30 ساڵە ئەوە کارێتی. هەتا ئێستا نە خـودی ئەربەکـان و پـارتی رەفـاهیش بـۆ چارەسـەری کێـشەی کـورد هـیچ پـرۆژەو پرۆگرامێکیان نییە. نزیکەی 30 سـاڵە کێـشەی کـورد شـانۆی سیاسـیی تورکیای گرتووە، هەموو پارتە سیاسییەکانی تورکیا بە ئیجابی و سلبی هەڵوێــستێکیان هەیە لەبــارەی دۆزی کــوردەوە. حزبــی رەفــاهی ئیــسلامیش دەڵــێ لە رێــگەی برایەتیــی ئیــسلامیەوە کێــشەی کــورد چارەســەردەکەم، بەڵام هەتـا ئێـستا رەفـاه ئاشـکرای نەکـردووە کە پرۆژەی برایەتیی ئیـسلامی چییە و نـاوەڕۆکەکەی چۆنە؟ ناوهێنـانی کورد لە تورکیا تەنیا وەکـو نـاو ئێـستا هـیچ مانـایەکی نەمـاوە. وتـن شتێکە و کردار شتێکی ترە. رەفاهێـک کە هەتـا ئێـستا هـیچ شـتێکی دەربارەی پرۆژەی برایەتـی ئیـسلامی تـورک- کـورد ئاشـکرانەکردبێ، چاوەڕوانی چی لێ دەکرێ و کـاکی نووسـەر چـۆن دەڵـێ بـاوەڕم بە دڵسۆزیی رەفاهە بۆ بەڵێنەکانی؟ هیچ بەڵێنێک ئاشکرانەکراوە تـاوەکو کاک عومەر لەگەڵیبێ.

ئێمەی کورد پێویستە تەماشای مێژووی خۆمان بکەین. مستەفا کەمال ئەتاتورکیش باسی برایەتی کورد و تورکی دەکرد. مستەفا کەمال بەنیازی ئەوەی کوردەکان رابکێشێت و بۆ خزمەتی بزاڤی رزگاری تورک بەکاریانبێنی، هەم لە کۆنگرەی سیواس و هەم لە کۆنگرەی ئەرزەڕۆمدا برایەتیی کورد و تورکی وەکو دروشمی سەرەکی خۆی بەکارهێنا: ئێمە موسڵمانین، ئێمە براین، ئێمە دەبێ بەیەکەوە دوژمن دەربکەین. ئەوە هەڵوێستی مستەفا کەمال بوو. هەروەها مستەفا کەمال باسی ئۆتۆنۆمی و تەنانەت سەربەخۆیی کوردستانیشی دەکرد. بەم دروشمە بریقەدارانە کوردی فریوداو لە خزمەتی بزاڤی رزگاریی تورک بەکاریهێنان. لەکۆتایشدا هەموو بەڵینەکانی بەدرۆ دەرکەوتن و ناوی کوردیشی کرد بە تورکی شاخی.

دیسان کاکی نووسەر دەڵێ حزبی رەفاه یەکەم حزبی تورکیایە کە ناوی کوردی هێناوەو کوردی وەکو برای تورک لەقەڵەمداوەو ناوی تورکی شاخی لە کورد سڕیوەتەوە. بێگومان ئەمە راست نییە، لەپێش رەفاهیشدا پارت و رێکخراوە چەپەکانی تورکیا ناوی کوردیان هێناوە. بەتایبەتی پارتی کرێکارانی تورکیا، لە ساڵی 1965دا، لە بەرنامەی خۆی بەدوورودرێژی باسی کورد و کێشەکەی کردووەو داوای چارەسەرکردنیشی کردەوە. پارتییەکەی مستەفا کەمالیش (s.h.p) واتە (c.h.p)ی ئێستا، لە ساڵی 1989 لەبەرنامەی خۆیدا بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد، پرۆژەیەکی ئامادەکردبوو، تێیدا تەلەفزیۆن و رادیۆی کوردی و ئازادکردنی زمانی کوردی و کردنەوەی قوتابخانەی بە زمانی کوردی پێشنیازکردبوو. ئەم پرۆژەیەی (s.h.p) لەپێش هەڵبژاردنی ساڵی 1991دا بوو. سلێمان دیمریلیش لەپێش هەڵبژاردنەکانی ساڵی 1991دا چوە دیاربەکر و لەبەرچاوی هەزاران کورد وتی: من واقعی کورد دەناسم. هەروەها بەزمانی کوردی بانگی

منـــدالآنی کـــوردی دەکـــرد و دەیـــووت وەرە وەرە. ئایـــا دیمریـــل دڵسۆزبوو بۆ گفتوگۆکانی خۆی؟ لای هەموومان ئاشکرایە کە لە ساڵی 1991وە هەتا ئێستا سلێمان دیمیرێل و پارتییەکەی پالەوانی کوشتن و رووخاندن و ویرانکردنن لە کوردستانی باکوور.

نووسەر دەڵێ، من کوردی تورکیا نیم هەتا لە نـزیکەوە ئاگـام لە رەفاە و هەڵوێستەکانی بێت، لەگەڵ ئەوەشدا کاکی نوسەر زۆر شتی ئیجابی دەربارەی رەفاە دێنێـتەوە زمـان، بەبـێ ئەوەی هـیچ شـتێک دەربارەی مێژووی رەفاە و پرۆژە و بەرنامەی رەفـاە بزانێـت. حزبـی رەفـاە لە سـاڵی 1991دا لەگەڵ حزبـی فاشـستی تـورک (m.h.p) ئەڵپەسلان تورکەشدا لەسەر یەک لیست خۆیان پاڵاوات بۆ هەڵبژاردن. بەرنامەی رەفاە و (m.h.p) بەرنـامەیەکی فاشـستی بـوو، تـورکەش و پارتیەکەی (m.h.p) تورکپەرستن. تۆرانیستن شۆڤێنـستی تونـدڕەون و دوژمنی گەلی کوردن. ئەمرۆ لە کوردستانی باکوور 90٪ی چەکدارانی هێزی تـایبەت، کە بـۆ دامرکانـدنەوەی شۆڕشـی کـورد دروسـتکراوە، ئەندامی پارتی (m.h.p)ن. ئەم پارتییە بناغە و دیـواری خـۆی لەسـەر تەفروتوناکردنی کورد بنیاتناوە. بەرپرسی لقی دیاربەکری حزبی رەفاە کە کوردێکی کوردپەروەری وڵاتپارێز بوو، لەپـێش هەڵبژاردنـی سـاڵی 1995دا لە رەفـــاە دەرکـــرا، لەبەر وڵاتپەروەرێتـــی. ئەو کـــوردە دەڵسۆزانەی ئەندامی رەفاە بوون، هەموویان لە رەفاە دەرکـران. بـۆ نمـوونەش یەک کـوردی وڵاتـپەروەر نەیتـوانی لەنـاو رەفاهـدا خـۆی بپاڵێوێ بۆ هەڵبـژاردن. ئەمە تەنیـا لە دیـاربەکر رووی نەدا. ئەنـدامە دڵسۆز و کوردپەروەرەکـانی نـاو رەفـاە، بائیـسلامیش بـن، لە رەفـاە دەرکران، لەبەر کـوردپەروەری لەم شـارانە (مـاردین، وان، بینگـون) پشکنەری رەفاە، کە کوردێکی دڵسۆز بوو و ناوی altantan بوو لەبەر کوردپەروەری لە رەفـاهە دەرکـرا. تورکێـک بەنـاوی حەسـەن

مەزارجی، کە ئەندامی پەرلەمان بوو لەسەر لیستی رەفاه، لەبەرئەوەی چەند رەخنەیەکی لە ئەتاتورک گرتبوو لە رەفاه دەرکرا. دوای دەرکردنی لە رەفاه لەگەڵ ئەوەی شێخ سەعیدی پیران (عبدالمیک فورات) پارتیەکی تازەیان دامەزراند. سیمانی لەگەڵ ئەمانە هەموویدا هەزاران تورکی شۆڤێنیست ئەندام و کادری پایەبەرزی حزبی رەفاهن، ئەی کاک عومەر سیمانی بۆچی حەزدەکا تا ئەو رادەیە بەرگری لە رەفاه بکات؟ کاتێک بێ بەڵگە لەسەر بابەتێک دەنووسێ دۆ و دۆشاو تێکەڵاودەکا. کە دەڵێ حزبەکانی هەرێمی کوردستان لەسەر یەکپارچەیی خاکی عیراق رێککەوتوون و بەهەمان شێوەیش حزبی رەفاه دەیەوێ کێشەی کورد لە چوارچێوەی تورکیادا چارەسەربکرێ، بەراستی ئەمە بەراووردنییە، چونکە ئێمە دەزانین کە حزبەکانی کوردستان ئامانجیان چییە؟ ئێمە بڕیاری پەرلەمان دەزانین، ئێمە دامەزراندنی حکومەتی هەرێم دەبینین، بەڵام رەفاهە هەتا ئێستا هیچ شتێکی لەسەر کێشەی کورد نەوتووە. دەربارەی کوردستانی باشوور و هەڵوێستی هێزی چەکوچ و دەوڵەتە زلهێزەکانی بۆ دروستنەکردنی دەولەتێکی کوردی. من لەگەڵ کاک عومەرم، بەڵام حزبی رەفاه هەمیشە دژی هێزی چەکوچ بووەو پێیوایە کە دەوڵەتە رۆژئاواییەکان دەیانەوێ دەوڵەتێکی کوردی و ئیسرائیلی دووەم دروستبکەن و خاکی عیراق پارچەبکەن.

کاک عومەر پرسیاردەکات: بۆچی کوردەکانی تورکیا دەنگ بە رەفاه دەدەن؟ بۆچی رەفاه لە هەر چوار پارتیەکەی تری ناو پەرلەمان زیاتر دەنگیهێنا؟

پێویستە بزانرێ کە پارتی رێگای راست **d.y.p** لەگەڵ پارتی کۆماری گەل **c.h.p** بەیەکەوە حکومەتێکی ئیئتیلافیان پێکهێنابوو. یانی

پارتی راستڕەوی مەرکەزی و پارتی چەپڕەوی مەرکەزی دەسەڵاتدار بوون. پارتیanavatan و پارتیەکەی ئەجەویدیش لە ئۆپۆزسیۆندا بوون، پارتی ئەجەوید و پارتی دەنێز بایکال نزیکەی یەک بەرنامەیان هەیە و پێش کودەتای ساڵی 1980 ئەم دوو سیاسەتمەدارە ئەندامی یەک پارتی بوون. پارتی چیللەر و پارتی یلمازیش خاوەنی یەک بەرنامەن و پێش کودەتای ساڵی 1980 کادیرانی ئەم دوو پارتیە لەناو ڕیزی پارتی (عەدالەت) سیلمان دیمیریلدا بوون. هەرچەندە مسعود یلماز ئۆپۆزسیۆن بوو، چیللەر دەسەڵاتدار بوو، هەروەها ئەجەوید ئۆپۆزسیۆن بوو و دەنیز بایکال دەسەڵاتدار بوو. خەڵک پێیوابوو جیاوازی لەنێوانیاندا نییە. کەواتە جگە لە ڕەفاە و hadep وەکو بەرنامەو ئایدۆلۆجیا ئۆپۆزسیۆنی تر نەبوو لەبەرامبەر پارتە دەسەڵاتدارەکان. کاتێک لە حکومەتی ئیئتیلافیدا دۆخی ئابووری و کولتووری و سیاسی زۆر خراپ بوو، ڕێژەی هەڵاوسان گەیشتە 150٪. تەنیا پارتی ڕەفاە و ئۆپۆزسیۆنی کورد دەیتوانی سوود لە بارودۆخی شڵەژاو وەربگرێ. هەر لەو کاتەشدا زۆرترینی داهاتی نەتەوەیی تورکیا بۆ شەری دژ بەکوردستان خەرجدەکرا. نارەزایی خەڵک بەرامبەر بە حکومەت سودی ڕەفاهی تێدا بوو، بەڵام ڕەفاە نەیتوانی بۆشایی و کەموکوڕی حزبەکانی تر بقۆزێتەوەو لایەنگری خەڵک زیاتر وەربگرێ. ملیۆنان کورد لە شارە گەورەکانی تورکیا نەیانتوانی دەنگبدەن و ملیۆنانی تریش بەخواستی خۆیان دەنگیان نەدا. ئەگینا لە 80٪ی دەنگ بە hadep و بەناچاری زۆربەیان دەنگیان دا بەرفاە، کە وەکو بەرنامەو ئایدۆلۆجیا دژی پارتییەکانی تر بوو.

دەنگدان بە حزبێک لەلایەن کوردەوە مانای ئەوە نییە ئەو حزبە مافی کورد دەداو بۆ کورد باشە. ئەو حەفتا ساڵە کوردی تورکیا

دەنــگ بەو حزبــانە دەدەن کە بەئــاگر و ئاســن دۆزەخیــان بــۆ دروستکردوون.

ئـێمە حەزدەکەیـن کـاکی نووسـەر هێنـدێک راگەیانـدنی کـوردە ئیسلامییەکانی تورکیا بخوێنێتەوەو بزانێ رەفاە چییە و چۆنە؟ بزانـی کوردە ئیسلامییەکانی کوردستانی تورکیا بەچی چاوێک تەماشای رەفاە دەکەن؟ هەروەها پێویستە کاک عومەر هەوڵبدات تۆزێک راگەیانـدنی پارتی رەفاە بخوێنێتەوە، چونکە ئەربەکان زوو زوو هەڵوێستی خـۆی دەگۆڕێت، تەنانەت دەڵێ مستەفا کەمـال و هاوڕێکـانی لەسـەر بیـرو بـاوەڕی رەفـاە بـوون و ئەگەر ئەوان ئەمـرۆ ژیابـان لەنـاو رەفاهـدا کاریان دەکرد. دوای هەموو ئەمانەیش با تەماشابکەین نووسـەر چـۆن پاکانە بۆ سوڵتان عەبدولەحەمید دەکات.

ئایا سوڵتان عەبدولحەمید مەزڵووم بوو

نوسەر بۆ پاراستنی حزبی رەفاە مێژووی گەلەکەمان بەپـێچەوانەوە دەخوێنێتەوەو قاتیلی گەلەکەمان وەکـو سـوڵتانی مەزلـوم ناودەبـات. پێویستە ئێمە بزانین کە سوڵتانی مەزلومی نووسەر لەچاو سوڵتانەکانی پێش خۆی سیاسـەتێکی ریفـۆرمکراوی بەرامـبەر کـورد بەکارهێنـا. لە 1808 هەتــا 1880 ســوڵتانەکانی عوســمانی بە سیاســەتی خــوێن گەلەکەمانیان تەفروتووناکرد. بۆ نموونە، راپەڕینی بەدرخانی بۆتـان و یەزدان شێر، عەبدولرەحمان پاشای بابـان و چەنـدین راپەڕینـی تـری کــورد لەنــاو خوێنـدا خنکێنـران. لەو ســاڵانەدا گەلە ناموسـڵمانەکان دەوریــان زۆر بــوو لە ئیمپراتــۆریەتی عوســمانیدا، بەتــایبەتی ئەرمەنییەکـان، بەهـۆی فـشاری دەوڵەتە ئەوروپاییەکـانەوە. لە سـاڵی 1862دا سوڵتان عەبدولعەزیز یاسایەکی دەرکرد و مـافی ئەوەی دا بە

ئەرمەن کە مەجلیسی نەتەوەیی ئەرمەن دروستبکەن. سولّتان عەبدولحەمید لە ساڵی 1880دا کە هاتە سەر حوکم دەیەویست سیاسەتی پان ئیسلامیزمی خۆی پیادەبکات و خەڵکی ناموسڵمان لە دەسەڵات دووربخاتەوە. هەروەها دەیویست ئەو بەڵێنانەی کە سوڵتانەکانی پێش خۆی بۆ ریفۆرم دەربارەی ئەرمەن و ئاشوورییەکان دابویان بە وڵاتانی رۆژئاوا، ئەوانیش بەفیرۆبدات. لەبەر ئەم هۆیەو بۆ ئەم ئامانجە سوڵتان عەبدولحەمید پێویستی بە کورد بوو. کاتێک لە ساڵی 1880دا شێخ عوبەیدوڵڵا لە حەج گەڕایەوە بۆ ئەستانبول سوڵتان عەبدولحەمید زۆر دیاری و روتبە و شتی بەنرخی پێ دا و بەم شێوەیە شێخ وەکو خەلیفەیەکی بەدەسەڵات گەڕایەوە کوردستان. ئامانجی عەبدولحەمید ئەوە بوو یەکەم کورد دژی ئەرمەن و ئاشووری بەکاربهێنێ و بەڵێنەکانی دەربارەی ریفۆرم نەهێڵێت. عەبدولحەمید بڕیاری قەڵاچۆکردنی ئەرمەن و ئاشووری دابوو، فەرمانی بەشێخ عوبەیدوڵڵا دابوو کە ئەم قەڵاچۆیە جێبەجێبکات. بەم شێوەیە دەیوست تاوانەکانی خۆی بخاتە ئەستۆی کوردەوە.

دووەم شت ئەوە بوو کە عەبدولحەمید دەیویست لەسەر حسابی زیانی ئاغای کورد، دەسەڵاتی شێخی کورد بەهێزبکات. ئەو بۆشاییە کە لە هێزی یەنیچەری (ئینکشاری)دا دەرکەوتبوو بە چەکداری کورد پڕیکردەوەو لەکۆتایدا سوارەی حەمیدیەی لێ پەیدابوو.

سێیەم: عەبدولحەمید دەیەویست کورد لە هەستی نەتەوەیی دووربخاتەوەو بیکات بە گروپێکی ئاینی (هەروەکو کاک سیمانی حەزدەکات) لەدوایشدا بەم شێوەیە کورد بتوێنێتەوەو بیکات بە تورک. ئەو سیاسەتەی عەبدولحەمید بە شەڕدانی گەلانی ناو ئیمپراتۆریای عوسمانی لەگەڵ یەکتر بۆ درێژەپێدانی تەمەنی ئیمپراتۆریەتەکە بوو. ئەم سیاسەتەش لەلایەن هێندێک قەڵەمفرۆشی

تورکەوە ستایشکرا، بەڵام لەلایەن شێخ عوبەیدوڵڵای نەهرییەوە قبوڵ نەکرا. دوای ئەوەی شێخ گەڕایەوە بۆ کوردستان کۆبوونەوەیەکی لەگەڵ سەرۆک هۆزە کوردەکان کرد. شێخ عوبەیدوڵڵا دەیزانی کە دەوڵەتی تورک دەیەوێ بە تیرێک دوو نیشان بشکێنێ. لەو کۆبوونەوەیەدا شێخ عوبەیدوڵڵا وتی: بابی عالی بەقسە ئێستا پشتگیری کورد دەکات، بەڵام ئامانجی سەرەکی ئەوەیە کە ئێمە لە دژی گەلە ناموسڵمانەکان بەکاربێنێ، کاتێک مەسیحییەکانی نەهێشت ئەو جار نۆرەی ئێمەش دێ (جەلیلی جەلیل – ژیانی رەوشەنبیری و سیاسی کورد– چاپخانەی ژینانۆ 1985 ئوپیسالال ل22) شێخ عوبەیدوڵڵا نەک هەر بە سوڵتان عەبدولحەمید هەڵنەخەڵەتا، بەڵکو لە بانگەوازێکدا داوای لە کلدانی و نەستووری و ئەرمەنییەکان کرد کە بەیەکەوە لە دژی دەوڵەتی عوسمانی شەڕبکەن. نەستوورییەکان بە سەرۆکایەتی مار شمعون لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵا رێککەوتن و دەستیان بەشەڕ کرد. دووبارە بۆ ئاشکراکردنی هەڵوێستی شێخ عوبەیدوڵڵا دەمەوێ وتنێکی تری شێخ وەکو نموونە بنووسم کە دەڵێ: (ئەگەر رۆژێک مەسحییەکان نەمێنن تورکیا زوڵم و زۆری خۆی لە بەرامبەر ئێمەی کورد پیادەدەکات) شێخ عوبەیدوڵڵا لە دژی ئێران کەوتە شەرەوەو ئەو کاتە هەردوو دەوڵەتی ئێران و تورکیا بەیەکەوە لە راپەڕینەکەی شێخیان دا. بەم شێوەیە شێخ شکا و تەسلیمی تورکیا بوو و دوورخرایەوە بۆ مەککە. شێخ هەڵات و لە مەککەوە گەڕایەوە بۆ کوردستان و دیسان راپەڕینی دەستپێکردەوە. دوای ئەو راپەڕینە دیسان خۆی و شێخ عەبدولقادری کوڕی دوورخرانەوە بۆ مەککە. شێخ عوبەیدوڵڵای سەرکردەی گەورەی کورد هەر لە مەککە مرد. ئەگەر شێخ عوبەیدوڵڵای فتوای دەست (لە قەڵاچۆی ئەرمەن بکێشنەوە)ی رانەگەیاندبایە لەلایەن کوردەوە کارەساتی زۆر گەورە

بەسەر ئەرمەن دەهێنرا، لە ساڵی 1880وە هەتا ساڵی 1895. پێویستە ئەمەش ئاشکرابکەین کە شێخ عوبەیدوڵڵا دیبلۆماسییەکی گەورە بوو، پەیوەندی لەگەڵ دەوڵەتانی رۆژهەڵات و رۆژئاوا هەبوو. ئایا لێرە کێ لە راستە شەقام لایداوە، شێخ عوبەیدوڵڵا یان سوڵتان عەبدولحەمید؟

سوڵتان کوردی بۆچی بوو؟

سوڵتان عەبدولحەمید بۆ ئەوەی سیاسەتی پان تورکیزمی خۆی پیادەبکات، کوردی وەکو سەنگێک بەکاردەهێنا. لە ساڵی 1891دا سوارەی حەمیدەی دامەزراند، بەپێی یاسای ژمارە 223. دامەزراندنی سوارەی حەمیدی بۆ ئەوە بوو کە کورد دژی ئەرمەن و گەلە ناموسڵمانەکانی ناو تورکیا و دژی رووسیا و دژی نەتەوەی کورد بەکاربهێنێ. یەکەمین کوشتاری گەورەش کە بەسوارەی حەمیدی کرا، کوشتاری ئەرمەن بوو لە ساڵی 1894دا لە ساسۆن. لە ساڵی 1898دا سوڵتانی مەزلوم بنەماڵەی بەدرخانی هەموو گرت، ئەشکەنجەیدان و داویش دووریخستنەوە. سوڵتان عەبدولحەمید باجێکی قورسی خستبووە سەر کوردەکان. هەر لەبەر ئەمەش لە ساڵی 1905دا عەشیرەتی بەنجار لە دژی رژێمی عەبدولحەمید راپەڕی و لە ساڵی 1905-1908دا خەڵکی دیاربەکریش لە دژی سوارەی حەمیدی هەڵسانەوە. ساڵی 1906 خەڵکی ئەرزەرۆم لە دژی زوڵم و ستەمی سوارەی حەمیدی راپەڕین. لە ساڵی 1907و 1908دا خەڵکی دێرسیم دژی سوارەی حەمیدی و لەشکری تورک راپەڕین. لە ساڵی 1907 لە بدلیس و وان کوردەکان شۆڕشیان گێڕا، لە ساڵی 1908دا خەڵکی سیواس لە رژێمی عەبدولحەمید راستبوونەوە. لە ساڵی 1896-1895دا

سـولْتان عەبدولحەمیـد 20000 بیـست هەزار ئەرمەنـی بەسـوارەی حەمیدی بەکوشتدا. شێخ عوبەیـدوڵڵای نەهـری لە دژی ئەم کوشـتارە هەڵوێـستی گـرت و نەیهێـشت لەنـاوچەی ئەودا شـتی وا رووبـدات. هەروەهـا شـێخ وتـی: سـبەینێش نـۆرەی کوشـتنی ئـێمەیە. (گـارۆ ساسۆنی لەسەدەی پازدەوە هەتا ئێـستا پەیوەنـدی کـورد و ئەرمەن لاپەڕە 123 چاپخانەی MED). هەروەها خەڵکی ناوچەی قـۆجگیریش بە سـەرۆکایەتی عەلـی شـان دژی ئەم کوشـتارە بـوون. ئەو زوڵـم و زۆرەی سوڵتان عەبدولحەمید لەپێناوی ئەوەدا کە نەتەوە ناتورکەکانی ناو دەوڵەتـی عوسـمانی نەهێڵـێ و بیانکـات بە تـورک. هەر بـۆ ئەم مەبەسـتیش قوتابخـانەی بـۆ کـوڕی سـەرۆک عەشـیرەتە کوردەکـان کردبۆوە لە ئەستەنبول بـۆ ئەوەی بیـانتوێنێتەوە، بەڵام کاتێـک زانـی ئەم پیلانە بەڕێوەناچێ. هەموو ئەو قوتابخانانەی داخستن. ئەو منداڵە کوردانەی کە بۆ خوێندن هاتبونە ئەستەنبول لای عەبدولحەمید وەکـو بارمتە مانەوە لە بریتی باوکیان کە سەرۆکی سوارەی حەمیدی بـوون. سـولْتان عەبدولحەمیـد خـۆی بە تـورکی عوسـمانی دەزانـی و بە بیروباوەڕی تورکی سوڵتان عەبدولحەمید خۆ بەتـورکی قەڵاچـۆدەکرد. هەروەها عەبدولحەمید بەهۆی پارە و پلەی دەوڵەتییەوە خەڵکـی نـا تـورکی بـۆ لای خـۆی کێـشدەکردو زۆر بەوەسـتایی و وردە وردە دەیکردن بەتورک. واتا جیاوازی نێوان سـوڵتان عبدالحمیـد و ئیتحـادو تەرەقی لە شێوازدا بوو.

سـوڵتان عەبدولحەمیـد لە یاداشـتەکانی خۆیـا زۆر بەزەقـی نـژاد پەرستی و شۆڤێنیستی خۆی نیشانداوەو دەڵێ وەکـو جـاران نـاتوانین خەڵکی جولەکە و خەڵکی تر بهێنێتە ناو تورکیا و بیانتوێنینەوە. ئێستا ئـێمە تەنیـا ئەوانە قبوڵـدەکەین بێـنە نـاو خاکمـانەوە کە لە نەتەوەو دینی ئێمە بـن. پێوسـیتە ئـێمە رەگەزی تـورک بەهێـزبکەین. دەبێـت

موسڵمانەکانی بۆسنیا و هیرسک بێنینە تورکیا و لێرە نیشتەجێیان بکەین. لە روئێلە و بەتایبەتی لە ئەنادۆڵ پێویستە رەگەزی تورک بەهێزبکرێ. لەپێش هەموو شتێکیشدا پێویستە ئێمە کوردەکانی ناو خۆمان بتوێنینەوەو بیکەن بەماڵی خۆمان. لەو پادشایانەی کە لەپێش مندا هاتنە سەر تەختی تورکیا کەمتەرخەمیان لەوەدا بووە کە رەگەزی سلافییان بەزۆر نەکرد بەعوسمانی. شوکر بۆ خوا خوێنی ئێمە شکۆدارێتی خۆی پاراستووە. ئەمە لە یاداشتەکانی خۆیدا لە ساڵی 1893دا نوسیویەتی: (سوڵتان عەبدولحەمید یادداشتی رامیاری چاپخانەی دەرگا 1987 ئەستەمبول ل75 بەزمانی تورکی). دیسان لە بەشی ئەرمەن و کوردی یادداشتەکانیدا دەڵێ: ئەمانە، ئەرمەن، خۆیان لە پشت دەوڵەتی گەورەدا دەشارنەوە. هەر کە فرسەتێکیان بۆ هەڵکەوت وەکو ژن هاواردەکەن. ئەمانە نەتەوەیەکی ترسەنۆکن. کوردیش بەپێچەوانەوە بەهێزو شەرکەرن، بەشوانکارەیی ژیانی خۆیان بەردەوامدەکەن، وەحشی و توندن، خۆیان بە ئەفەندی لەقەڵەمدەدەن و ئەمەرنییەکانیش بە نۆکەر (سەرچاوەی پێشوو ل84.)

بەڵێ ئەمە عەدالەت و برایەتیی سوڵتانی مەزلوومە، ئەمە گونجاوترین بۆنەیەکە کاک عومەر سیمانی پێیوایە گەلانی بە یەکتر دوژمنکراوی ئەم ناوچەیە دەتوانن تێیدا بتوێنەوە.

سەعیدی نورسی سوڵتان عەبدولحەمیدی خۆشدەویست، ئەویش خستییە شێتخانەوە.

کاکی نووسەر لە شوێنێکی تری نووسینەکەیدا باسی ئەوە دەکات کە رەوشەنبیرانی ئەو کاتەی کوردستان مەدحی سوڵتان

عەبدولحەمیـدیان کـردووە. کـاک عـومەر دەڵێـت: لەوانە مامۆسـتا سەعیدی نورسی نوێکەرەوەو زانای بە ناوبانگی کوردستانی تورکیا کە زۆر سوڵتانی خۆشدەویست و بە وەلی دادەناو بە(السلگان المقلـوم) ناویدەبرد.

بەراستی ئەمە سەیروسەمەرەیە، لەناو سـەدان نوسـینی سـەعیدی نورسیدا دوو وشـە دەربێنێـت و پاکـانەی سـوڵتانێکی خـوێنڕێژی پـێ بـکەی، بەڵام دیـارە کـاک عـومەر بەدەرمـان بەدوای وشـەیەکی وادا گەڕاوە، بـۆ ئەوەی زیـاتر مێـژووی نەتەوەکەمـانی پـێ بـشێوێنێ و سوڵتانێکی دەسـت بەخـوێنی کـورد سـوری پـێ بێگونـاهە و مەزلـوم دەربخـات. ئەگینـا ئەگەر وانەبـوایە لەنـاو ئەو هەمـوو نوسـینانەی سەعیدی نورسیدا، کە دەیان بەڵگەی ئەوەی تێدایە سـەعیدی نورسـی دژی سـوڵتان عبدالحمیـد و رژێـمەکەی بـووە، بـۆچی تەنهـا ئەم رستەیەی دەرهێناوە؟

ئایـا سـەعیدی نورسـی تـا چ رادەیەک سـوڵتان عەبدولحەمیـدی خۆشویستوە؟ بەپێویستی دەزانـین کە هێنـدێک لەسـەر هەڵوێـست و رەفتـار و نوسـینی سـەعیدی نورسـی بنوسـین. لە سـاڵی 1908دا کوردەکان پێشوازیەکی باشیان لە شۆڕشـی مەشـروتییە کـرد. هەر لەو کاتەدا لەژێر سەرپەرشتی پیرەمێردی مەزنـدا رۆژنـامەی (teawin ne terqi gozetcs kurt) دەردەچـوو. ئەو رۆژنـامەیە (کـورد تەعـاون و تەرەقـی غەزەتـسی) بەرگـری لە مەشـروتیە دەکـردو پیبرۆزبـایی لە خەڵک دەکرد، بە بۆنەی سەرکەوتنی مەشروتییە. یەکێک لە نووسەرە ناودارەکـانی ئەو رۆژنـامەیە (سـەعیدی نورسـی بـوو). کاتێـک کە مەشروتییە سەرکەوت و راگەیاندرا، سەعید نورسی بروسـکەیەکی بـۆ کوردان نارد و داوای لێکردن کە هاوکاریی مەشروتییە بکەن، چـونکە ئێمەی کورد لە دەسەڵاتی موتڵەقی پادشا زەرەردەکەین.

شتێکی ئاشکراو و بەڵگە نەویستە کە مەشروتییە دژی دەسەڵاتی عەبدولحەمید بوو، لەگەڵ ئەمەشدا وەکو دەبینین (سەعیدی نورسی) بەسەرکەوتنی مەشروتییە خۆشخاڵە و داوا لە کوردان دەکات کە مەشروتییە بپارێزن، کە دەڵێ (مەشروتییە یاسای بنەڕەتییە و بیپارێزن، چونکە سەعادەتی ئەم دنیایەمان لە مەشروتییەدایەو لە هەموو کەس زیاتر ئێمە زەرەردەکەین لە ئیستبداد (کوتای جەمال-سەعیدی نورسی 1980 چاپخانەی یەنی ئاسیا ل191 بەزمانی تورکی).

لەسەردەمی حوکمی سوڵتان عەبدولحەمیددا سەعیدی نورسی دوورخرایەوە بۆ شارەکانی وان، بدلیس، ماردین، سعرت و ئەرزەرۆم.

دوای ئەوەی کە هات بۆ ئەستەنبول لەلایەن عەبدولحەمیدەوە خرایە ژێر چاودێرییەوە. کاتێکیش سەعیدی نورسی لە ئوسکوداری سەر بەئەستەنبول بوو، لە شێتخانەی (تۆپ تاشی)یان خزاند، چونکە لە شێتخانە کەسی لێ نەبوو وشیارییکاتەوەو لە دژی عەبدولحەمید هانییدات. جارجارە سوڵتان عەبدولحەمید دەیوست رووتبە و نیشان بدات بە سەعیدی نورسی، بەڵام سەعید کوردی، سەعیدی نورسی قبووڵی نەدەکرد و تەنیا یەک شتی لە سوڵتان عەبدولحەمید داوادەکرد، ئەویش کردنەوەی خوێندگا بوو لە هەموو کوردستانی تورکیا. Qrta asya enwer pasa c.2 sewbet sureyya ayremi لاپەرە 148-147. سەعیدی نورسی بەتایبەتی دەیویست لە تەنیشتی گۆلی وان زانکۆ بکرێتەوە. هەروەها سەعیدی نورسی دینداریکی وشک و دوور لە هەستی نەتەوایەتی نەبوو. هەموو کاتێک شانازی بەکوردایەتی خۆیەوە دەکرد. بە جلوبەرگی کوردییەوە دەگەڕاو دەیویست کوردایەتی و ئیسلام بەیەکەوە بگونجێنێ. سەعیدی نورسی دەڵێت: من نەتەوایەتیش بەئیسلامەتی لەقەڵەمدەدەم.

دیسان سعیدی نورسی دەڵێ: من بەحەوت شتی پیرۆزەوە گرێدارم، لە پێش هەموو شتێکدا من کوردم و بەو ناوە پیرۆزەوە بەستراومەتەوە.

لە ساڵی 1907دا سەعیدی نورسی نامەیەکی بۆ سوڵتان عەبدولحەمید نوسی، تێدا داوای کردنەوەی قوتابخانەی کردبوو لە کوردستان. لەبەر ئەم نامەیە گرتیان و خستیانە شێتخانەوە. هەشت مانگ لە شێتخانەدا ژیانی بەسەربرد. دوای دەرکەوتنی لە شێتخانە وتی لەبەرئەوە نەمدەویست کوردایەتی لەکەداربکەم، شێتخانەم قبووڵکرد. سەعیدی نورسی لە وتارێکی خۆیدا بەناوی حەوت راستییەوە بەم شێوەیە دەدوێت: کاتێک من کەوتمە شێتخانەی ئیستبدادەوە وەکو شێت رەفتارم لەگەڵ دەکرا. ئەگەر بۆ بەرژەوەندیی شەخسی خۆم بەرژەوەندی گشتیم وەلانابا کارێکی راست نەدەبوو، بۆیە من شێتیم قبووڵکرد، من شێتایەتی خۆم قبوڵدەکەم. ئێوە شاهیدبن لە دەرسێکی وادا من سوودوەردەگرم. شانازی بەشێتی خۆمەوە دەکەم. کوردینە بۆ ئەوەی من کوردایەتی لەکەدارنەکەم شێتخانەم قبوڵکرد. من ئیرادەی (سوڵتان عەبدولحەمیدم بۆ مەعاش و پارەو روتبە قبوڵ نەکرد و کوردایەتم لەکەدارنەکرد. (ل80–c.kutay) دوای رووخاندنی دەسەڵاتی سوڵتان عەبدولحەمید، لە ساڵی 1909دا، سەعید نورسی لەگەڵ سوڵتان رەشاد چوو بۆ بالکان و ئوسکوب، بۆ گەشتوگوزار، کەواتە سەعیدی نورسی بە نەمانی عەبدولحەمید لەسەر دەسەڵات سەرخۆش و شادمان بوو.

سەعیدی نورسی لە رۆژنامەی کورد تەعاون و تەرەقیدا نوسیویەتی دەڵێ: بۆ کوردان چی پێویستیە؟ من پازدە ساڵە بیر لەو پێویستە دەکەمەوە. چارەنووسی کوردستان لەلایەن ئەم دوو فکرەوە دەتوانرێ دابینبکرێ 1–یەکێتی نەتەوەیی.

2-زانستی دینی و لەگەڵ ئەویشدا شارستانیەت و پێداویستییەکانی هونەری فێربن و گەشەی پێ بدەن.

ئەمە هەڵوێست و بۆچوونی سەعیدی نورسی بوو دەربارەی نەتەوەو دین و خەلافەتی عوسمانی، بەتایبەتی سوڵتان عەبدولحەمید. ئەمەیش پلەی دینی رۆڵەکانی کورد بوو لە ئیمپراتیۆریەتی عوسمانیدا. دەربارەی شێخ رەزای تاڵەبانیش کاک عومەر دەڵێ: تەنانەت شێخ رەزای تاڵەبانیش تا ماوەیەک خۆشیویستووەو قەسیدەی لە مەدحی حوکمیدا وتوە، بەڵام شێخ رەزای تاڵەبانی لە شیعرێکیدا دەڵێ: بەبیرم دێ سلێمانی کە دار الملکی بابان بوو نە مەحکومی شاهی عەجەم و نەسوغرەکێشی ئالی عوسمان بوو. واتا ئەو برایەتیی ئیسلامییەی کاک عومەر عەلی باسیدەکات لە کاتی دەوڵەتی عوسمانیدا لای شێخ رەزا بێکاری و سوغرەکێشی بووە. یەعنی لە دەوڵەتی عوسمانیدا کورد تەنیا سوغرەکێش و کۆیلە بووە، نەک برای تورک و موسڵمان. ئەمەش راستییەکی بەڵگەنەویستە، چونکە برایەتی لەسەر بناغەی دادگەری راستەقینە دەگونجێ، نەک لەسەر ئەساسی براگەورەیی و برابچووکی. سەدان ساڵە ئەگەر ئەوان براگەورەن بۆچی جارێکیش برا گەورایەتی بەشی ئێمە نەبێت؟ بۆچی ئێمە هەر برا بچووک بین؟ برایەتی بەم شێوەیە برایەتی نییە. کۆیلایەتییەو سوغرەکێشییە. راستە سوڵتان عەبدولحەمید مەزلوم بوو، چونکە نەیدەتوانی دەسەڵاتی خۆی لەگەڵ عەقڵ و یەکسانی و دیموکراتی بەردەوام بکردایە، تەنیا شتێکی دەزانی، ئەویش ئەوە بوو کە بەهۆی وێرانکردن و قەڵاچوو کوشتنەوە دەیتوانی دەسەڵاتی خۆی بەردەوامبکات. سەعیدی نورسی کە رەخنەی لە ئیستبداد دەگرت. ئەو ئیستبدادە هی عەبدولحەمید بوو. ئەگەر ئینسانێکی مەزلوم نەبایە کوشتاری ئەرمەنی نەدەکرد، ئەگەر مەزلوم نەبایە دەستی

کوردی بەخوێنی ئەرمەنیان سوورنەدەکرد، ئەگەر ئەو مەزلوم نەبایە سەدان رەوشەنبیری دەربەدەرنەدەکرد. ئەگەر ئەو مەزلوم نەبایە ئینسانی وەکو سعیدی کوردی نەدەخستە شێتخانەوە. ئایا ئەمانە سیفاتی ئینسانێکی مەزلومە بە بۆچوونی کاک عومەر؟ ئایا شێخ سەعیدی پیران بەحەسرەتی سوڵتانی مەزلووم بوو؟ ئایا بەڕاستی شێخ سەعید دەیویست خەلافەت بگەڕێنیتەوە؟ یان ئەمە تەنیا خەیالی کاک عومەر سیمانییە؟

ئایا راپەڕینی شێخ سەعیدی پیران بۆ گەراندنەوەی خەلافەت بوو یان بۆ کوردستانێکی ئازاد؟

کاک عومەر علی سیمانی لە شوێنێکی تری نوسینەکەیدا دەڵێ: هەر پاش هەڵوەشاندنەوەی زۆرەملیی خەلافەتیش شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران لە کوردستانی تورکیا هەڵگیرسا بۆ گێڕانەوەی خەلافەت. بێگومان ئەمە راست نییە و ئامانجی شێخ سەعیدو راپەڕینەکەی گەڕاندنەوەی خەلافەت نەبوو، بەڵکو دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی بوو. لە ساڵی 1922دا لە ئەرزەرۆم لە ژێر سەرپەرشتی خالد بەگی جبرانیدا کۆمیتەی سەربەخۆیی کوردستان پێکهێنرا. لە گەلێک ناوچەی کوردستانی تورکیا لیژنەی خۆیان کردەوە، پەیوەندییان بە ئەفسەر و دەرەجەدارە کوردەکانی ناو سوپای تورکیاوە کرد. ئامانجی کۆمیتە ئەوە بوو کە کورد کولتووری خۆی لەبیرنەچێتەوەو بەکوردان بسەلمێنن کە سیاسەتی خۆێن و ئاسنی تورک چۆنە؟ چۆن دەبێ با ببێ، پێویستە کورد لەبن سایەی تورک دەرکەوێ و دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی دابمەزرێنن.

کـۆمیتە دەیوسـت لە مـانگی حـوزەیرانی سـاڵی 1925دا راپەڕیـن دەستپێبکات و دەیویست هەتا ئەو کاتە پەیوەندی بەهەموو سـەرۆک هـۆزە کوردەکـانەوە بکـات و رێکیانبخـات بـۆ راپەڕیـن، بەڵام لەبەر هێنـدێک هـۆ راپەڕیـنەکە لەپـێش وەختـی دیـاریکراودا تەقیـیەوە. گرنگترین هۆکان ئەمانەن.

1-سەرۆکی لیژنەی بەدلیس و ئەندامی پەرلەمانی تورکیـا (یوسـف زیابەگ) پێش کاتی دیاریکراو کەوتە جموجۆڵ.

2-خەڵکی بەیتوشەبابی سەر بەهەکاری، راپەڕین.

3-هێندێک نوسراو و بەڵگەی راپەڕینەکە کەوتە دەستی دەوڵەت.

4-لەنزیک موش، جەندرمەیەک جنێوی بە کوڕی ئاغـایەکی کـوردە داو لە ئەنجامدا شەڕ دەسـتپێکردو کـوڕە ئاغـاکە لەلایەن دەوڵەتەوە گیـراو لە زینـدانی مووشـیان کـرد. دواى شکـستی بەیتـول شـەباب، دەوڵەتـی تـورک پێیوابـوو کە زۆر بەئاسـانی دەتـوانێ بزافـی کـورد دامرکێنێتەوە. لەبەر بێدەنگی کورد دەوڵەتی تورک وەغیـرەت کەوت. سـەرۆکی لقـی مەرکەزی کـۆمیتەی سـەربەخۆیی کوردسـتان لەلایەن دەوڵەتـی تـورکەوە گیـرا. کـۆمیتەی ناوەنـدی کـۆمیتەی سـەربەخۆیی کوردستان بڕیاریدا کە پێویستە خالد بەگی جبرانلی و یوسف زیـابەگ بەربدەن. بۆ راپەڕینی گشتی فەرمانیان بۆ هەموو کوردستان ناردو لە جێگـای خالـد بەگـیش شـێخ سـەعید پیرانیـان بە سـەرۆکی کـۆمیتە هەڵبژارد. دەوڵەتی تورک لە گوندی پیران دەستی بەئاژیتاسیۆن کردو ئەمەش بـوو بەهـۆی ئەوەی کە راپەڕیـنەکە زوو دەسـتپێبکات. دواى شکـــستی راپەڕیـــنەکە 50000 پەنجـــا هەزار کـــورد کـــوژران، 47 سەرکردەی راپەرینـەکە لە محکـمەی ئیـستقلالی تـورک لە دیـاربەکرو خەرپوت و مەلاتیە لەسێدارەدران. لەناو ئەمانەدا سیناتۆر و سـەرۆکی کوردستان تەعالی جەمعەتی شێخ عەبدولقادری کوڕی شـێخ عەبـدوڵڵا

و شاعیر کەمال فەیزی بەگ و دکتۆر فوئادو ئەوقات (تۆفیـق بەگ) هەبـوون. شـێخ سـەعید لەپـێش لەسـێدارەدانیدا ئەم وەسـیەتنامەیەی پێشکەشی نەتەوەی کورد کرد: کۆتـایی بە ژیـانی ئەم دنیـایەم هـات. من پەشیمان نیم، چـونکە بـۆ نەتەوەی خـۆم دەبـمە قوربـانی، بەڵام هیوادارم نەوەکانمان لەپێش چاوی دوژمنان شەرمەزارمان نەکەن.

خالد بەگی جبرانیش لەپێش لەسێدارەدان وتـی: مـن تەنیـانیم، لە ئێـران و میزۆپۆتامیـا، هێزێکـی گەورەی نەتەوەی کـوردم لەپـشتە. ئەمرۆ ئێوە من لەسێدارەدەدەن، بەڵام هیچ گومانم نییە کە سـبەینێ نەوەکانمان تەفروتوناتاندەکەن. شێخ عەبدولقادریش وتـی: (زاتەن بـۆ رووخاندن و خراپکردن هـیچ کەس لە ئێـوە بەناوبـانگتر نیـیە، ئێـوە ئێرەشـتان کـرد بە کەربەلا. ئەمە بـزانن کە سـەربڵندی و شـەرەف لە وەحشیەت و بـێ مەرحەمەتـی وەدەسـت نـاکەوێ، نەمێنـێ تـورک). یوسف زیابەگیش لەبەردەم پەتـی سـێدارە وتـی: مـن دەترسـام ئێـوە روتبە و کورسیمان بدەنێ و بمانفریوێنن. شوکور بۆ خوای مەزن ئێوە بەگـولله و پەت بەخێرهاتنتـانکردین. هـیچ پەشـیمان نـیم، ئەمە دەرسـێکە و نەوەکانـشیمان تۆڵەمـان دەسـتێننەوە. دوکتـۆر فوئـادیش بەهەمان شێوە، وتی: هەمیشە بیرم دەکردەوە کە بۆ وڵاتی خۆم ببم بەقـــۆچی قوربـــانی. بێگومـــان ئەم خـــاکەی ئـــێمە لەســـەری لەسێدارەدەدرێین ئـاڵای سـەربەخۆیی تێـدا بەرزدەکـرێتەوە. بێگومـان ئەمانە هیچ شک و گومانێک ناهێڵن لەو راستیەی کە راپەڕینـی شـێخ سەعیدی پیران بۆ سەربەخۆیی کوردستان و مافی رەوای گەلی کـورد بووە، نەک بۆ گەڕانـدنەوەی خەلافەت وەکـو کـاک عـومەر دەڵێـت، چونکە لەناو ئەم هەموو وەسیەتنامە و ئەو هەموو دروشم و قسانەی سەرەمەرگدا قەت یەکێک لەو سەرکردانە باسـی گەڕانەوەی خەلافەت و شتی لەو بـابەتە ناکـات، بـێچەوانەوە هەموویـان لە دژی نەتەوەو

دەسەڵاتی تورک قسەدەکەن و پەندو ئامۆژگاریمان بۆ جێدەهێڵن. ئەوقات تۆفیق بەگیش لەبەردەم پەتی سێدارە وتی: لاشەکەم نیشانی هەموو گێتی بدەن، با هەموو کەس بزانێ کە بۆ بەرژەوەندی شەخسی خۆم نا، بەڵکو بۆ بەرژەوەندی نەتەوەکەم شەڕدەکەم، بژی کوردستان.

قۆچ زادە عەلی رەزا بەگیش بەهەمان شێوە وتی: چەکەکەم لە دژی نەتەوەی خۆم بەکارنەهێنا، دژی نەتەوەی تورک بەکارمهێنا، بۆیە زۆر دڵخۆشم کەوا ئێستا ژیانی خۆم بۆ کوردایەتی دەکەم بە قوربانی.

شاعیر مەلا عەبدولرەحمانیش فەرمووی: هەی بێ چارەیینە، من ئێوە لەبەر پێی خۆدا زۆر بچووک دەبینم، باش بزانن کورد دار نییە، دەمرێ، بەڵام نابردرێ. هیرانی زادە شاعیر کەمال فەیزی کە ئەویش یەکێک بوو لە سەرکردەکانی راپەڕینی ساڵی 1925، لە پێش لەسێدارەدانیدا وتی: کوردستانی بەهەشت هی ئێمەیە و ئێمە خاوەن ماڵین، کێ چی دەڵێ با بڵێ دیسان هی ئێمەیە. هیچ هێزێک ناتوانێ رێگەی هاتنە ناو کوردستانمان لێ بگرێ، چونکە هی ئێمەیە.

GARO SASONI KURT UIUSAI HARAKTIARI VE 15 YY DAN GUNUMUZE ERMENI KURT ILISKITERI MD YAYINLAR ISTANBUL-1992 لەکاتی راپەڕینی شێخ سەعیدی پیراندا کە کورد شاری خەرپوتی گرت، شێخ سەعیدی شەریف قوماندانی جەبهەی خەرپوت و مەبعوسی دەرسیم، حسن خیری بەیەکەوە نامەیەکیان بۆ هۆزەکانی دەرسیم ناردو تێیدا داوایانکرد کە شارەکە بیارێزن، هەتا ئەوان دەچن بۆ لایان. 1925/3/6 حەسەن خەیری عەلەوی بوو (دکتۆر نورسی دەرسیمی KURDISTAN DERSIM TARIHINLA کوردە عەلەوییەکان لەسەردەمی

ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا زۆر جاران بەکۆمەڵ دەکوژران. هۆی ئەم کوشتارانەش دینی و نەتەوەیی بوون. پەیوەندی کوردە عەلەوییەکانی دەرسیم لەسەر مەسەلەی ئاین لەگەڵ کوردە سونیەکانیش خۆش نەبوون. خۆیان بەموسڵمان لەقەڵەمدەدا، بەڵام وەکو سونییان رۆژوناگرن، نوێژناکەن، مزگەوتیان نییە و ناشچن بۆ حەج. بەکورتی ئەمانە ناتوانن بەتەواوی لەناو دینی ئیسلامدا جێی خۆیان بکەنەوە. لەگەڵ ئەمانەشدا عەلەوییەکانی دەرسیم عیبادەتی تایبەتی خۆیان هەیە. لەو شەڕەدا کورد و سونییە سەرهەڵداوەکان داوایان لە کوردە عەلەوییەکان کرد کە بەشداری سەرهەڵدان بکەن. ئامانجی سەید رەزاش ئەمە بوو کە هێرش بکاتە سەر سیواس. ئێمە ناڵێین دەوری دین لە سەرهەڵدانی شێخ سەعیددا نەبوو، بەڵام بەپشتیوانی ئەم بەڵگانەو سەدان بەڵگەی تریش دەیسەلمێنین کە رۆڵی نەتەوەیی لەم راپەڕینەدا لە رۆڵی دینی زۆری زیاتربووەو ئامانجیش کوردستانی ئازادبووە، نەک گەڕاندنەوەی خەلافەت. لە کوردستانی باکوور هەرکەسێک ئەم بۆچوونەی کاک عومەری هێنابێتە زمان و بزووتنەوەی کوردی وەکو کۆنەپەرست و خوازیاری گەڕانەوەی خەلافەت لەقەڵەمدابێ، کەمالیست بووە، کەمالیستەکانیش لەسەرەتادا راپەڕینی شێخ سەعیدی پیرانیان بەکۆنەپەرست و خەلافەتخوازو دروستکراوی دەستی ئینگلیز لەقەڵەمدەداو دەیانەویست بەم شێوەیە نیشانی براقی پێشکەوتنخوازی جیهانی بدەن. لەبەرئەمە پێویستە تەماشای کتێبی د. کەمال مەزهەر بکەن و بیخوێننەوە، کە دەربارەی ئەم راپەڕینە گفتوگۆی لەگەڵ نووسەران و مێژووناسان و ئەکادیمیسیانی رووسیا کردووە. بۆ ئەوەی زیاتر زانیاریمان هەبێ، پێویستە تەماشای یاداشتەکانی حەسەن هۆشیار بکەین (بەرگی یەکەم).

مامەڵەی دەوڵەت لەگەڵ کورد جێی سەرنجی ئیسلامی سیاسی نەبووە

سەعید نورسی لەدوا ساتەکانی تەمەندا

شۆڕشگێڕانی باکوور

نوری دەرسیمی

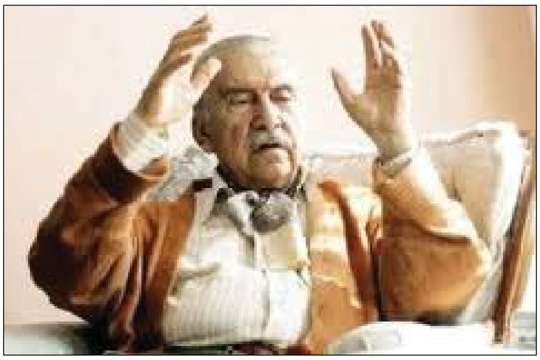

عەبدولمەلیک فورات نەوەی شێخ سەعیدی پیران

ئەتاتورک لەگەڵ کۆمەڵێک کەسایەتی کورددا

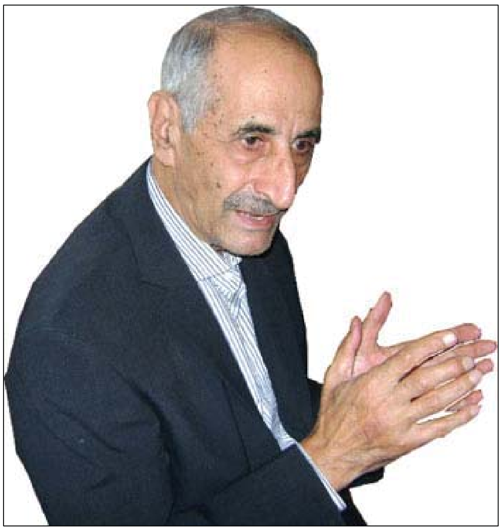

د.کەمال مەزهەر

ئەڵتان تان رەفاهی بەجێهێشت و تێکەڵی بزووتنەوەی نەتەوەکەی بوو

■ فەسڵی چوارەم

بەڵێ ئەوەی دەیڵێیت
چنراوی خەیاڵ و ئەندێشەیە!

نووسینی: نیاز سەعید عەلی

ئەم بابەتە، بەسێ بەش لە ژمارەکانی
(1292، 1293، 1297)، لە ڕۆژی (24ـ26ـ1996/5/31)ی ڕۆژنامەی
(کوردستانی نوێ)دا بڵاوبۆتەوە.

لێکۆڵینەوە و وتار

*نیاز سەعید عەلی

-لەدایکبووی ساڵی **1967**، سلێمانی، گەڕەکی چوارباخ

-ئەندامی کارگێڕی مەکتەب، لە ناوەندی پێگەیاندنی کادیران

-لێپرسراوی پەیمانگای کادیرانی قەڵاچوالان

-خاوەنی چەندین بڵاوکراوەیە، لە کتێب و نامیلکە و

بەشی یەکەم

ماوەیەک بەر لە ئێستا، رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)، مێزگردێکی لەسەر تەوەری "ئایندەی حوکمڕانی لە تورکیا" بۆ ژمارەیەک لە بەشداربووان سازکرد و بە چەند ئەڵقەیەک لە رۆژنامەکەدا بڵاویکردەوە. لەو مێزگردەدا هەڵوێست و دیدو بۆچوونی حزبی رەفاهی ئیسلامی، لە ڕووی چارەسەر و کاریگەریی لەسەر کێشەی کورد لە تورکیا، بە خراپی هەڵسەنگێندرا و خرایەڕوو، ئەو هەڵسەنگاندنە بووە هۆی وروژاندنی کاک (عەلی عومەر سیمانی) و لە کاردانەوەدا، ناوبراو بەوتارێک کەوتە بەرگریکردن و پاکانەکردن بۆ حزبی رەفاهی ئیسلامی.

وتارەکەی کاک (عومەر عەلی سیمانی)، بەناوونیشانی "پرۆژەی برایەتی ئیسلامی... لەنێوان (...!!)و واقعییەتدا) بوو، لە ژمارە (1242)ی رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)دا بڵاوکرایەوە، تیایدا نووسەر لە ڕوانگەی مەعریفە و خیتابی سیاسیی ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی سیاسییەوە رۆشنایی خستۆتە سەر مەسەلەکان، رەفاهی و ڕەهایی حوکمیان بەسەردا دەدات، لەم ڕووەوە کەوتۆتە پاکانە و پاساوهێنانەوە بۆ هەڵوێست و بۆچوونی حزبی رەفاهی ئیسلامی، سۆزدارانە کەوتۆتە وەسف و ستایشێکی رۆمانسییانەی ئەو حزبە و ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی داڕماو، خەو بە گەڕانەوەو ژیاندنەوەی ئەو ئیمپراتۆرییەتەوە دەبینێت و حزبی رەفاهی ئیسلامییش بە سوارچاکی ئەو خەوە دادەنێ!!

بە قۆستنەوەی هەمان ئەو هەل و دەرفەتەی کە بەو نووسەرە بەڕێزە دراوەو تیایدا سەربەستانە، لە مینبەری رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)وە، دوور لە هیچ سانسۆر و مەرجێک، ئەو وتارەی بڵاوکردۆتەوە، منیش بە مافێکی رەوای خۆمی دەزانم کە بەدواداچوونێکی هەڵسەنگاندنانەی رەخنەییم هەبێت، لەسەر بەشێک لە بیروبۆچوون و لێکدانەوەکانی نووسەر.

یەکێک لەو هۆکارە سەرەکییانەی پاڵی پێوە نام ئەو بەدواداچوونە لەسەر وتارەکەی ئەو بەڕێزە بکەم، ئەوەیە کە نووسەر دوور لە راستیی مێژوویی، پێچەوانەی رووداو و واقیعە تۆمارکراوەکان، کەوتۆتە پیاهەڵدانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی و تیایدا ئاماژە بە ئەوپەڕی دادپەروەریی و برایەتی ئیسلامی نەتەوەکان، لە سایەی ئەو ئیمپراتۆرییەتەدا، دەکات، پاشان حزبی رەفاهی ئیسلامییش وادەناسێنێت، کە ئەم پرۆسێسە مێژووییە زیندوودەکاتەوە، نووسەر لەم ڕووەوە هەوڵدەدا، هەموو دید و ڕاوبۆچوونەکانی خۆی بە رەهایی، دوور لە بەکارهێنانی زمانی لۆژیک، دوور لە خوێندنەوەی واقیع و لەبەرچاوگرتنی پێشکەوتنەکان و گۆڕانکاریی قۆناغەکان، بێ درککردن بەو ڕاستییەی کە شکستی مێژوویی تراژیدیایە و دووبارەبوونەوەشی کۆمیدیایە، بسەپێنێت.

* نووسەر لە سەرەتای وتارەکەیدا نیگەرانیی خۆی دەردەبڕێت لە بەرامبەر ئەو بابەت و وتار و نووسینانەی لەم دواییانەدا لەسەر حزبی رەفاهی ئیسلامی بڵاوکراونەتەوە، بە مێزگردەکەی رۆژنامەی (کوردستانی نوێ)شەوە، کە تیایاندا حیزبی رەفاه وەکو ناحەز و هەڕەشە و مەترسییەک لەسەر کێشەی کورد لە تورکیا و ئەزموونی حکومەتی هەرێمی کوردستانی عێراق هەڵسەنگێندراوە. نووسەر لەم رووەوە دەڵێت (دروستکردنی گومان بوو لە ڕاستیی بانگەوازە

ئیسلامخوازییەکەی رەفاه و تاوانبارکردنی بە شۆڤێنییەت و درێژەکێشانەوەی کەمالیستی)٠

سەرەتا بەپێویستی دەزانم، ڕۆڵ و ئەرکی سەرەکیی حزبی رەفاهی ئیسلامی لە قەیران و ململانێی سیاسی تورکیادا، بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانەی خوارەوە ڕوونبکەمەوە٠

1- لەکاتێکدا کە یەکێک لە شەش پرانسیپەکەی (کەمال ئەتاتورک) لە دامەزراندنی دەوڵەتی تورکیادا، سیستەمی عەلمانی بوو، واتە جیاکردنەوەی ئایین لە سیاسەت، ئەو پرانسیپەش لە تورکیا بە شەرعیەتی دەستووریی و یاسایی دەپارێزرێت، کەچی حزبی رەفاهی ئیسلامی تێکەڵاوکەری ئایین و سیاسەت، بەو هەڕەشەیە لە سیستەمی عەلمانی، ڕێپێدراوە ئازادانە، بێ لێپرسینەوەی دەستووریی و یاسایی، کاری سیاسی خۆی بکات، ئەم هاوکێشە سیاسییە چۆن لێکدەدرێتەوە؟!

2- تاکو ئێستا دەستووری تورکیا، بە ڕەسمی ئایینی ئیسلامی نەناساندووە، وەکو ئایینی رەسمی و زۆرینەی وڵات، لەکاتێکدا کە زیاتر لە (95٪)ی خەڵکی تورکیا بە ئایین ئیسلامن و یاسای حزبەکانیش مۆڵەت بە دروستبوونی حزبی ئایینی نادات، ئەگەر حزبە عەلمانییەکان لەلایەن حکومەتەوە بوودجەی داراییان بۆ دابینکرابێت، حزبی رەفاهیش هەمان ئیمتیازی هەیە، ئایە ئەم پارە پێ بەخشینەی حکومەتی عەلمانی، قازانجی شاردراوەی لەپشتەوە نییە؟!

3- لە کودێتای یەکەمی تورکیادا، ژەنەڕاڵەکانی سوپا، لە مەلەفی تاوانبارکردن و لەسێدارەدانی (عەدنان مەندریسی) سەرۆک کۆماردا، لە یەکێک لە تاوانەکانیدا جەختیانکردبوو لەسەر ئەوەی کە

(مەندریس) بانگی نوێژکردنی لە تورکییەوە کردبوو بە عەرەبی و ڕێی بەخوێندنی وانەی ئایینی داوە، لە کودێتای دووەمدا کۆنە دەروێشی تەریقەتی نەقشبەندی و تازە سیاسەتمەدار (نەجمەدین ئەرباکان)ی سەرۆکی حزبی سیستەمی نیشتمانی نیمچە عەلمانی و نیمچە ئیسلامی سیاسی ناکاریگەر و بێ نفوز و پەراوێزکەوتوو، لەلایەن ژەنەڕاڵە کودێتاچییەکانەوە هەڵدەوەشێندرێتەوە، دواتر هەمان (ئەربەکان) حزبێکی تری پابەند بە پرانسیپەکانی دەستووری عەلمانی دادەمەزرێنێت، بەناوی حزبی سەلامەی نیشتمانی، پاشان کودێتای سێیەم، ئەم حزبەش هەڵدەوەشێنێتەوە، هەروەها دادگای سەربازیی بڕیاری زیندانیکردنی (نەجمەدین ئەرباکان) و دوورخستنەوەی لە سیاسەت و قەدەغەکردنی کاری سیاسیی لێی بۆ ماوەی (10) ساڵ دەردەکات، ئەمە لەکاتێکدا کە هۆکاری سەرەکی هەڵوەشاندنەوەو زیندانیکردن و دوورخستنەوەی (نەجمەدین ئەربەکان)، تەنها خۆپیشاندنێکی ئەندامانی ئەو حزبە بوو لە شاری (قۆنیە)، کە تیایدا خۆپیشاندەران دروشمی ئیسلامیان هەڵگرتبوو، کەچی لەئێستادا حزبی وەفاهی ئیسلامی ساڵانە چەندین کۆنگرە و بۆنە و یاد و کۆبوونەوەی ئیسلامی جیهانیی سازدەدات، هەروەها چەندین خوێندنگەی ئایینی کردۆتەوە، چەندین کەناڵی تەلەفزیۆن و رادیۆ و ڕۆژنامە و گۆڤار و دەزگای چاپەمەنی و بڵاوکردنەوەی داناوە، سەرەڕای چەندین دامودەزگای جۆراوجۆری تر، لە هەمان کاتدا کار لەسەر بووژانەوەی کەلتوور و کەلەپووری ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی دەکات، لەلایەکی تر ژنان بەموحەجەبە دەکات، یان خوێندنەوەو نووسین بە پیتی عەرەبی فێری منداڵان و لاوان و ئەندامەکانی دەکات، هەروەها خوتبەی هەینی لە مینبەری مزگەوتەکانەوە پێشکەشدەکاو... هتد، کەچی

ژەنەڕاڵەکانی سوپا و ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوەیی تورکیا و وەزارەتی ناوخۆ چاویان لێ پۆشیوە، نهێنی ئەو چاوپۆشینە لەچیدایە و ئەمە بۆ وایە؟!

4- کودێتای سێیەم، (نەجمەدین ئەرباکان) و حزبەکەی لە سیاسەت دوورخستەوەو یاساغیکردن، کەچی لە ساڵی (1983)دا حزبی رەفاهی ئیسلامی دادەمەزرێت و لە ساڵی (1987)دا ئەو بڕیارەی دادگای سەربازیی ژەنەڕاڵەکانی کودێتای سێیەم تەعدیل دەکرێ، کە بڕیاری دابوو بۆ ماوەی (10) ساڵ کاری سیاسی و حزبایەتی لە ئەربەکان قەدەغەبکات، ئەوەبوو بۆیان کرد بە (7) ساڵ و یەکسەر بە دوایدا (ئەرباکان) دەبێتە سەرۆکی حزبی رەفاهی ئیسلامی، دروستبوونی حزبی رەفاهی ئیسلامی و لابردنی ئەو بایکۆتی سیاسی و حزبایەتییە لە ساڵی (1987)دا لەسەر (ئەرباکان)، ئەمە لەکاتێکدا کە ئەو حزبە لەسەر دەستی لایەنگر و هەوادارانی (ئەرباکان) لە ساڵی (1983)دا دامەزرابوو، خۆی لەخۆیدا تیشکی سەوزی ناوەندی دەسەڵات و بڕیاردەری تورکیا بوو، بۆ بەکارهێنانیان لە بازنەی ململانێ و ناکۆکییەکان.

5- ئایا ئەو ململانێ و ناکۆکییانە چین کە حزبی ڕەفاە ڕووبەڕووی دەبێتەوە، ئایا ئەو ڕووبەڕووبوونەوەیە ناچێتە خانەی خزمەتکردنی بەرژەوەندییەکانی ناوەندی دەسەڵات و بڕیاردەر لە تورکیا، کە لە پشتی ئەو سیاسەتەوەن؟.

تێگەیشتن لەم پرسیارانە و لێکدانەوەی هاوکێشە سیاسییەکان و شیکردنەوەی بارودۆخە جیاوازەکان و دەستنیشانکردنی جەمسەرەکانی ناو بازنەی ناکۆکی و ململانێکان و شارەزابوون لە چۆنیەتی بیرکردنەوەی ناوەندی دەسەڵات و بڕیاردەرەی تورکیا و شوێنی حزبی رەفاە، وەکو کارەکتەرێک لە گەمە سیاسییەکاندا، ڕۆڵیان دەبێ

لە هەڵـدانەوەی دەمامکەکـانی سـەر حزبـی ڕەفـاه و دەرخـستنی جەوهەر و ماهیەت و وەزیفەی سیاسیی ئەو حزبە.

حزبی ڕەفاهی ئیسلامی زەمینـەی پیادەکردنی دەسـەڵاتی سیاسـی گـاریگەر و بەهێـزی سەرتاسـەریی نیـیە لە تورکیـا، لەبەر کۆمەڵێـک هۆکار، لەوانە هەڵوێستی عەلەوییەکـان کە ڕەچەڵەکیـان دەگەڕێـتەوە بۆ مەزهەبی شیعە و زیاتر لە (3/1)ی دانیشتوان پێکدەهێنن، لە دژی حزبـی ڕەفـاهی ئیـسلامی سـوونە مەزهەب، پـشتیوانی لە حـزبە عەلمانییەکان دەکەن، هەروەها پشتیوانی سیاسـەتی بەئەوروپـایبوونی تورکیا دەکەن، لەکاتێکدا کە حزبی ڕەفاهی ئیـسلامی، نـاکۆک و دژی چوونە ناو یەکێتیی ئەوروپای تورکیان، ئەمە لەکاتێکدا بەڕای چاودێرە سیاسییەکان، ڕای گشتیی زۆریـنەی خەڵکـی تورکیـا، لـەگـەڵ گـۆڕینی سیـستەمی عەلمـانی نیـیە و دەنگـدانی (79٪)ی خەڵکـیش بە حـزبە عەلمانییەکان، لە دوایین هەڵبژاردندا، بەڵگەی پشتیوانی زۆرینەی ڕای گشتی خەڵکە لە سیستەمی عەلمانی و لە سیاسەتی بەئەوروپاییکردنی تورکیا لە یەکێتی ئەوروپادا. ئەو دوو هۆکارە دەبنە کۆسپ لەبەردەم تەشەنەسەندنی حزبی ڕەفاهی ئیسلامی و باڵادەستبوونی لە سیستەمی فەرمانڕەواییدا. ئەمە لەلایەک، لەلایەکـی تـر ئەگەری چارەسـەرکردنی کێشەی کـورد لەم کـابینە نـوێیەی حکـومەتی (مەسـعود یەلمـاز)دا و داننان بە مافی نەتەوەیی و سیاسی کورد و مۆڵەتدان بەبوونی حزبـی سیاسی کوردی و ڕۆڵی ئەو حزبە لە هۆشیاریی نەتەوەیـی و خەبـاتی ئاشتی و ئاوەدانکردنەوەی کوردستانی تورکیـا و بووژانـدنەوەی بـاری ئابووری و گرنگیدانی حکومەت بە ناوچە کوردییەکان، بەگوێرەی ئەو بەڵێن و هەنگاوە سەرەتاییانەی ئێـستای حکـومەتی تورکیـا، بەرەبەرە نفوز و پێگە و بنکەی جەماوەریی حزبی ڕەفاهی ئیـسلامی لە نـاوچە کوردییەکاندا کەمدەکاتەوە، سەرەڕای کۆمەڵێک هۆکـار و سیاسـەت و

پــرۆژە و بەرنــامەی تــر، کە لەلایەن دەســەڵاتدارانی عەلمــانییەوە دادەڕێــژرێ و پەیڕەودەکــرێ دەبنەهــۆی دانــانی ســنوورێک بــۆ تەشەنەسەندنی حزبی ڕەفاهی ئیسلامی و تەکینەوەی جەماوەرەکەی.

ناوەندی بڕیاردەر و دەسـەڵاتی تورکیـا، ڕێـی بە دامەزرانـدن و کارکردنی ئەو حزب داوە و دەرفەتی بۆ ڕەخساندووەو لە چەنـدین بـواردا چاوپۆشـی لـێ دەکـات، ئەو ناوەنـدە پاسـاو و زەروورە و ئەرک و میکانیزمەی ئەم حزبە، لە بازنەی ململانێ و تـاکتیکی دژی دژەکەم و بەجەمسەرکردنی لە ململانێیەکـدا، وەکـو کـاردانەوەیەکی ناوەنـد بەڕووی ئۆپۆزسـیۆنە تونـدڕەو و مەترسـیدارەکان، بە پـلەی یەکەم لە خزمەتــی ســتراتیژ و ئاسایــشی نەتەوەیــی تورکیــادا بینیوەتەوە.

گەورەتـرین هەڕەشـە و مەترسـی لەسـەر سـتراتیژ و ئاسایـشی نەتەوەیـی تورکیـا، لای ئەو ناوەنـدە، بـریتییە لە کێـشەی کـورد بەگشتی و کێشەی پەکەکە بەتایبەتی، هەر بۆیە دروسـتبوونی ئەو حـــزبەو لێخۆشـــبوون لە (ئەربەکـــان) لە ســـاڵی (1987)داو گەڕاندنەوەی وەکو سەرۆکی ئەو حـزبەی کە لە دامەزراندنەکەیـدا دوورخراوەیەکی سیاسی بووەو هیچ بەشدارییەکی تیا نەکـردووە، پەیوەســت و هاوکــاتە لــەگــەڵ کــاریگەریی کێــشەی کــورد و گەشەسەندنی پەکەکە و خرۆشانی هەستوسۆزی نەتەوەیـی گەلـی کورد لە تورکیا.

ناوەندی بڕیارو دەسەڵاتی تورکیا، بۆ کپکردنەوەی کێشەی کـورد و لاوازکردنی پەکەکە و خامۆشکردنی هەست و سۆزی نەتەوەیی، سـێ ئامانجیان لەبەرچاوگرت، بەم شێوەیە:

1- پـرۆژەی برایەتـی ئیـسلامی، کە حزبـی ڕەفـاە بانگەشـەی بـۆ دەکرد، ببێتە ئەلتەرناتیڤی پرۆژەی نەتەوەیی پەکەکە.

2- بەکاریگەریی حزبی ڕەفاه لە کوردستانی تورکیادا، ئینتیما بۆ ئایینی ئیسلام زیاتربێت لە ئینتیما بۆ نەتەوە.

3- پەکەکە لاوازبێت و حزبی رەفاه لە کوردستانی تورکیادا بەهێزبێت.

ناوەندی بڕیار و دەسەڵات لە تورکیا، چوار هۆکاری لێکدابووەوە بۆ سوودلێوەرگرتن لە گرتنەبەری ئەو سیاسەتە و هاتنەدی ئەو سێ ئامانجە، هۆکارەکان بریتین لە:

1- پەکەکە حزبێکی چەپڕەوی مارکسییە و دەشێ لە ڕووی ئایینییەوە وەکو خاڵێکی لاوازیی بقۆزرێتەوە..

2- بوونی چەندین مەزهەب و تەریقەتی سۆفی و ڕێبازی دەروێشی، بە بەربڵاویی لە کوردستانی تورکیادا، بەتایبەتی بوونی پەیڕەوکەرانی ڕێبازی سەعیدی نەوەڕەسی.

3- دواکەوتوویی باری کۆمەڵایەتی و کەلتووریی و ئابووری لە کوردستانی تورکیا و کاریگەریی داب‌ونەریت و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە تیرەگەرییەکان و زۆری ڕێژەی نەخوێندەواریی و نزمی ئاستی هوشیاریی.

4- نەبوونی حزبێکی سیاسی کوردی مۆڵەت پێدراوی یاسایی، کە کوردەکان ئینتمای بۆ بکەن.

لەم سۆنگەیەوە ناوەندی بڕیار و دەسەڵات کەوتنە بەکارهێنانی چەکی حزبی رەفاه، بۆ هەرسێ ئامانجەکەی پێشوو، ئەوەبوو ئەو حزبە لە هەموو شارو شارۆچکە کوردییەکاندا، کەوتە کردنەوەی بارەگا و توانیان کاری ڕێکخستن ڕاگەیاندن و بانگەشەو پەروەردەکردن، بە ئازادانە و بە ئاسانی، ئەنجامبدەن.

پەیوەستی و هاوکاتی حزبی رەفاه لەگەڵ پەکەکەدا بەم جۆرەبوو؛ پەکەکە هەرچەندە لە ساڵی (1978)دا دامەزرابوو،

بەڵام لەساڵی (1984)دا خەباتی چەکداریی ڕاگەیاندو مەفرەزەی پارتیزانی لە ناوچەکاندا بڵاوکردەوەو کەوتە هوشیارکردنەوەی نەتەوەیی خەڵک، پێش چەند مانگێک دوور لە ڕێکەوت، بەر لە ڕاگەیاندنی خەباتی چەکداریی پەکەکە، حزبی ڕەفاهی ئیسلامی ڕاگەیاندرا، پەکەکە بنکەی ڕێکخستن و پارتیزانی تۆکمەدەکرد، حزبی ڕەفاهیش بنکە و بارەگای زیاتری دەکردەوەو بە چڕی پرۆسەی بانگەشەکردن و ڕێکخستنی ئەنجامدەدا، پەکەکە هەستوسۆزی کوردایەتی و نەتەوەیی جۆشدەدا، حزبی ڕەفاهیش هەستوسۆزی ئایینی جۆشدەدا، پەکەکە زۆر بەنهێنی و بەردەوام، لە بەردەم شاڵاوی گرتن و ڕاونان و خۆحەشاردان و بەرتەسکبوونەوەی پەیوەندی و تێکەڵاوییەکانی دابوو لەگەڵ جەماوەر، کەچی حزبی ڕەفاهی ئیسلامی بە ئاشکراو بە پارێزگاریی و چاودێری دەوڵەت، لە هەوڵی فراوانترکردنی پەیوەندی و تێکەڵاویی بوو لەگەڵ جەماوەردا، پەکەکە لە دوای ڕاگەیاندنی خەباتی چەکداریی بەهێزتردەبێت، حزبی ڕەفاهی ئیسلامیش بڕیاری (10) ساڵ دوورخستنەوە لە کاری سیاسی و حزبایەتی بۆ سەرۆکەکەی، کە (نەجمەدین ئەربەکان)ە، کەمدەکرێتەوە بۆ ماوەی (7) ساڵ.

ئەمانە هەمووی بۆ ئەوە بوو حزبی ڕەفاهی ئیسلامی بکەوێتە وێزەی پەکەکەو وەکو بێ باوەڕ، یان وەکو باڵێکی بزووتنەوەی ماسۆنیەت و جوولەکە لە دژی کاربکا، هەربۆیە ئەو حزبە لە بانگەشەکانیاندا، بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، ئەندامێتی پەکەکەیان بە کوفر و ئیلحاد فەتوادەدا، ڕەنگە ئەم هۆیە دواتر بووبێتە هۆی ئەوەی پەکەکە هەڵوێستی باشی وەرگرتبێت لەسەر ئایینی ئیسلام، بەتایبەتی لەم ساڵانەی دواییدا.

ئەمە لەلایەک، لەلایەکـی تـر یەکێـک لە هۆکارەکـانی تـری تەشەنەسەندنی حزبی رەفاه، گەمەی سیاسیی پەکەکە بـوو، لـەگـەڵ دەوڵەتـی تورکیـا لە کـاتی هەڵبژاردنـی گـشتی سـاڵی (1991)و هەڵبژاردنە شارەوانییەکانی رابـردوودا، پەکەکە ئەوەی قۆستبووەوە کە تورکیا دەیەوێت ببێت بە ئەندام لە یەکێتی گومرگی ئەوروپا و دواتـر لە یەکێتـی ئەوروپـادا، پەکەکە بە لەبەرچـاوگرتنی ئەوەی یەکێک لە مەرجەکانی یەکێتی ئەوروپا بۆ تورکیا، مەرجی سیـستەمی عەلمانی تورکیاو نەبوونی هەڕەشە و مەترسی ئیسلامی سیاسی بـوو لەسەر ئەو سیستەمە، هەربـۆیە پەکەکە لەکاتی ئەو هەڵبژاردنـانەدا داوای لە کوردەکـان دەکـرد، دەنـگ بە حزبـی رەفـاه بـدەن، تـاکو زۆربـوونی دەنگەکـانی ئەو حـزبە ببێـتە هـۆی شـەرمەزاریی و دروستبوونی ڕەخـنە لەسـەر تورکیـا، پاشان دروسـتبوونی گوشـاری زیاتری پەرلەمانی ئەوروپا لەسـەر تورکیـا، لەلایەک بـۆ چارەسـەری کێشەی کورد، لەلایەکـی تـر بـۆ ڕەوانـدنەوەی هەڕەشـەو مەترسـی لەسەر سیستەمی عەلمانی.

حزبـی رەفـاهی ئیـسلامی، لەو هەڵبژاردنـانەدا، دیماگۆکییـانە ئەم دەنگێدانانەی کوردەکانی بۆ حیزبی ڕەفاه دەقۆستەوەو کاری زیـاتری تیـا دەکـرد، هەروەهـا سیاسـەتی جینۆسـایدی دەوڵەتـی تورکیـای لە نـاوچە کوردییەکانـدا و شکـستی حکـومەت و بێزاریـی خەڵکـی کوردستانی بەو ئاڕاستەیەدا دەبرد، کە حزبی رەفاهی ئیـسلامی وەڵام و چارەسەرە بۆ کێشەی کورد.

حزبی رەفاه چەندین هەنگاو و جموجـۆڵ و کـرداری هەبـوو، کە لەگـەڵ سیـستەمی دیموکراسـی و عەلمـانی تورکیـادا نەدەگونجـا، بـۆ نموونە مادەی (24)ی دەستوور کە رێگری دەکات لە چالاکیی ئایینی، بە ئامـانجی گـۆڕینی سیـستەمی عەلمـانی تورکیـاو مـادەی (160)ی

دەستوور، کە هەر هەوڵدانێک بۆ گۆڕینی سیستەمی عەلمانی تورکیا بەتاوان لەقەڵەمدەدات، بەڵام لەبەرئەوەی ئەم حزبە بەناوی (پرۆژەی برایەتی ئیسلامی)ەیەوە توانیبووی تارادەیەک کاربکاتە سەر ئاستی جەماوەریی پەکەکە، ناوەندی بڕیار و دەسەڵاتی دەوڵەتی تورکیا، لە روانگەی شەڕی تایبەتی دەوڵەتەوە لە دژی کورد و پەکەکە، ئەو حزبە و سەرۆکەکەیان بە پاسەوانی دڵسۆزی تورکیا دادەنا، لەم رووەوە (ماهر قیناق)ی سەرۆکی (دەزگای میت)ی پێشوو، لە لێدوانێکی رۆژنامەنووسیدا، وتی؛ (رەفاە حزبێکی دڵسۆزە بۆ نیشتمانەکەی)، هەروەها سەرکردەی سوپای یەکەمی تورکیا لە ئەستانبوڵ وتی؛ (جاران دەمووت دەبێ ئەربەکان سەری لە لەشی جیابکرێتەوە، بەڵام ئێستا دەڵێم؛ دەبێت پێی ماچبکەین، چونکە دڵسۆزی تورکیایە)، بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە؛ (ژمارە 64ی رۆژنامەی یەکگرتوو کە یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستانی دەریدەکات — وتاری تورکیا لەنێوان هەڵبژاردنی گشتی و کودەتای سەربازیدا - لە نووسینی عەبدولرەحمان سدیق).

بەشی دووەم

* نووسەر لە بڕگەیەکی تری وتارەکەیدا شانازی بەوەوە دەکات، کە زۆرینەی کوردەکان، لە دوایین هەڵبژاردندا، دەنگیان بە حزبی رەفاە داوە، بەڵام ئەم شانازیکردنە لە جێی خۆیدا نییە، دەبووا بەپێچەوانەوە بووایە، هەقبوو نووسەر بەکردار، سیاسەت و هەڵوێست و دید و بۆچوونی ئەو حزبەی لەسەر کێشەی کورد ڕوونبکردایەتەوە، چونکە ئەو حزبە:

1- بەناوی پرۆژەی برایەتیی ئیسلامی بۆ چارەسەری کێشەی کورد، توانیویەتی سوود و قازانجێکی زۆر بە بیری ڕەگەزپەرستی و

کەمالیستی بگەیەنێت، ئەویش بەهۆی ئەو پێگەو بنکەیەی لە کوردستانی تورکیادا پەیدایکردووەو بەهۆیەوە بیروهەستی نەتەوەیی لە مێشکی بەشێک لە کوردەکاندا سڕیوەتەوە، ئەگەر ئەمە گەورەترین خزمەت و دڵسۆزییەکی بەرچاو نەبێت بۆ بیری ڕەگەزپەرستی و کەمالیستی، ئەی دەبێ چی بێ؟

2- هەر بەناوی ئەو پرۆژەی برایەتی ئیسلامییەوە، بۆ چارەسەری کێشەی کورد، توانیویەتی زیان بە بزووتنەوەی رزگاریخوازیی گەلی کورد لە تورکیا بگەیەنێت و بەشێک لە هاوڵاتیانی کورد داببڕێت لەو بزووتنەوەیە و لە پەکەکە، هەروەها توانیبووی بەشێک لە لاوانی کورد، لە بری خەباتی نهێنی و پێشمەرگایەتی و خۆپیشاندان و خەباتی سیاسی بۆ بزووتنەوەکە، بخزێنێتە ناو خوێندنگا و بارەگاکانی حزبی رەفاه و بە ئایدۆلۆژیای ئیسلامی سیاسی پەروەردە و ئاراستەیان بکا، هەروەها لەگەڵ بوونی سیاسەتی دڕندانەی دەوڵەت بەرامبەر بە کورد و بانگەشەکردن بۆ پرۆژەی برایەتیی ئیسلامی، کەچی تاکو ئێستا حزبی رەفاه هیچ کاردنەوە و هەڵوێستێکی لە دژی حکومەت نەبووە، یان سەدان گوند خاپوورکران و خەڵکەکەی ئاوارەبوون، بارەگاکانی حزبی رەفاه، بەو دەوڵەمەندییەی، نەک هەر داڵدەو بەهانای ئاوارەکانەوە نەدەچوون، بەڵکو لە پەرلەمانیشدا هیچ هەڵوێستێکی داکۆکیکارییان لە دژی سیاسەتەکانی حکومەت نەبوو، ئەمە لەکاتێکدا کە حزبی رەفاه حزبێکی سیاسی یاساییە، بۆی هەیە خۆپیشاندانی ئاشتی بەڕێ بخات، حزبی رەفاه تاکو ئێستا بەرامبەر بە پێشێلکردنەکانی مافی مرۆڤی کورد هیچ خۆپیشاندانێکی ئاشتی بۆ داکۆکیکردن لە کورد ئەنجام نەداوە، ئەندام پەرلەمانەکانیشی، بە ئەندام پەرلەمانە کوردەکانیشیەوە، لە پەرلەماندا دەنگیاندا بۆ

درێـژەدان بە سیاسـەتی شـەڕ و حـاڵەتی نائاسـایی لە کوردسـتانی تورکیادا، لەوەش خراپتر ئەم حزبە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی گەلی کـورد لە تورکیـا بە تیرۆریـست تاوانباردەکـات، کـاتی خۆشـی لە (12)ی تەممـــوزی (1993)دا ئەو حـــزبە لە بەنـــدی شەشـــەمی پێشنیازێکیاندا بۆ رووبەرووبوونەوەی (خۆیـان وتەنـی) تیرۆریـستانی کورد، داوای پێکهێنانی هێز و سوپایەکی تایبەتیـان کـردووە لە دژی پ.ک.ک، هەروەها لە (12)ی تەمموزی هەمان ساڵیـشدا (شـەوکەت قازان)ی سەرۆکی فراکسیۆنی ئەو حیـزبە لە پەرمانـدا، لە ژمـارەی ڕۆژی (22)ی تەممـــوزی ســـاڵی (1993) رۆژنـــامەی (زەمـــان)دا، رایگەیاندووە کە حزبی رەفاە دژی وتنەوەی وانەی کـوردین و دژی کردنەوەی کەناڵی رادیۆو تەلەفزیۆنن بە زمـانی کـوردی، هەروەهـا جەختیکردووە لەسەر ئەوەی کە ئەو دوو مـافە کەلتـوورییە دەبـنە هـۆی پارچەپـارچەبوونی تورکیـا. بـۆ زانیـاری زیـاتر سـەبارەت بە هەڵوێـستی حزبـی رەفـاە، لەسـەر کێـشەی کـورد، بـڕوانە وتـاری؛ (حزبـی رەفـاە و کێـشەی کـورد لە تورکیـا، رۆژنـامەی کوردسـتانی نوێ، ژمارە (1213).

3- حزبی ڕەفاە، لە دوایین هەڵبژاردندا، بەهۆی پێگە و بنکەی لە شـارە کوردییەکانـدا، زۆریـنەی هاوڵاتیـانی کـوردی بە چەشـنێک چەواشەکردبوو کە دەنگ بۆ (هادیـپ) نەدەن، (هادیـپ) ئەو بەرەیە بوو کە نوێنەرە کوردەکانی تورکیای تیا کۆبووبـووەوە، حزبـی ڕەفـاە لەو هەڵبژاردنەدا توانی رێژەیەکی بەرچاو لە دەنگەکان لە کوردستانی تورکیـادا مـسۆگەربکا، ئەمە لەکاتێکـدا (هادیـپ) رێـژەی یاسـایی بەدەست نەهێنا تاکو نـوێنەری بچێـتە پەرلەمـانەوە. ئەگەر (هادیـپ) نوێنەری هەبووایە لە پەرلەمان، ئەوا دەیتوانی لە ململانێ و نـاکۆکی و مانۆری نێوان (تانسۆ چیللەر) و (مسعود یەڵمـاز)دا، بـۆ پێکهێنـانی

حکومەت، موزایەدەی سیاسی بۆ سەلماندنی چەند مافێکی نەتەوەیی، لەگەڵیاندا بکات.

4- حزبی ڕەفاه، دژی مانەوەی بنکەی ئەنجەرلیکن، ئەو بنکەیەی کە ناوچە رزگارکراوەکانی کوردستانی عیراق دەپارێزرێت، لە دەستدرێژییەکانی (سەدام حسێن)، ئەمە لەوەوە سەرچاوەیگرتووە کە ئەو حزبە، دکتاتۆری عێراق؛ بە دۆستی خۆی دەزانێت، هەربۆیە ئامادەیی خۆی بۆ دەردەبڕێت، بۆ هاوکاریکردنی لە نەهێشتنی (خۆیان وتەنی) ئەو پاشاگەردانییەی باکووری عیراق!!، بەکرداریش لە هەموو دەنگدانەکانی پەرلەماندا، بۆ درێژکردنەوەی ماوەی مانەوەی ئەو هێزە نێودەوڵەتییانەی بنکەی ئەنجەرلیک، دژی مانەوەی بنکەکە دەنگیانداوە، خودی (نەجمەدین ئەرباکان)یش لە هەڵمەتی بانگەشەی هەڵبژاردنی پەرلەماندا رایگەیاند، ئەگەر هەڵبژاردنیان بردەوەو حکومەتیان پێکهێنا، ئەوا یەکەمین کاریان دەرپەڕاندنی ئەو هێزە بیانییانەی بنکەی ئەنجەرلیک دەبێ!!!

* برای نووسەر لە بڕگەیەکی تردا گومانێک دەردەبڕێ لەسەر راستگۆیی حزبی رەفاه و لەم رووەوە دەڵێت؛ (ناوێرم و رێ بە خۆم نادەم بە رەهایی حوکمی چاکە و راستی بەسەر رەفاه و تەواوی هەڵوێست و هەنگاوەکانی و بەرنامەی ئێستا و ئایندەیدا بدەم و پاساوی هەڵەکانی بدەم)، من لێرەدا داوا لە نووسەر دەکەم، تەمی گومانەکەی بڕەوێنێتەوەو بوێرێت حوکم لەسەر خراپەکارییەکانی ئەم حزبە بدات و چیدی پاکانە بۆ هەڵەکانی نەکات، هەرچەندە نووسەر لە هەمان وتاردا وێراویەتی و رێی بە خۆی داوە کە بەرەهایی حوکمی چاکە و راستی بەسەر حزبی (رەفاه) و هەڵوێست و هەنگاو و بەرنامەکانیدا بدا.

هەر بۆ روونکردنەوەو خستنەسەری زیاتر و رەواندنەوەی گومان و تێگەیشتن لە پرۆژەکەی حزبی رەفاهی ئیسلامی، بەپێویستی دەزانم دوولایەنی تری ئەو پرۆژەیەی حزبی رەفاه هەڵبسەنگێنم و وەکو بەڵگەیەک بیخەمەڕوو، لە ناڕاستگۆیی و دیماگۆگییەتی ئەو حزبە لە پرۆژەکەیدا:

1- حزبی رەفاهی ئیسلامی، لە پرۆژەی برایەتیی ئیسلامییەوە دەڕوانێتە نەتەوەی کورد، ئەگەر برایەتیی ئیسلام لەنێوان مەزهەبەکانی خودی ئایینەکەدا پەیڕەونەکرێت، ئەی لەنێوان نەتەوەکاندا چۆن جێبەجێدەکرێت، ئەگەر ئەم حزبە نەتوانێت عەلەوییەکان بباتە ناو کاروانی ئەو پرۆژەیەوە، چۆن دەتوانێت پرانسیپی کارپێکراوی ئێستا، کە بریتییە لە براگەورەیی بۆ تورک و برا بچووکی بۆ کورد، هاوسەنگ بکات؟

یان پرسیارەکە بە شێوەیەکی تر، پرۆژەیەک برایەتیی مەزهەبەکان پەیڕەونەکات و شیعە و سوونە کۆنەکاتەوە، چۆن دەتوانێت نەتەوەکان بە پرانسیپی برایەتییەوە کۆبکاتەوە؟، یان پرۆژەیەک نەیتوانیبێت ناکۆکی و جیاوازی مەزهەب چارەسەربکات، چۆن چۆنی دەتوانێت جیاوازی و ناکۆکی نەتەوەیی چارەسەربکات؟

2- حزبی رەفاهی ئیسلامی، نەیتوانیوە لە پێشڕەوایەتیی کاروانەکەی ئەمڕۆیدا، بۆ پرۆژەی برایەتی ئیسلامی، کە (158) ئەندام پەرلەمانەکەیەتی، ڕەگەزی ژن بەشداری پێ بکات، واتە لە ناو خودی پرۆژەکەدا ژنی وەکو ڕەگەزێکی تەواوکەرو یەکسان بەرامبەر بە پیاو لێک نەداوەتەوەو دانەناوە، ئەمە لەکاتێکدا کە لە دامەزراندنییەوە ئەو حزبە بانگەشەی یەکسانی ژن و پیاو دەکات و ئەو یەکسانییەی کردووە بە کۆڵەکەیەکی پرۆژەکەی و بەشێکی پێکهاتەی جەماوەرەکەشی بە ژنان دەزانێت، کەچی یەک کورسی لە

پەرلەمانـدا بە ژن ڕەوانەبینیـیەوە، ئێـستا ئەو حـزبە یەک ئەنـدام پەرلەمانی ژنی نییە، پاسـاو و بیانووەکەشـیان ئەوەیە کە دەسـتووری تورکیا ڕێنادات ئەندام پەرلەمانی موحەججەبە لە پەرلەماندا هەبێـت، ئەم پاساوە لاوازە، چونکە حزبی ڕەفاە مەرجـی حیجـابی لەسـەر ژنە ئەندامەکانی دانەناوەو شـانازیش بەوەوە دەکـات کە هەزارەهـا ژنـی سـفوور و بـێ سـەرپۆش و قـاچ ڕووت لە ڕیزەکانیانـدا خۆیـان ڕێکخستووە، لەناویاندا مامۆستای زانکۆ، پزیشک، ئەندازیار، پارێزەر، ڕۆژنـامەنووس،... و هتـد، کە مـوحەجەبەش نـین و ئەنـدامی حزبـی ڕەفاهی ئیسلامین. پرسیار لێرەدا ئەوەیە، ئەی بـۆ حزبـی ڕەفـاە لەو ئەنـدامە ژنە سـفوورانەی دەستنیـشان نەکـرد بـۆ ئەنـدامێتی لە پەرلەمانـدا، کە ئەنـدامی حزبـی ڕەفـاهی ئیـسلامیین و لە هەمـان کاتیـشدا دەبـوونە ئەنـدامی پەرلەمـان، دەسـتووریش ڕێگـری لـێ نەدەکردن، یان ئەو حزبە پێی گران و ستەمە ئەو مافە بە ژن بـدرێ و بڕوای پێی نییە؟

سـەیر لەوەدایە، نووسـەر هەمـوو هیوایەکیـشی بە حزبـی ڕەفـاە هەیە، بـۆ چەسـپاندنی دادپەروەریـی، ئەو نمـوونەیەش نمـوونەیەکی باڵای دادپەروەرییە لەنێوان ژن و پیاودا!!

* نووسەر لە بڕگەیەکی تردا بووختانێک بۆ حزبی ڕەفاە دەکـات و لەم ڕووەوە دەڵێت (بۆ یەکەم جار دروشمی تورکی شـاخی لە کـورد سریوەتەوەو دانی بەوەدا ناوە کە تـورک برایەکـی هەیە پێیـدەگوترێ کورد......... ئایـا ئێـستا کـام لەم حـزبە عەلمـانییە تورکەکـانی تورکیـا کوردی کـردۆتە بـرای تـورک، بگـرە دانـی بە هەبـوونی ئەو بـرایەدا ناوە؟)، کە دەڵێم بووختان، تکام وایە نووسەر دڵی لێم نەرەنجێـت و بە سـووکایەتیپێکردنی لێـک نەداتەوە، مەبەسـتم لە وشـەی بووختـان ئەوەیە هەڵوێستێک یان، سیفەتێک بدەیتە پاڵ کەسێک یان لایەنێـک، کە ئەو هەڵوێستەی نەبووبێ، یان هەڵگری ئەو سیفەتە نەبێت.

نووســـەر لە ســـەرەتای وتارەکەیـــدا، لە زاری خـــۆیەوە وای دەردەبـــڕێ کە ترســـی هەیە و ڕێ بە خـــۆی نـــادات بە ڕەهـــایی حوکمبدات، کەچی بەپێچەوانەوە، لەسەرجەم وتارەکەیـدا، ئـازایی و نەترسیی بـاڵی کێـشاوە بەسـەر پێنووسـەکەیدا و جڵەویـشی بـۆ شلکردووە تـا بە ئـارەزوو و بە دڵـی خـۆی بنووسـێت، بەتـایبەت لەو بڕگەیەی سەرەوەدا.

پێشووتر باسی دیدو بۆچوون و هەڵوێست و کـردار و ڕۆڵ و کاریگەریی خراپی حزبی ڕەفـاهم کـرد لەسـەر کێـشەی کـورد و بـزووتنەوە رزگـاریخوازەکەی لە کـــوردستانی تورکیـادا، بەڵام ئەو بـڕگەیە نـــاچارمدەکا ڕوونکـردنەوەی زیـاتری لەســەر بخەمەڕوو.

دەپرسم ئایا دیفاکتۆی کێشەی کـوردو گۆڕانکارییەکـان و هاوکێـشە سیاسـییە نوێکـانی قەیرانـی سیاسـیی و ئـابووری و کـۆمەلایەتی و کەلتـووریی تورکیـا و گۆڕانکـاریی لە هاوسـەنگی هێـز و فـشار و گووشارەکانی رۆژئاوا، کە هەرچەندە لە ئاستی پێویستیشدا نەبووبێت و بەدڵ و خواستی کورد نەبووبێت، ئەمانە دروشمی تـورکی شـاخ لە کورد دەسڕنەوە، یان دیماگۆکی و دەمامکەکانی سەر حزبـی ڕەفـاهی ئیسلامی؟

ئایـا لە دانیـشتنی پەرلەمانـدا نوێنەرەکـانی حزبـی ڕەفـاە، بە ئـــــەندام پـــــەرلەمانە کـــوردەکانیـــشیانەوە، داوای ســـڕینەوەی ئەم دروشـــمەیان کـــردووە؟، یـــان نـــوێنەرە هەڵبژێردراوەکانی حزبی ڕەفاە لە شـارەوانییەکاندا، بەتـایبەت لە شـار و شـارۆچکەکانی کوردسـتاندا، بەکـردار، چەنـد بەهـۆی دەســـەڵات و پـــلەی کارگێڕییـــانەوە، ئەو ســـڕینەوەیەیان جێبەجێکردووە؟.

سڕینەوەی ناسنامەی تورکی شاخ، هەر بە دروشم نابێت، بەڵکو سەلماندنی دەوێ بە کردار، بەکرداریکردنی سڕینەوەی ئەو دروشمی تورکی شاخە لە کورد، لای حزبی رەفاهی ئیسلامی، بریتییە لە دژایەتیکردنی کردنەوەی خوێندنگە و کەناڵی میدیایی بە زمانی کوردی، وەک پێشووتر ئاماژەم بۆ کرد!!.

بەکردار سەلماندنی سڕینەوەی دروشمی تورکی شاخ لە کورد، بریتییە لە یەکسان و هاوتاکردنی گەلی تورک و کورد لە سەرجەم مافە نەتەوەییەکاندا، حزبی رەفاە بەهۆی نفوز و دەسەڵاتەکانییەوە، بەتایبەتی لە شارەوانییەکاندا، توانیوویەتی (3000) فێرگەی قورئان و (350) خوێندنگەی ئایینی و (10) کۆلیژی ئیسلامی بکاتەوە، کە بەشی شێر، لەو فێرگە و خوێندنگە و کۆلیژانە بەر کوردستانی تورکیا کەوتووە، بەڵام ناتوانێت و رازیش نابێت خوێندن بکرێ بە زمانی کوردی، هەروەها ناشتوانێ بێدەنگ بێت لە بەکوردیکردنی زمانی خوێندن لە کوردستانی تورکیا، ئەگەر پیادەکرا.

دەسەڵاتی ئەنجوومەنی شارەوانییەکان لە تورکیا، دەسەڵاتێکی پراکتیکییە، حزبی رەفاە توانیویەتی بەهۆی ئەو دەسەڵاتەوەو بەچاوپۆشی دەوڵەت، چەندین پێشێلکاریی دەستووریی و یاسایی و دیموکراسی بکات، کەچی نەیویستووە بەهۆی ئەو دەسەڵاتەوە بەکردار ئەو ناسنامەی تورکی شاخە لە کورد بسڕێتەوە.

حزبی رەفاە، لە دانیشتنەکانی خولی پێشووی پەرلەماندا، دژی دەستکاریکردنی دەستوور بوو، لەکاتێکدا ئەم دەستکاریکردنە مەرجی ئەندامێتی تورکیا بوو لە یەکێتی گومرگی ئەورووپادا و زیاتر ئامانجی دەستکاریکردنەکە بۆ ئەوە بوو کە بە رێگەی دەستووریی هەنگاوبنرێت بۆ چارەسەری کێشەی کورد بە ئاشتی. دەزانن هەڵوێستی حزبە ڕەفا چی بوو، هەڵوێستی فراکسیۆنی حزبی رەفاە

له پەرلەماندا، بـۆ تەعـدیل لە دەسـتووردا، بریتیبـوو لە دەنگـدان لە دژی تەعـدیلکردنی دەسـتوور، حزبـی رەفـاه لە بـری ئەوەی داوای لابردن و هەڵوەشاندنەوەی ماددەی هەشـتەم بکـات، کە بە مـاددەی قەڵاچۆکردنی تیرۆر ناودەبرێت، مـادەی هەشـتەم ئەو مـاددەیەیە کە شــەرعییەت دەدات بە پێــشێلکردنی مــافە نەتەوەییەکــانی کــوردو ناساندنی بە تـورکی شـاخ، هەروەهـا ئەو مـاددەیەیە کە سـەلماندنی مافی نەتەوەیی کورد و خەبات لەپێناویـدا بە تیـرۆر لەقەڵەمـدەدات، کەچی هەوڵیدەدا بۆ گۆڕینی ماددەی بیـستو چـواری دەسـتوور، کە تایبەت بوو بە پاراستنی سیستەمی عەلمانی تورکیا.

* لەلایەکی تر، نووسەر لە بڕگەیەکی تری ئەو وتارەیدا زۆر بەبـێ ئاگـایی دەپرسـێ، ئایـا حزبێکـی عەلمـانی تـورکی هەیە کە کـوردی کردبێتە برای تورک، یان دانی بە بوونی ئەو برایەدا نابێـت؟ (بەنـدە) لە وەڵامی ئەو پرسـیارەدا دەڵـێم چارەسـەری کێـشەی کـورد روو لە ئاسۆیە و فەزڵەکەشی ناگەڕێتەوە بۆ هیچ لایەک، نە بۆ حزبی رەفاە، نە بۆ حزبە عەلمانییەکان، بەڵکو چارەسەری کێشەی کـورد لە تورکیـا خۆی خۆی دەسـەپێنێت، بەڵام یەک راسـتیش هەیە کە نـابێ نکـۆڵیی لـێ بکـرێ و فەرامۆشـبکرێ، ئەویـش ئەوەیە کە دیـدو جیهـانبینی هەندێک لە سەرکردەو حزبی عەلمانی بۆ چارەسەری کێـشەی کـورد، تارادەیەک روونتر و واقیعیترە، بە بەراورد لەگەڵ حزبی رەفاهدا، بۆ نمـوونە کـۆچکردوو (تورکـۆت ئـۆزاڵ)ی سـەرەک وەزیرانـی پێـشوو، یەکەمـین سـەرۆک وەزیـران بـوو کە بەرەسـمی دانـی نـا بەبـوونی نەتەوەی کورددا، ئێستاش هەوڵدەدرێ درێژە بەو رێبازەی (تورکـۆت ئـۆزاڵ) بـدرێت لە سـەلماندنی مـافە نەتەوەییەکـانی گەلـی کـورددا، هەروەهـا دەبـێ ئەو ئیـرادەیەش لەنێـو عەقڵـی سیاسـیی تورکیـادا دروستببێ، کە چارەسەرێکی سیاسی بۆ کێشەکە بگیرێتەبەر، لەئێستادا

سـەرۆک وەزیـران و سـەرۆکی حزبـی نیـشتمانیی دایـک، (مەسـعود یەلمـاز)، بڕیـارو بەڵێنـی داوە کە بیگـرێتەبەر، لەم ڕووەوەوە لە یەکەمـین مـانگی پۆسـتی سـەرۆک وەزیرانیـدا چەنـد هەنگـاوێکی سەرەتایی ناوە، لەوانە بەرەسمی ناساندنی جەژنی نەورۆز و هاندانی کوردەکان بۆ یادکردنەوەی، سەرەڕای بڕیاردان لەسەر چەنـد مـافێکی کەلتووریی نەتەوەیی، لەوانە ڕێگەپێـدان بە کـردنەوەی خوێنـدنگە بە زمانی کوردی، هیـوادارم کە حزبـی رەفـاە نەبێـتە کۆسـپ لەبەردەم جێبەجێبوونی ئەو بڕیارانەدا!!

*نووسـەر لە بڕگەیەکـی تـردا دەڵێت؛ (بەبـێ بـوونی ئەم رەگەزە (دادپەروەریی — نیاز سەعید) با نەتەوە ئـازادبێ، بـا فەرمانڕەوایـانی وڵات کورد زمان بن، مەحاڵە برینەکان سارێژبن و ئاواتەکان بێنەدی، باشترین نموونەش ئەزموونی حکومەتی هەرێمی کوردستانە لە ماوەی 5 سـاڵی تەمەنیـدا، کە دەبـوو دوو حزبـی دەسـەڵاتدار هەوڵـی پێشخـستنی بـاری گـوزەرانی جەمـاوەر و بوژانـدنەوەی کەلتـوور و ئەدەب و هونەری کوردو ئاوەدانکردنەوەی کوردستان بدەن)٠

نووسەر بە چەشنی بڕگەی پێشووتر، نەک هەر بە ڕەهایی حوکمی بەسـەر مەسـەلەکاندا داوە، بەڵکـو تێکهەڵکێـشیاندەکات و هەمـوو حاڵەتەکان، بێ رەچاوکردنی کۆسپ و پیلانەکان و گەمارۆ جیاجیاکان، تێکەڵاودەکا، لە وەڵامـدا مەبەسـتم نییە کەموکوڕییەکـانی حکومەتی هەرێـم بپۆشـم و داکـۆکی کـوێرانەی لـێ بـکەم، بەڵکـو مەبەسـتمە هەڵەیەک بـۆ نووسـەر راسـتبکەمەوە، ئەویـش ئەوەیە کە هێـشتا کوردسـتانی عێـراق، بەتەواویـی ئـازادنەبووە و گەلـی کـورد لەم پارچەیەدا نەبۆتە خاوەنی دەوڵەت، کەچـی نووسـەر وەک ئەوەی کە کوردی عێراق خاوەنی دەوڵەت بێت و بەتەواویی گەیشتبێتە کەنـاری ئارام، بێ ڕەچاوکردنی چەندین ئابڵوقەی ئابووریی و دەستێوەردان و

پیلانـــی دەرەکـــی و گرفـــت و قەیـــرانە ئـــابووری و سیاســـییەکان و شەڕەکانی ناوخۆو چەندین قەیران و گیروگرفتی تر، وەکو دەوڵەتێکی سەربەخۆ حوکم بەسەر حکومەتی هەرێمـدا دەدات. ئەم دوو حـاڵەتە زۆر جیـاوازن، ئەو (5) سـاڵەی کە نووسـەر باسـیدەکات، حکـومەتی هەرێـــم بە قۆنـــاغێکی زۆر ســـەخت و دژواری ئینتیقـــالی و چارەنووســـسازدا تێـــپەڕی و هەمـــووانیش لێـــی بەئاگـــاین، کەموکوڕییەکانیش کە هەن، زۆرینەیان دەرهاویشتەی ئەو قۆنـاغەن، ئەو دادپەروەریـــیەی کە نووســـەر باســـیدەکات، لە دوای رزگـــاریی نیـــشتمانی و چەســـپاندنی ئاشـــتی و بەرقەراربـــوونی ئاســـایش و کۆتاییهـــاتنی شـــەڕی نـــاوخۆ و چەســـپاندنی سیـــستەمی یاســـایی و دیموکراسی و نەمانی گەمارۆ ئابوورییە جۆراوجۆرەکـان و گەڕانەوەی داهاتەکـان و بەگەڕکەوتـنەوەی کارگەکـان و وەبەرهێنـانی سـامانی کانزایی و سروشـتی کوردسـتان بـۆ خەڵکـی کوردسـتان، بەتەواوەتـی دێتەدی. هەروەها ڕاستییەک هەیە کە دەبێ بیزانین، ئەویـش ئەوەیە کە لە خەبـاتی نەتەوەیـی و تەنـانەت کـاری دەوڵەتـی و حزبـی و سیاســـییدا، ئەولەویـــیەت دەدرێ بە مەســـەلە ســـتراتیژیی و چارەنووسسازەکان و هەموو تواناکانی دەخرێتە خـزمەتەوە، هەربـۆیە لەئێستادا دەبێ ئەرکی سـەرەکی و بنەڕەتـی، بریتیبـێ لە نەهێـشتنی هەڕەشـــە و مەترســـی لەســـەر ئەم ئەزمـــوونە و خەبـــاتکردن بـــۆ بەدەستهێنانی دەستکەوتی زیاتری نیشتمانی و نەتەوەیـی و پاراسـتنی دەستکەوتەکانی ئێستا و گەشـەپێدانی، هەمـووانیش هاوچارەنووسـین لـەگـەڵ ئەم واقیـع و ڕەوشـەدا، لـەگـەڵ چارەسـەرکردنی هەمـوو کەموکوڕییەکانیشدا دەبێ هەر دادپەروەریی بچەسـپێنین و خەبـات لە پێناویـدا بکەیـن، چـاو لە کەموکوڕییەکـانی ئێـستاش نەپۆشـین و چارەسەریشیان بکەین.

* نووسـەر لە بڕگەیەکـی تـردا هـاتووە، قەوارەی نەتەوەیـی دژێودەکـات و لەم رووەوە دەڵێـت؛ (بەڵام نـاواقیعیەتی هەنـدێک لە نووسەرانی نەتەوەگەریی لەوەدایە، حیساب بۆ واقیعی لەبەرچاوی ئێرەو زۆر ناوچەو وڵاتـی دی نـاکەن، کە چۆن نەتەوەو قەوارەی نەتەوەیی نەیتوانیوە رێ لە شەڕو کوشتارو زوڵم و زۆر بگرێ).

بەشی سێیەم

جارێکی تـر پـێم سـەیرە نووسـەر کەوتـۆتەوە هەڵەی شـوبهاندنی واقیعـی دوای راپەڕیـن بە دەوڵەت و قەوارەی نەتەوەیـی و بەو پێوانەیە مـامەڵەی لەگەڵـدا دەکـات، بە ئەنقەسـت و بەنـاواقیعیی، بەحوکمێکی رەهایی تەمـومژەوە، مەسـەلەکان تێکهەڵکێـشدەکات. بـۆ بەرچـاوڕوونیی نووسـەر دەڵـێم، ئەو شـەڕانەی لە کوردسـتاندا روویانـداوە، بەشـێکیان شـەڕی رزگـاریی و شـەڕی دیـاریکردنی چارەنووسـی نەتەوەیـین لە دژی رژێمـی داگیـرکەری عیـراق و بەشێکیـشیان شـەڕی نـاوخۆن، ئەسـتەمە لە شـەڕی نـاوخۆدا شـەڕی بەرگری رەوانەبێت، هەروەها بێویژدانیشە فاکتەرەکانی شەڕی نـاوخۆ حسابیان بۆ نەکرێت و تەڕو وشکیش یەک حوکمیان بەسەردا بـدرێت و لێک جیانەکرێنەوە.

لە جیهانیشدا، بەشێک لەو شەڕ و کووشتارانە کە نووسەر ئامـاژەی بە یەک دانەیـان نەکـردووە، هەنـدێکیان شـەڕی خەبـاتی رزگـاریی نەتەوەیـی و شـەڕی بەدیهێنـانی مـافی چارەنووسـی نەتەوەیەکـی داگیرکراوە لە دژی نەتەوەیەکی تری داگیرکەر و باڵادەست، بەشـێکی تریشیان لە وڵاتە عەرەبی و ئیسلامییەکاندا بریتین لە شـەڕی نـاوخۆ، هێزەکـانی ئیـسلامی سیاسـی لایەنێکـی سـەرەکیی ئەو شـەڕانەن، لە حـاڵەتێکی وەکـو ئەفغانستانیـشدا هەمـوو لایەنە بەشـەڕهاتووەکان لە دژی یەکتریی، بریتین لە حزبی ئیسلامی سیاسی.

ڕەنگە نووسەر مەبەستی بێ بە ناڕاستەوخۆیی بڵێت، قەوارەی نەتەوەیی هۆکاری هەڵایسانی جەنگ و کوشتارو نادادپەروەرییە و دەبێ ئەلتەرناتیڤەکەی بریتیبێ لە پرۆژەی برایەتیی ئیسلامی. من لێرەدا لە نووسەر دەپرسم، بە کامە پرۆژەی برایەتیی ئیسلامی شەڕی ناوخۆی نێوان لایەنە ئیسلامی سیاسییەکانی ئەفغانستان کۆتایی پێ دێت؟، میکانیزمەی ئەو پرۆژەیە چۆنە کە هەموو لایەنەکان بکاتەوە بە برا؟، بۆ تاکو ئێستا ئەو پرۆژەیە نەهاتووەتە دی و کەی دێتەدی؟!، یان بۆ سبەینێی دوای رووخانی سەددام حسێن، کامە پرۆژەی برایەتی ئیسلامی دەبێتە چارەسەر بۆ هاوسەنگیی نەتەوەکانی ناو چوارچێوەی دەوڵەتی عیراق، بە جیاوازیی ئایینی و لە هەمووی کۆسپتر، جیاوازی نێوان مەزهەبی شیعە و سوونننە؟، دەپرسم ئایا ئیسلامی سیاسی، بە ناوی جێبەجێکردنی پرۆژەی برایەتی و دادپەروەریی ئیسلامییەوە، نەبوونەتە لایەنێکی سەرەکیی شەڕی ناوخۆ لە هەندێ وڵاتدا، یان بەرنەبوونەتە گیانی یەکتری وەک لە ئەفغانستاندا؟!.

ئەی ئایا لەو ساتەوەختەوەی ئایین تێکەڵاوی سیاسەت کراوەو بووە بە هۆکارێک بۆ گەیشتن بە دەسەڵات، ئەو هەموو جیاوازییە لە مەزهەب و ئیجتیهاد و شێوەی حوکم و قایل نەبوون بە ملکەچکردن بۆ دەسەڵاتی یەکتری و شەڕە ناوخۆییەکانی مێژووی سەدان ساڵەی ناو دەسەڵاتە ئیسلامییەکان و لەسەرەتاکانیشدا تیرۆرکردنی سێ خەلیفەی راشدیی، هەر لەپێناوی جڵەوی دەسەڵاتدا نەبووە، بەناوی ئەو پرۆژەی برایەتی و دادپەروەرییەوە؟

ئەی بۆ لە قۆناغەکانی پێشوودا، ئەو پرۆژەی برایەتیی ئیسلامییەی خەلافەتی تورکە عوسمانییەکان، کە ئەمڕۆ حزبی رەفاه دەیەوێت

زیندوویبکاتەوە و بیبووژێنێتەوە، نەیتوانیبوو سەرجەم گەلانی ئیسلام کۆبکاتەوەو برایەتی و دادپەروەریی تیا پەیڕەوبکات؟، لە تەنیشتیەوە دەوڵەتێکی تری شیعە مەزهەب، بەناوی دەوڵەتی سەفەویی، حوکمیدەکردو پرۆژەی برایەتییە ئیسلامییەکەی نێوانیان ببوو بە پرۆژەی تینوو بە خوێنی یەکتر، هەربۆیە شەڕ لەنێوانیاندا، بەفراوانی هەڵایساوەو خوێنێکی زۆری یەکترییان ڕژاندووە!.

من هەر لە نووسەر دەپرسم، ئایا ئارامترین و بێ ئاشووب و بێ ئاژاوەترین قەوارە، ئەو قەوارانە نین کە ململانێی نەتەوەیی و مەزهەبییان تیادا نییە و نەتەوەکان سەربەخۆ و ئازادن و ئازادیش بۆ ئایین مەیسەربووە؟، بە بەراوورد دەتوانین بڵێین دادپەروەریی، زیاتر لە قەوارە نەتەوەییە شارستانی و دیموکراسیی و عەلمانییەکاندا جێبەجێکراوە، نەک لە دەسەڵاتە ئایینییەکاندا.

نووسەر تەنها نموونەیەک کە شانازی پێوە دەکات، ئاخ و داخ بۆ لەناوچوونی هەڵدەکێشێت و هیوای بە ژیاندنەوەو زیندووبوونەوەی هەیە، لەسەر دەستی حزبی ڕەفاه، بریتییە لە ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی. نووسەر ئەو ئیمپراتۆرییەتە، کە بە پیاوە نەخۆشەکە ناسرابوو، بە جێبەجێکەری راستەقینەی پرۆژەی برایەتیی ئیسلامی لەناو گەلاندا دادەنێت، لەولاوە تانەوتەشەریش لە قەوارەی نەتەوەیی دەدات و بە هۆکاری هەڵایسانی شەڕو کوشتاری دادەنێت، ئەی نووسەر چۆن دەتوانێ، ئەو هەموو شەڕو کوشتارو پەلاماردانەی ئەو ئیمپراتۆرییەتە لەگەڵ دەوڵەتی ئیسلامی سەفەویی شیعەو ئیمپراتۆرییەتی ڕووسی و هێزە ئەوروپاییەکانی تر و بەشداریکردن لە جەنگی جیهانی یەکەم و دۆڕاندنی جەنگەکە هەڵبسەنگێنێ؟، سەرەڕای چەندین شەڕی ناوخۆ، لەناو چوارچێوەی ئیمپراتۆرییەتەکەدا، لە نموونەی کووشتاری بەکۆمەڵی ئەرمەن،

ڕووبەڕووبــوونەوەی بــزووتنەوەی وەهابییەکــان، ســەرکووتکردنی خەبـاتی نەتەوەیـی گەلـی کـورد و پەلامـاردانی میرنـشینە کـوردییە سەربەخۆکان و یاخیبوونی شەریف حسێن، لە حیجاز، لە دەسـەڵاتی خەلافەتی عوسمانی؟!.

* نووسـەر لە بڕگەیەکـی تـردا دەڵێـت؛ (تـا برایەتـی بەسـەر پەیوەندیی نەتەوەکانی ئەم ناوچەیەدا زاڵبووە کورد وەکـو نەتەوەو لەبەر کوردێتی نەچەوسێنراوەتەوە) و لە بڕگەیەکی تریـشدا دەڵێـت (کـورد لە چوارچێـوەی خەلافەتـی عوسـمانیدا چەنـدین میرنـشینی سـەربەخۆی هەبـووە) و لە پاشـانیش دەڵێـت (هەر پـاش هەڵوەشـاندنەوەی زۆرەملێـی خەلافەتـیش شۆڕشـی شـێخ سـەعیدی پیـران لە کوردسـتانی تورکیـا هەڵگیرسا بـۆ گێـڕانەوەی خەلافەت)، زۆر جێـی سەرسووڕمان و گومـانە، نووسـەر تۆمـاری مێژوویـی بە دڵی خۆی بگێڕێتەوە، بەویـست و بە ئـارەزووی خـۆی لە خزمەتـی ڕێبازە ئایـدیۆلۆژییەکەی خۆیـدا، ڕووداو و تۆمـار و ڕاسـتییەکان بە ئـاوەژوویی بگێـڕێتەوە، پێچەوانەی ئەو ڕاو بۆچوونـانەی نووسـەر، مێژوو دەڵێت:

1- یەکەمجـار کە کـورد داگیـرو دابەشـکرا، لە دوای شـەڕی چاڵـدێرانی نێـوان ئیمپراتـۆرییەتی ئیـسلامی عوسـمانی سـوونە مەزهەب و دەوڵەتی ئیسلامی سـەفەویی شیعە مەزهەبدا بـوو، ئەویـش لە سـاڵی (1514) دا، واتە داگیرکردنـی کوردسـتان و دابەشـکردنەکەی بە سـەرەتای ئەو پـرۆژەی بـرایەتییەیە لەقەڵەمـدەدرێ کە عوسـمانییەکان و سـەفەوییەکان جێبەجێیانکردووەو نووسەر شایەتی بۆ دەدات!!

2- بەگوێرەی پەیماننامەی زەهـاو، لەسـاڵی (1639)دا، لەنێـوان ئیمپراتـۆرییەتی عوسـمانی و دەوڵەتـی سـەفەوییدا، ڕێککەوتـن

ئەنجامـدراوەو تيايـدا بڕيـاردراوە ئەو ميرنـشينە كـوردانەی كە بە سەربەخۆيی ماونەتەوە، نەهێڵرێن و دابەشبكرێن لەنێوانياندا.

3- (مەلەک ئەحـمەد پاشـا)ی والـی عوسـمانييەكان، لە بـاكووری كوردستان، لە سـاڵی (1638) و (1655)دا، هێرشـيكردە سـەر كـوردە ئێزدييەكان و كوردەكانی ناوچەی وان و كوشتارێكی گەورەی لێكردن.

4- راپەڕينێک بە رابەرايەتـی (يەزدان شـێر)، لە سـاڵی (1854)دا، لە دژی جەور و ستەمی عوسمانييەكان بەرپاكرا.

5- (شێخ عوبەيدوڵڵای نەهريـی)، لە سـاڵی (1880 - 1881)دا، هێزێكـی سـوپای لە رۆژهەڵاتـی كوردسـتانەوە رێكخـست، بـۆ ئامـانجی يەكگـرتنەوەو سـەربەخۆيی كـورد، لە دژی هەردوو دەوڵەتی سەفەويی و عوسمانيی، كە كوردسـتانيان داگيـر و دابەش كردبوو.

6- سـاڵی (1914)، لە نـاوچەی بەدلـيس، راپەڕينێـک بەرپـاكرا، بەسـەركردايەتی (مەلاسـە ليمـی خێزانـی)، لەم ڕاپەڕيـنەدا سـەربازە كوردەكـانی ئيمپراتـۆرييەتی عوسـمانی پەيوەنـدييان بەو راپەڕيـنەوە كرد، سەرەنجام شاری بەدليس ئابڵۆقەدراو عوسمانييەكان كوشـتارێكی خوێناوييان تيـا ئەنجامـدا و لەسـەر شـەقامەكانی شار (مەلا سـەليمی خێزانی) و هاوەڵەكانييان لەسێدارەدا.

7- كورد خاوەنی چەندين ميرنـشينی سـەربەخۆ بـووە، ئەمە نەک منەتی عوسـمانييەكان نەبـوو، بەڵـكو عوسـمانييەكان نەيانهێـشتوون و داگيريـانكردوون، ميرنـشينی سـۆران يەكـێكە لەو ميرنـشينانەی بە لەشكركێـشی عوسـمانييەكان و فەتـوايەكی (مەلای خەتـێ) لەنـاوبرا، ميرنـشينی بۆتـان و ميرنـشينی بادينـان و ميرنـشينی بابـانيش، سـێ نمـوونەی تـرن كە بە لەشكركێـشی عوسـمانييەكان لەنـاوبراون و داگيركراون.

8- شۆڕشی (شێخ سەعیدی پیران) لە تورکیا، بۆ سەندنی مافی نەتەوەیی بوو، نەک بۆ گێڕانەوەی سیستەمی خەلافەت، بەڵگەنامەکانی تورکیا و بەریتانیا و عێراق و (جەواهیر لال نەهرۆ)و (تۆینبی)ی مێژوونووس و چەندین مێژوونووسی تر، شایەتی بۆ ئاراستە و رووخساری نەتەوەیی ئەو شۆڕشە دەدەن، چونکە رابەرانی ئەو شۆڕشە لە دیاربەکر، کە چوونە بەردەم پەتی سێدارە، هاواریانکرد (یاشاسن کوردستان)، واتە بژی کوردستان، نەک (یاشاسن خەلیفە). بۆ زانیاری زیاتر بگەڕێرەوە بۆ بەشی دووەمی وتارێکی (دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد)، لە ژمارە (374) ی رۆژنامەی (پاشکۆی عیراق)دا، بەناوونیشانی (نامەیەکی زانستی و چەند سەرنجێکی زانستی تر).

ئەم بووختانە بۆ ئەو شۆڕشە، کاتی خۆشی لەلایەن (کەمال ئەتاتورک)ەوە هەڵبەسترا، ئەویش بەمەبەستی بەدەستهێنانی پشتگیریی یەکێتی شۆرەویی و بەریتانیا و فەرەنسا و بێدەنگکردنیان لەو کووشتارگەیەی کە بەسەر کوردا هێنای.

ئەو خاڵانەی سەرەوە، بێجگە لە دوایین خاڵ، مشتێکن لە خەروارێک و بەڵگەی سەلمێنەرن بۆ ئەوەی کە هەرگیز عوسمانییەکان مامەڵەی برایەتییان لەگەڵ کورددا پەیڕەونەکردووە، ئەگەر کوردیش وەکو نەتەوە و لەبەر کوردبوونی نەچەوسێندرابێتەوە، ئەوا چەندین راپەڕین و شۆڕش و خەباتی چەکداریی نەتەوەیی لە دژی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بەرپانەدەکرد. هەربۆیە پێچەوانەی ئەو بۆچوونەی نووسەر کە دەڵێت؛ (تا برایەتی بەسەر پەیوەندی نەتەوەکانی ئەم ناوچەیەدا زاڵ بووە...)، دەبێ نووسەر دڵنیابێت خەباتی نەتەوەیی نەتەوەکان، لە چوارچێوەی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانیدا، ئەو ئیمپراتۆرییەتەیان لاوازکردو بەرووخاندنیان دا،

مێژوونووسی ئازەربایجانی (حەمید عەلەییق) لەم ڕووەوە دەڵێ؛ (بێ زیادەڕۆیی، دەتوانین بڵێین کە خەباتی نەتەوەیی نەتەوە چەوساوەکانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بوو بەهۆی رووخانی ئیمپراتۆرییەتەکە) بۆ زانیاری زیاتر بگەڕێرەوە بۆ کتێبی؛ (کردستان خلال سنوات الحرب العالمية الأولى، د.كمال مظهر احمد).

* نووسەر لە بڕگەیەکی تردا دەڵێ؛ (دەگونجێ دوو نەتەوە یان زیاتر پێکەوە بژین، یەکێکیان دەسەڵاتدار بێت یاخود بە هاوبەشی دەسەڵات بەڕێوە ببەن و... دیاردەی زوڵمیش سیفەتێکی خۆڕسک و سروشتی نەبێ لە پێکهاتەی هیچ نەتەوەیەکدا کە نیشە)، مەبەستی نووسەر بۆ ئەو گونجاندنە، پرۆژەی برایەتی ئیسلامی حزبی رەفاهی ئیسلامییە، لە ئەزموونەکانی مێژوودا، لە دوورەکەیانەوە تا نزیکەکەیان، نموونەیەک نییە لە جێبەجێکردنی برایەتیی راستەقینە، ئەوەی هەبووە بە کردار، ئەوەیە کە ئایینی ئیسلام کراوە بە هۆکارێک بۆ بوون بە خاوەنی ئیمپراتۆرییەت و دەوڵەت و پەیداکردنی دەسەڵات و نفوز و دروستکردنی قەوارەو زاڵکردنی نەریت و کەلتوور و کەلەپووری نەتەوەی باڵادەست بەسەر نەتەوەکانی تردا، کە نەتەوەی کورد یەکێکە لەو نەتەوانەی بەناوی ئایینی ئیسلامەوە، لەلایەن نەتەوەی ترەوە، داگیرکراوەو چەوسێندراوەتەوە.

* نووسەر لەکۆتایی ئەو بڕگەیەدا، پاکانە بۆ ئەو زوڵم و زۆرانە دەکات، کە لەلایەن نەتەوەیەکەوە، نەتەوەیەکی تری پێ دەچەوسێنرێتەوەو زۆر بەراشکاوانەش دەڵێت، دیاردەی زوڵم لە پێکهاتەی هیچ نەتەوەیەکدا نییە، هەموو ئەو پاساودانانەشی تەنها بۆ داکۆکیکردن و پشتیوانیکردنی پرۆژەی برایەتیی حزبی ڕەفاهە!

نەتەوەی تـورک، کە لە خەلافەتـی عوسـمانییەکاندا باڵادەسـتبوون، هەروەها نەتەوەی تورک لەم جارەیاندا بەهۆی گریمانەی باڵادەسـتیی حزبی ڕەفاهی ئیسلامییەوە، بەگوێرەی ئەو حوکمە ڕەهایەی نووسەر، لە پێکهاتەیاندا بەهیچ شـێوەیەک، زوڵـم و زۆریـان نەبـووەو نابێـت، بەڵام بەگـوێرەی بڕگەیەکـی پێـشووتری نووسـەر، نەتەوەی کـورد و حکومەتی نەتەوەگەرییانەی هەرێم زوڵم و زۆریان هەبووە و دەبێت!

* نووسـەر هەر فریـای داکـۆکیکردن و هێنـانەوەی پاسـاو بـۆ ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی دەکەوێت، سەرنجبدەن لەم بڕگەیەدا، چـۆن داکۆکییان لێدەکا و پاساویان بۆ دەهێنێتەوە، نووسەر دەڵێ: (گەلانـی موسوڵمان وەلایان بۆ خەلافەتی تورکە عوسـمانییەکانیش بـووە... خـۆ ئەگەر لێرە و لەوێ زوڵمیش کرابێ وەک لادان سەیرکراوە).

ئەم دانییـانەی نووسـەر بە هەبـوونی زوڵـم، بەمانـای نەبـوونی دادپەروەریی دێت، بەڵام کێشەکە لەوەدایە، لە دیدی نووسـەردا ئەو زوڵم و نـادادپەروەرییە بـۆ نەتەوەی تـورک بەلادان لەقەڵەمـدەدرێ، بەڵام بـۆ ئەم قۆنـاغە سـەخت ودژوارەی نەتەوەکەمـان، نووسـەر دادپەروەریی کردووە بە کراسەکەی عوسمان، لە حکومەتی هەرێم.

لە وەڵامی بڕگەکانی پێشوو، ناچاربووم چەنـدین نمـوونە و بەڵـگە لەسەر جەور و ستەمی عوسمانییەکان بخەمەڕوو، لێرەدا نمـوونەیەکی تری بـۆ زیـاددەکەم، کە دڵنیـام نووسـەر وەکـو لادان تێیـدەڕوانێت، ئەویـــش ئەوەیە کە (ســـوڵتان ســـەلیمی یەکەم)ی خەلـــیفەی ئیمپراتـۆرییەتی عوسـمانی کودێتـایەکی بەسـەر (بایەزیـدی یەکەم)ی باوکی خۆیدا کردو فەرمانی لەسێدارەدانی بـۆ هەمـوو براکـانی خـۆی دەرکردو کووشتارێکی دەیان هەزار کەسی بەسـەر خەڵکـی بێتاوانـدا، لە ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵدا، ئەنجامـدا و بەهـۆیەوە ئەم سـوڵتانە نـاونرا (یـاوز)، واتە تـۆقێنەر. مـن لە نووسـەر دەپرسـم؛ ئایـا ئەو سـوڵتانە

تۆقێنەرە توانیبووی دادپەروەریی بچەسپێنێت؟، بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە؛ (هەمان وتاری پێشووتری دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، لە ڕۆژنامەی پاشکۆی عێراقدا)٠

* نووسەر لەکۆتایی وتارەکەیدا دەڵێ؛ (بەرزکردنەوەی ئەو دروشمە لەلایەن (ڕەفاه)ەوە خۆی لە خۆیدا بەڵگەیەکە لەسەر ئەوە کە (ڕەفاه) تێروانینی شۆڤێنیزمیانەی نییە و تورک و کورد بەبرا دادەنێ، ئەوەندەی ئاگاداربم برا عەرەبە ئیسلامیخوازە سوننییەکانیش هەمان تێڕوانینیان هەیە)٠ ئەم داڕشتنە پەخشان ئامێزییەی نووسەر، نووسینەکەی منیشی پەلوپۆپێ‌هاویشت، پێچەوانەی حوکمە ڕەفاهیی و ڕەهاییەکانی نووسەر، ناچاربووم نموونە و بەڵگەی سەلمێنەر بخەمەڕوو، حزبی ڕەفاه و پرۆژەکەیم نرخاند، بۆ هەڵوێستی برا عەرەبە ئیسلامیخوازە سووننە مەزهەبەکانی ئەو نووسەرە بەڕێزە، دوو نموونە دەهێنمەوە لەسەر هەڵوێستی برایەتییان بۆ کورد:

1- سعودییە وەکو ناوەندێکی سەرەکی ئیسلامی سیاسی سووننە مەزهەب، کە هەوڵدەدا بە هۆی ڕێکخراوە خێرخوازە ئیسلامییەکانەوە نفوز بۆ خۆی پەیدابکا، لە دژی نفوزو پێگەی ئێران، لە وڵاتە ئیسلامییەکاندا، نەوەک بۆ ئامانجی برایەتیی ئیسلامی، تاکو ئێستا لە بەرامبەر هەموو ئەو چەوساندنەوەو پێشێلکردنانەی مافی مرۆڤی کورد هیچ هەڵوێستێکی داکۆکیکارانەی لە نەتەوەی کوردی برای موسوڵمان نەبووە، بەڵکو جبەخانەو چەکی کیمیاویی و تەکنەلۆژیای سەربازیی ڕژێمی داگیرکەری عیراق، کە کوردستانی پێ کیمیاباران و کاول و ئەنفال دەکرا، بڕێکی زۆری بوودجەکەی لەلایەن دەوڵەتی سعودیەوە دەبەخشرا بە ڕژێمی دیکتاتۆریی عێراق، وەکو هاونەتەوەی خۆی!

لەم دواییانەشدا کە (شاحسێن)ی پاشای ئوردن، پرۆژەی فیدراڵی بۆ عێراق پێشنیارکرد بۆ هەرسێ پێکهاتەی کورد و عەرەبی سوونە و عەرەبی شیعە، سەرانی سعودییە بانگهێشتی (شاحسێن)یان کرد بۆ سعودییەو داوایان لێ کرد کە چیدی ئەو پرۆژەیە نەورووژێنێت و لێی پاشگەزببێتەوە، چونکە دەبێتە هۆی پارچەپارچەبوونی عێراق. شایەنی باسە (جۆرج بۆش)ی سەرۆکی ئەمریکا، لە کاتی راپەڕینی خەڵکی باشووری عیراق و کوردستان، لەسەر داوای (شا فەهد عەبدولعەزیز)ی پاشای سعودییە، کە یەکێک بوو لەوانەی نیگەرانیی خۆی لە داهاتووی عێراق بۆ (جۆرج بۆش) دەربڕیبوو، بەهۆی پەیوەندییەکی تەلەفۆنییەوە داوای لە (جۆرج بۆش) کردبوو کە جەنگەکە رابگرێ و تیشکی سەوز بۆ (سەدام حسێن) هەڵبکا بۆ دامرکاندنەوەی راپەڕینەکان و داگیرکردنەوەی ناوچە رزگارکراوەکان. ئەمە سەرەڕای ئەوەی تاکو ئێستا لە هیچ لێدوانێکی رەسمیدا، حکومەتی سعودییە، پشتیوانی بۆ چارەسەری کێشەی کورد دەرنەبڕیووە، نەک هەرئەوە، بەڵکو لەپشت پەردەوە کاریشی لە دژ کردووە.

2- نموونەیەکی تر لەسەر ئیسلامیخوازە سوونە مەزهەبەکان، ئەویش ئەوەیە کە ئاماژە بۆ بەیاننامەیەکی ڕێکخراوی نێودەوڵەتیی ئیخوان موسلمین دەکەم، کە لە ژمارە (69) ی ڕۆژی (1991/4/29)ی گۆڤاری (قچایا دولیە)دا بڵاوکراوەتەوەو ژمارە (2) ی ساڵی پێنجەمی (1992)ی گۆڤاری (ئاڵای ئیسلام)یش، لە لاپەڕە (32)یدا، چەند بڕگەیەکی لێ بڵاوکردۆتەوەو تایبەتە بە هەڵوێستی رێکخراوی نێودەوڵەتی ئیخوان موسلمین، لەسەر راپەڕینی ساڵی 1991ی کوردستان. بۆ زانیاری خوێنەران، ڕێکخراوی ئیخوان موسلمین ئەو ناوەندەیە لە ئیسلامی سیاسی کە لقی لە دەیان وڵات و ناوچەی

جیاجیـادا هەیە و ڕێکخراوێکـی سـوونە مەزهەبە و زۆربەی حـزبە ئیسلامی سیاسییەکانی جیهانی عەرەبی و ئیـسلامی پابەنـدن پێـوەی و سـەر بەو ناوەنـدەن، لە بەیاننامەکەیانـدا هـاتووە؛ (لە ڕوانـگەی هەژموونی دەسەڵاتی ئەمریکاوە لە ناوچەکەدا، هانی گەلی بـاکوور و باشـووری عیـراق درا بـۆ بەرپـاکردنی بـزووتنەوەی جوداخـوازی لە لاشەی عیراق)، هەروەها لە بڕگەیەکی تردا هاتووە؛ (لەبەرئەوە ئێمە ئاگادارتاندەکەینەوە کە ئەو دیمەنە دووبارەنەبێتەوەو ئێمەش نەفرەت لە هەموو بزووتنەوەیەکی جوداخوازی نەتەوەیی دەکەین)، دەتـوانین بڵێـین ڕێکخـراوی نێـودەوڵەتی ئیخـوان موسـلمین لەم بەیاننـامەیەدا جەخت لەسەر سێ خاڵی سـەرەکی دەکـاتەوە، خـاڵە سـەرەکییەکان بریتین لە:

1- ڕاپەڕینـی کوردسـتانی عیـراق پیلانـێکە بـۆ پارچەپـارچەکردنی عێراق.

2- هەڕەشەدەکات کە ئەو جۆرە کارانە (ڕاپەڕین) قبـوڵ ناکـات و بێ هەڵوێست نابێت لەبەرامبەریان.

3- نەفـرەت لە گەیـشتن بە مـافی چـارەنووس و سـەربەخۆیی و ڕزگـاری کـورد دەکـا و ڕەتیـدەکاتەوە، خۆیـان وتەنـی ئیـستنکاری دەکەن!!

لەکۆتایدا خوازیارم کە کاک (عـومەر عەلـی سیمانی) لێکـدانەوەی هەڵە بـۆ ئەم وەڵامەی (بەنـدە) لەسـەر وتـارەکەی نەکـا، ئەگەر وەڵامیشیدامەوە، تکام وایە نموونە و بەڵگەی سـەلمێنەر بـۆ ڕاسـتیی بیـروڕا و بۆچوونەکـانی بخـاتەڕوو، ڕەچـاوی ئەوەش بکـات کە ناوەڕۆکی نووسین دەبێ بە ڕێبـازێکی لـۆژیکی و بـابەتی و واقیعیـی دابڕێژرێت، نەک لەسەر بنەمای هاوسۆزی و دەمارگیریی!!.

شا حسێن

توێنبی

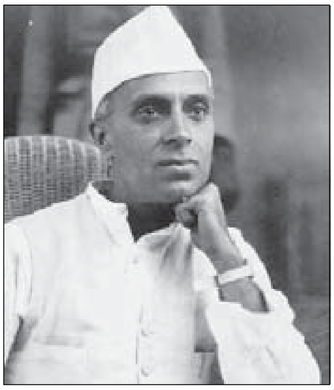
نەهرۆ

فەزای دینی لە باکوور زەمینە بوو بۆ حزبی ڕەفاهی ئیسلامی

شەوکەت قازان

ماهر قیناق

ئەربەکان

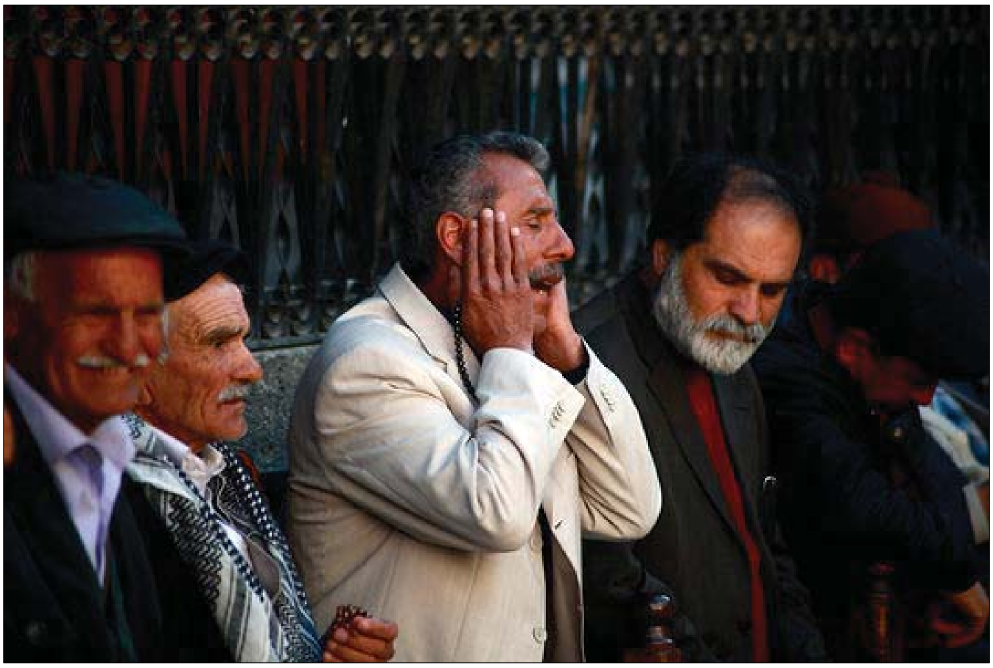

بانگەواز بۆ ئاین لە کاریگەری سیاسەت دوور نییە

فەسڵی پێنجەم

بینینی ئاینده
لە روانگەی رابردووەوە!

ئەم وتارە وەڵامدانەوەیەکە لە شێوەی (تعقیب) بۆ (وتار)ی پرۆژەی ((برایەتی ئیسلامی) لە نێوان (.....!!) و واقعیەتدا)) کە برای نووسەر (عمر علی سیمانی) وەک (تعقیب) لەسەر مێزگردێکی کوردستانی نوێ لە ژمارە (1242) بڵاوی کردۆتەوە.

نووسینی: رێناس صمد

ئەم بابەتە، لە ژمارە (1310)،
لەڕۆژی (1996/6/16)ی ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)دا بڵاوبۆتەوە.

*د.یوسف گۆران (ڕێناس سەمەد)

-1968 لە کەرکوک.

-دەرچووی کۆلێژی یاسا زانکۆی بەغدا 1989-1990.

-ماجستێر لە یاسای نێودەوڵەتی (تیرۆری نێو دەوڵەتی)

-دکتۆرا لە داڕشتنی دەستوور و تێزەکەشی بە ناونیشانی ڕێکخستنی دەستوور لە کۆمەڵگەی فرەسییەکاندا.

-سەرنووسەری گۆڤاری سیاسەتی نێودەوڵەتان، شئوون ترکیە، افاق شرق اوسطیە، جێگری سەرنووسەری گۆڤاری سەنتەری ستراتیژی کوردستان بووە.

-مامۆستای زانکۆ و سەرۆك دەستەی ڕاوێژکاری مەکتەبی سیاسی یەکێتی نیشتمانی کوردستانە.

جیهانبینی نووسەر لە چەند دێڕێکدا:

نووسـەر لە روانـگەی (ئـاینی ئیـسلام)ەوە دەروانێـتە سروشـت و جیهان و مرۆڤ، مێژوو لە دیدگای ئـایینەوە حەقیقەتـێکە کە یەکجـار لە یەک ساتەوەختدا هاتۆتە بوون، یەک بەرنامەی ئاسمانی پیـرۆزیش بۆ بەرێوەبردنی هەیە کە نەگـۆڕ و رەهـایە و سـەرجەم راستییەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤی لەخۆگرتووە.

خاڵی جەوهەری بۆ دامەزراندنی کۆمەڵگا و پەیوەنـدی مـرۆڤ بە کـۆمەڵەوە "بـاوەڕ"ە، بـاوەڕ بە بەرنـامەی ئاسـمانی پیـرۆز، تـاکە سـەرچاوەی ناسـینی کـۆمەڵگە و گەردوون، بەمجـۆرە (بـاوەڕ) تەنها پێناسی مرۆڤە و تەنهـا پێوەریـشە بـۆ ناسـینی سروشـتی راسـتەقینەی مرۆڤ. (رەهایی) و (پیرۆز)ی بەرنامەی ئاسمانی وای لـێ دەکـات کە لە سەروو راستیەکانی مێژووی مرۆڤایەتییەوە بـژی، مێـژوو سـوننەتی بزووتن و گۆڕان دەیناسێنێ و بەرنـامەکەش نەگـۆڕ و نەبـزواوە، بەم پێـیە تێگەیـشتن و چارەسـەرکردنی کێـشە هەمەجۆرەکـان لە قۆنـاغە جیاجیاکـــانی مێـــژوودا، بەپێـــی سیـــستمی ئەو بەرنـــامەیە، تەنهـــا بەپەیرەوکردنی ئەو چارەسـەردەکرێت و هەر بیـرو بڕوایەکـی تـر لە دەرەوەی ئەو هەڵەیەکە یـان (گونـاه)ێـکە و لادانە لە بەرێـوەبردنی راستەقینە و تەنها ئەو دەتوانێـت کۆمەڵگـایەکی (تەبـا) و (برایـانە) و (دادوەرانە) دروستبکات.

چەمکی (برایەتیی ئیسلامی)، کە نووسەر وتـارەکەی خـۆی لەسـەر دامەزرانـــدووە راســـتەوخۆ لە سیـــستمی فیکـــری ئەو بەرنـــامەیەوە سەرچاوەدەگرێ، چونکە ئەو سیستمە فیکرییەی پێیوایە کە بەرنـامەی

سـەرجەم مرۆڤـایەتییە بەبـێ جیـاوازی لە کـات و شـوێن و تەنهـا جیـاوازییەک لەنێـوان نەتەوە و کۆمەڵەکانـدا زۆر و کەمـی رادەی "بـاوەڕ"ە. چەمکـی (برایەتیـی ئیـسلامی) واتە یەکـسانیی نەتەوە جیاوازەکانە لە ماف و ئەرکەکانیان لە سایەی دەوڵەتـی ئیـسلامی کە بە چەمکـی ئەوان دەکـاتە (خەلافەت)، بەمجـۆرە (خەلافەت) بە پەیرەوکردنـی ئەو چەمـکە سـەرجەم نـاکۆکییە نەتەوەییەکـان چارەسـەردەکات، بەبـێ پێویـستی دامەزرانـدنی قەوارەی نەتەوەیـی سەربەخۆ، چـونکە دروشـمی سـەربەخۆیی و کێـشە نەتەوەییەکـان بە بڕوای ئەو زادەی کۆمەڵگا "نائیسلامیەکانە".

بەم شـێوەیە لە چوارچێـوەی (بەرنـامەی پیـرۆز)دا و لە دەوڵەتـی (خەلافەت)دا پەیرەوی (برایەتیی ئیسلامی) لە جێگەی چەوساندنەوەی نەتەوەیـی و بـوونی سەردەسـتی و ژێردەسـتی (دادگەری)یەک بەرپادەکـات کە (ئینسافانە) دەروانێـتە (رەعیـەت)، چـونکە خـاوەنی (تەرازوویەکی فیکری هاوسەنگە).

ئەوەی سەرەوە کورتەی دیدی نووسرە بـۆ سـەرچاوەی (برایەتـی ئیـسلامی) لە رووی تیـۆرییەوە، بەڵام هەروەک نووسـەر خـۆی هەوڵیداوە بە بەڵگەی مێـژووی راسـتییەکان بـسەلمێنێت، ئەوا منـیش بەپێویستی دەزانـم کە مێـژوو لە قۆنـاغە جیاجیاکانیـداو بە سـوننەتی خۆی پێناسی "حەقیقەت" ئاشکرابکات.

چەمکی نەتەوە و کێشەی نەتەوەیی کورد لە چوارچێوەی دەوڵەتی ئیسلامیدا:

لە رووی مێـژووییەوە راسـتییەکی حاشـاهەڵنەگرە، کە چەمکـی (نەتەوە) بەمانـا سیاسـییەکەی، واتـا دروسـتکردنی قەوارەی سیاسـیی

سەربەخۆ، زادەی قۆناغێکی دیاریکراوە، لە سەرەتای گەشەکردنی ڕژێمی سەرمایەداری وەک ڕژێمێکی "ئابووری — کۆمەڵایەتی" لە ئەوروپا و گەشەکردنی بازار و پێویستی دابینکردنی ڕێوشوێنی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسیی تایبەت بە پاراستنی بەرهەم و فرۆشتن کێشەی نەتەوەی وەک چەمکێکی مێژووی هێنایەگۆڕێ، چونکە پێکهاتە سەرەکییەکانی نەتەوە (هاوبەشە کۆمەڵایەتییەکان) وەک زمان، فەرهەنگ، مێژوو...هتد. ئەو هۆکارانە بوون کە دروستکردنی قەوارە جیاجیاکانی دەسەلماند.

نووسەر، کاتێک باسی "سەڵاحەدینی ئەیوبی" دەکات، وەک سەرکردەیەکی ئیسلامی و پێکەوەنانی دەوڵەتی ئەیوبی و حوکمکردنی، دەیەوێت "سەڵاحەدینی" وەک نموونەیەکی (برایەتیی ئیسلامی) باسبکات کە بە ڕەگەز کورد بووەو سەرکردایەتی ئیسلامی کردووە و بیری بەلای نەتەوەی کورد و قەوارەی نەتەوەییدا نەچووە. ئەم بۆچوونەی نووسەر لە سیستمی فیکری ئەوەوە سەرچاوەدەگرێت، ئەو چەمکی نەتەوە وەک هەر چەمکێکی تر لە دەرەوەی مێژوو دادەنێت و مامەڵەی لەگەڵ دەکات، هەر بۆیە نەتەوە وەک (بوونی ماددی) یان مێژووی نەتەوەیەک لەگەڵ چەمکی نەتەوە بەمانای سەرهەڵدانی قەوارەی سیاسی لەیەک جیاناکاتەوە، ئەوەش وای لێ دەکات کە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد (بەکوردیزم)* ناوببات و ئەو مانایەی بداتێ کە لادانێکە لە ڕێگەی (باوەڕ) و دەبێت کورد بگەڕێتەوە سەر ڕێگا ڕاستەکە. مێژووی دەوڵەتی ئیسلامی، مێژووی "دەوڵەت- خێڵ"ە کە لەسایەی ڕژێمێکی (ئابووری- کۆمەڵایەتی) فیودالیدا دامەزراوە، لەکۆتاییەکانی ژیانی دەوڵەتی عوسمانی وەک دەوڵەتێکی ئیسلامی و ئەو کاتەی بزووتنەوەی نەتەوایەتی

ئەوروپای گرتەوە ئیتر وردە وردە (برایەتیی ئیسلامی) لە مێژووی سیاسیدا بەرەو ئاوابوون چوو. پێدەچێ نووسەر (ئەحمەدی خانی) گەورە شاعیری کورد بە (موسڵمان) نەزانێ، لەکاتێکدا کە سەرەتای هەستی نەتەوایەتی کورد وەک چەمکێکی "سیاسی- کۆمەڵایەتی" لای ئەو ئاشکراکراوە.

نووسەر بۆ پاساودانی (فیکری نامێژوویی) خۆی، خۆی لە راستییەکانی مێژوو لادەدات، ئەوەتا پێش سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نەتەوەیی لە ئەوروپا بۆ ماوەیەکی درێژ یەک یان دوو خێزان حوکمی زۆربەی ئەوروپایان کردووە، بەڵام لەگەڵ سەرهەڵداتن و خۆگرتنی نەتەوە تەنانەت چەمکی "خێزانی حوکمڕان" لە مێژووی ئەوروپادا ئاوابوو.

دەوڵەتی عوسمانی و کێشەی نەتەوایەتیی کورد

ئەوەی لێرەدا جێی سەرنجە ئەوەیە، کە نووسەر لە باسکردنی دەوڵەتی عوسمانی و پەیوەندی ئەو دەوڵەتە بە نەتەوەکانی چوارچێوەی دەسەڵاتییەوە، نەک تەنها راستییەکانی شاردۆتەوە، بەڵکو بەئاشکرا هەندێک لایەنی ئەو مێژووەی بەئەنقەست شێواندووە. دیارە ئەگەر وای نەکردایە، ئەوا بۆ سەلماندنی چەمکی (برایەتیی ئیسلامی) دەکەوتە قەیرانەوە.

بۆ زیاتر روونکردنەوە، پێویستە مێژووی دەوڵەتی عوسمانی بکەین بە دوو بەشەوە:

1- پێش سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نەتەوایەتی لە جیهانی ئیسلامیدا.

ئاشکرایە کە دەوڵەتی عوسمانی لە ساڵەکانی 1298-1299ز بۆ یەکەمین جار هاتە سەر شانۆی مێژوو یەکەمین میری ئەو بنەماڵەیە "عوسمان بن ارنقل" بوو.. لەپاش چەند جەنگێکی خوێناوی لە

ئەنادۆڵی تورکیدا توانی ببێتە دەوڵەتێکی گەورە، بەتایبەتی پاش داگیرکردنی بەشێکی زۆر لە ئەوروپا و گرتنی قوستەنتینە لەلایەن سوڵتان (محمدی فاتح) لە ساڵی 1452زدا.

بەڵام پاش شکستی ئەو دەوڵەتە لە ئەوروپا، بەتایبەتی لە جەنگی نزیک (ڤیینا)، دەوڵەتی عوسمانی روویکردە رۆژهەڵاتی ئیسلامی و بۆ داگیکردنی ناوچە ئیسلامییەکان بە ڕەسمی دروشمی (خەلافەتی ئیسلامی) بەرزکردەوە.

ئێستا ئەو پرسیارە خۆی ئاشکرادەکات، کە ئایا سیاسەتی (برایەتی ئیسلامی) لۆجیکی حوکمی دەوڵەتی عوسمانی بووە؟ ئایا نەتەوە جیاوازەکانی ناوچەکە وەک نووسەر دەڵێ (ولائیان هەبووە بۆ دەوڵەتی عوسمانی؟) ئاشکرایە کە گرتنی وڵاتانی ئیسلامی وەک عیراق، شام، میسر لەلایەن دەوڵەتی عوسمانییەوە لە ئەنجامی جەنگدا بووە، نەک بەئاشتی. شەڕی خوێناویی دەوڵەتی عوسمانی لە دژی دەسەڵاتی "مەمالیک" کەوتنی دووهەم نموونەی ئاشکرای چونیەتی فراوانبوونی دەوڵەتی عوسمانییە. وا دیارە "مەمالیک" کافربوون و عوسمانییەکان ئایینی ئیسلامییان بۆ بردبن!. هەروەها پەیڕەوکردنی (برایەتیی ئیسلامی) زۆرتر ئاشکرادەبێت، ئەگەر بزانین کە یەکێک لە هۆکارەکانی شەری چاڵدیران لە دژی دەوڵەتی سەفەوی کە شا ئیسماعیلی سەفەوی حوکمی دەکرد (ساڵی 1514ز روویدا) ئەو قەتڵ و عامە بوو کە سوڵتان سەلیم لە دژی "شیعە مەزهەبەکان" بەرپایکرد، کە لە بڕیارەکەیدا هاتبوو هەموو (شیعە)کانی هاوئایینی دەوڵەتی عوسمانی لەنێوان (7 تا 70) ساڵی بکوژرێن و بڕیارەکەش جێبەجێکرا. هەڵبەت من نەم بیستووە مەزهەبی شیعە مەزهەبێکی کافرانە بێ.

دەوڵەتــی عوســمانی بــۆ رووخــانی ئیمــارەتی (بەدلــیس)، کە ئیمارەتێکی بەهێزی کورد بوو، جەنگێکی خوێناوی بەرپاکرد و تیایدا (بدلیس)ی میری ئیمارەتەکە گیراو ئەو کتێبخانە بەنرخەش کە لەوێ هەبوو سووتێنرا. ئا بەمجۆرە دەوڵەتی عوسمانی مامەڵەی (برایانە)ی لەگەڵ نەتەوە موسڵمانەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی کردووە!

2- دەوڵەتی عوسمانی پاش سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نەتەوەیی:

مێــژووی خوێنــاوی و پــڕ لە کارەســاتی دەوڵەتــی (عوســمانی- ئیسلامی) لێرەوە بەزەقی دەستپێدەکات، کاتێک کە بزووتنەوەی نەتەوایەتــی، وەک بزووتنەوەیەکــی فیکــری سیاســی ســەرجەم نەتەوەکانی جیهانی ئیسلامی گرتەوە، بەنەتەوەی تورک-یشەوە. ئەوەش لە ژێر کاریگەریی گەشەسەندنی سەرمایەداری و شۆڕشی مەزنی فەرەنسا 1789ز سەریهەڵدا، بەهۆی نزیکی ئەستەنبوڵ (باب العالی) پایتەختی ئەوسای عوسمانییەکان لە ئەوروپا، یەکەمجار بزووتنەوەی نەتەوایەتی نەتەوەی (تورک)ی هەژاند، پاشان هەموو نەتەوەکانی جیهانی ئیسلامی هەر بەو هۆیەوە بوو کە سوڵتان مەحمــودی دووەم بڕیــاری هەڵوەشــاندنەوەی هەمــوو ئیمــارەتە کوردییەکانی ئەوسای دەرکرد (بابان، سۆران، بەدرخان)، ئەو بڕیارە وای لە (بەدرخانییەکان) کرد کە پەیمانێک لەگەڵ هەموو هۆزە کوردەکاندا پێکبهێنن، کە ناونرا (پەیمانی پیرۆز)، چونکە پێیوابوو ئامانجەکانی ئەو پیرۆزەو رزگاریی کوردستانی بەداوەدەبێ، بەڵام پاشان لە ئەنجامی:

1-خیانەتکردنی یەزدان شێر.

2-هاوکاری بەریتانیا بەشێوەیەکی راستەوخۆ لەگەڵ عوسمانیەکان دژی برا ئاینییەکان کە کوردە ئەو پەیمانە شکستی خواردوو بەدرخانییەکانیش رووخان.

بەهەمان شێوە (میرنشینی سۆران) روخێنرا کە مێژوو ئاگادارە (مەلای خەتێ) چ رۆڵێکی هەبوو لە شکستی ئەو ئیمارەتەدا. بۆ هەڵوێستی کوردیش لە دوای کەوتنی میرنشینی بابان تەنها شیعرەکەی (سالم) بەسە، کە وادیارە نووسەر پێیخۆش نیە بیخوێنێتەوە:

"ئەسیری نەجم و هیلالە شەوە سولەیمانی
غروبی نەجمی شکۆهی بابان-ی"

ئەمە بوو راستی مامەڵەی دەوڵەتی عوسمانی لەگەڵ میرنشینە کوردەکاندا، کە نووسەر پێیوایە لەسایەی برایەتیدا نیمچە سەربەخۆییان هەبووە و نایەوێ باسی رووخاندنیان بکات.

بۆ زیاتر ئاشکراکردنی مامەڵەی دەوڵەتی عوسمانی، دوو نموونە لە بزووتنەوەی نەتەوایەتی عەرەبی باسدەکەم، وەک تورەیی ئەو نەتەوەیە لە دەوڵەتی سەردەست:

1-بزووتنەوەی (محەمەد عەلی) لە میسر (محەمەد عەلی پاشا) لە بنەڕەتەدا ئەفسەرێکی عوسمانی بوو کە لەگەڵ هێزەکانی عوسمانیدا بۆ داگیرکردنی میسر هاتبوو، پاش سەرهەڵدانی بزووتنەوەی نەتەوایەتی عەرەبی (محەمەد عەلی) دەستیکرد بە کارکردن بۆ دروستکردنی قەوارەیەکی نەتەوەیی سەربەخۆ، ئەمە لەکاتێکدا بوو کە ناپلیۆن میسری داگیرکردبوو، ئەو پاشایە توانیی ببێتە سەرکردەی میسرییەکان و پاشان زۆر لە وڵاتانی عەرەبی ژێر چەنگی عوسمانییەکانی رزگارکرد و خستنییە ژێر سایەی خۆیەوە. هەتا وای لێهات کە پاش شەڕی (نصیبین) دژی دەوڵەتی عوسمانی لە ساڵانی 1836-1837ز دەوڵەتی عوسمانی کەوتە بەر مەترسیی رووخان، بۆیە بەهاوکاریی هێزی دەریایی بەریتانیا، کە لە ساڵی 1840ز لە فەلەستین دابەزی، توانییان (محەمەد عەلی) بشکێنن و پرۆژە نەتەوەییەکەی سەری نەگرت.

2- شۆڕشــی (شــەریفی مەکــکە) لە ســاڵی 1916 دژی دەوڵەتــی عوسمانی، کە بەهاوکاریی بەریتانیا بەرپایکرد، نووسـەر دەڵـێ کەوا (شەریف) پەشیمان بووە، چـونکە بە پیلانـی زانـی دژی (خەلافەت)، بەڵام پەشیمانی ئەو لەوەدا بوو بەریتانیا پەیمانەکانی جێبەجێ نەکـرد کە بەشەریفی دابوو.

ئەوە بوو (برایەتیـی ئیـسلامی) لەسایەی دەوڵەتـی عوسـمانیدا کە چەندین جار هاوکاریی بەریتانیای دوژمنی ئایینی کرد بۆ رووخاندن و شکستهێنانی بزوتنەوەی برا ئیسلامییەکانی خۆی.

نووسەر لە هەوڵێکی سەرنەکەوتوودا بۆ جـوانکردنی رووی رەشـی مێــژووی دەوڵەتــی عوســمانی و ناشــرینکردنی رووی بــزووتنەوەی نەتەوایەتــی کــوردی، هەروەک دەوڵەتە خۆشەویــستەکەی، لەگەڵ بیروڕای (کەمالیـستەکان و ئیمپریـالیزمی ئینگلیـزی) یەکـدەگرێتەوە و بەئەنقەســت راســتیی شۆڕشــی (شــێخ ســەعیدی پیــران) دەشــوێنێت. بەبــڕوای نووســەر شۆڕشــی شــێخ ســەعید، کە لە ســاڵی 1925 لە کوردســتانی تورکیــا دژی (کەمالیــسەتەکان) بەرپــابوو، بەمەبەســتی ئازادکردنی کوردستان، بۆ گێڕانەوە خەلافەت بـوو، بەڵام بـۆ ناسـینی ئامانجی نەتەوەیی ئەو شۆڕشە، ئەوا لێرەدا دوا وتەکـانی سـەرکردەی گەورەی شۆڕش و یەکێک لە سەرکردەکانی تر باسدەکەم، کە لە کاتی دادگاییکردنییان لە ساڵی 1952 لە "دادگـای ئیـستیقلال"ی تـورکی لە دیاربەکر ئاشکرایانکرد.

(شێخ سەعید)ی سەرکردە بەرامبەر بە دادگا وتی (لەکۆتایی ژیـانی مندا ئەگەر بۆ نەتەوەکەم بـبمە قوربـان پەشـیمان نـیم... بە کوشـتنی ئێمە میللەتێک نامرێ! (2)

هەروەهــا (جبــران خەلیــل بەگ)ی ســەرکردە لە بەرامــبەر دادگــا دەڵێ: (لەبەرامبەر ئێـوەدا مـن تەنهـا نـیم، چـونکە مـن لە ئێـران و

میسۆپۆتامیا پاڵپشتم هەیە، لە تورکیاشـدا هێزێکـی گەورەی نەتەوەی کورد هەیە. ئەمرۆ ئێوە لە سێدارەم دەدەن، بەڵام هیچ گومانم نیـیە نەوەکانمان لە ناوتان دەبەن).

کاکی نووسەر، ئەوە بوو ئامانجی شۆڕشی (شێخ سەعیدی پیـران)، نەک گێـڕانەوەی خەلافەت. هەر بـۆیەش جەمـاوەری کـورد شـوێنی کەوتــن. زۆر ســەیرە کە کەســێکی وەک (جەواهــر لال نهــرۆ) لە کتێبەکەیدا، کە لە زیندان نووسیویەتی، راسـتی شۆڕشـەکە دەزانێـت، ئەگەرچی لە هینستان بوو، بەڵام برای نووسەر ئاگادارنییە!!

ئەمــرۆ لە پــاش ئەو مێــژووەی چەمکــی (برایەتیــی ئیــسلامی) بەخـۆیەوە بینیـووە لە مـامەڵەی دەوڵەتـی ئیـسلامی لەگەڵ نەتەوەی کورد. تۆ بڵێی "پارتی رەفاهی ئیسلامی" تەنها بەو دروشمەی کێشەکە چارەسەربکات؟!

تەنها بەرزکردنەوەی دروشمێک هیچ لە راسـتی سیاسـەتی حزبێـک ناگۆڕێت، ئەوەتا "شێخ عمر غریب" لە وتارێکیدا، کە بەنـاوی (پـارتی رەفـاهی تـورکی و کێـشەی کـورد)ەوە لە گۆڤـاری (ئیـستیقلال)دا بڵاویکـردۆتەوە، دەڵێـت: (هەڵوێـستەکانی پـارتی رەفـاهی تـورکی بەرامبەر کێشەی کورد بە داخەوە ئیجابی نین، بەڵکو سلبین، چـونکە ئەو دان نانێـت بە گەلـی کـورددا وەک گەلێـک و کوردسـتان وەک نیـشتمانێک. هەروەک دان دەنێـت بە تـورک و تورکیـا وەک گەل و نیـشتمان، وە لە ئامانجەکـانی پـارتی رەفـاه دروسـتکردنی "تورکیـای گەورە"یە، ئێمە دەپرسین تورکیای گەورە چییە؟).

هەروەها لە جێگایەکی تردا دەڵێـت: (پـارتی رەفـاه یەکـدەگرێ و ئیئتیلاف دەکات لەگەڵ دڕندەترین پارتی تورکیدا، هەر وەک لە ساڵی 1991 لەکاتی هەڵبژاردنی تورکیادا هاوپەیمان بوو لەگەڵ "پارتی کاری نەتەوەیــی تــورکی" کە پــارتێکی نــازی رەگەزپەرسـتی تونـدڕەوەو

بەئاشـــکرا داوای لە نـــاوبردنی نەتەوەی کـــورد دەکـــات)٠ ئەمەیە حەقیقەتی پـارتی رەفـاه و (برایەتیـی ئیـسلامی)یەکەی، کە سروشـتی ئاسایی نەتەوەی تورکی سەردەستە٠

نووسەر چۆن دەڕوانێتە مێژوو:

مێژوو لە روانگەی نووسەرەوە، حەقیقەتێکـی چەسـپاو و نەگـۆڕە، حەقیقەتی نموونەیەکی تایبەت لە کـۆمەڵگە و دەسـەڵات، کە مێـژوو زۆر دەمـــێکە جێیهێـــشتووە و گەڕانەوە و دووبـــارەکردنەوەی لەم سەردەمەدا هەر لە خەیاڵی نووسەردا هەیە٠

بەپێـــی جیهـــانبینی نووســـەر، مێـــژووی (راســـتەقینە) ئەوەیە کە (بەرنـــامە)کەی ئەو پراکتیکبکـــات، بەبـــێ ئەوەی ســـەرنجبداتە پـــایە واقیعییەکانی مێژووی ئێستاو رابردوو ئەو هەمـوو سـاتێکی مێـژوو لە رابردوویەکی دووردا پێناسـەدەکات، بەکـورتی مێـژوو لای ئەو مانـای نوێ دروستناکات تا کۆنەکان ئاوابن، بەڵکو مێژوو تەنهـا یەک مانـای ڕەهاو نەمری هەیە کە (بەرنامەکە)ی ئەوە، ئەوسات و شوێنانەش کە لە دەرەوەی جیهـانبینی نووسـەر کـاردەکەن، ئەوە هەڵەن و دەبـێ راسـتبکرێنەوە٠ کەواتە لەلای ئەو تەنهـا راسـت و هەڵە هەیە، وەک ئەوەی ئەو دیارییانـــدەکات٠ جیهـــانبینی نووســـەر روانینێکـــی (نـــامێژوویی)یە، کە هەرگیـــز مێـــژووی کۆمەڵگـــا وەک بونیـــادێکی زیندووی گەشەسـەندوو نـابینێ، ئەوەش رەتـدەکاتەوە کە میکـانیزمی جـووڵەی مێـژوو بە گـشت و تایبەتەکـانەوە میکـانیزمێکی نـاوەکی و شـوێنکاتییە و پابەنـدی یاسـاکانی جـووڵەی کـۆمەڵگە و شـێوەکانی جووڵانە٠

ئەنجام نووسەر بزووتنەوەی نەتەوایەتـی کـورد، کە بە (کـوردیزم) ناویدەبا، وەک لادانێک لە حەقیقەتی رەهای نامێژوویی (بەرنامەکە)ی

خـۆی تەماشـادەکات و پێیـوایە بەهەڵگرتنـی دروشـمی (برایەتیـی ئیسلامی) هەمـوو کێـشەکان چارەسـەردەکرێن، جـا هەر دەسـەڵات و نەتەوەیەک لە هەر پارچەیەکی کوردستان ئەو دروشمە بەرزدەکاتەوە.

***لە وتـارەکەی نووسـەردا "کـوردیزم" مانـایەکی گاڵتەجـاڕی دەگەیەنێت.**

****ئەحمەدی خانی لەنێوان ساڵانی 1650 — 1706ز ژیاوە.**

*****مەبەست لە (نەجم و هیلال) ئاڵای دەوڵەتی عوسمانی تورکییە.**

سەرچاوەکان

1)ترکیا دەر جستجوی نقشە تازە دەر منتفە / الانصاری.

2)پەیوەندییەکانی تورک و ئەرمەن لە ساڵی 15 – وە تا ئەمڕۆ / سامسون. گارون چاپخانەی مەد 1969 (تورکی).

3)کوردەکانی ئیمبراتۆرییەتی عوسمانی / جەلیل جەلیلی.

محەمەد عەلی پاشا

ئەحمەدی خانی

دادگای ئیستقلالی تورکیا

شۆڕشگێڕانی کورد دەست بەسەرن

کوردستانیان گرفتێکی بەردەوام

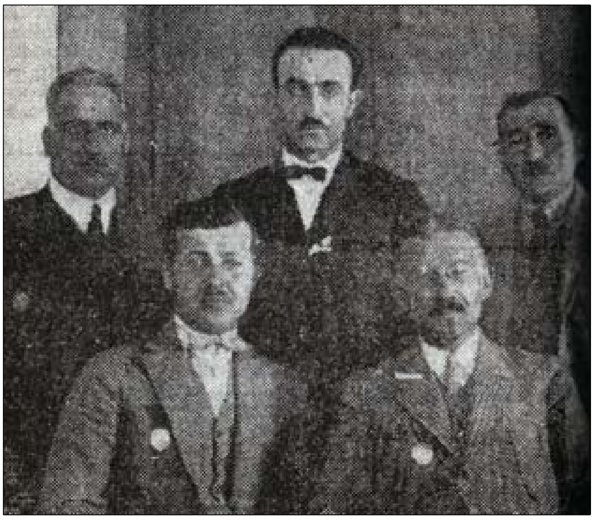

ئەندامانی دادگای ئیستیقلالی تورکیا

شا ئیسمائیلی سەفەوی

عیسمەت ئەنینۆ

خالد بەگی جەبرانلی و   د.فوئاد

محەمەدی فاتح

سلێمان قانوونی

کەمال فەوزی

ناپلیۆن